

VIGILIA

1994 / 4

Tanulmányok és adatok az egyházi iskolákról

Egykori iskolájáról vall

ESTERHÁZY PÉTER, TRINGER LÁSZLÓ, BALÁS BÉLA, NAGY GÁSPÁR,
ANDORKA RUDOLF ÉS MÁSONK

SIEGFRIED LENZ: **A húsvéti asztal**

HATÁR GYŐZŐ: **Másodszor esik el**

Egy ismeretlen Kosztolányi-nyilatkozat

LUKÁCS LÁSZLÓ:	Ki nevel és mire?	241
KOZMA TAMÁS:	Egyház és közoktatás	242
SZIGETI JENŐ:	Iskolák a frontvonalon	245
DRAHOS PÉTER:	Az iskolaátadások politikai modelljei	251
	Adatok a katolikus általános iskolákról	258
NIKOWITZ OSZKÁR:	Egy év tanulságai	262
KORPICS MÁRTA:	„Katolikus iskolában tanítok/tanulok”	269
KORZENSZKY RICHÁRD:	Katolikus iskolák ma	275
	Üzenet egykori iskolámba I.	
	ESTERHÁZY PÉTER, TRINGER LÁSZLÓ, BALÁS BÉLA, LAKNER ZOLTÁN, SZTRILICH ÁGNES, CS. VARGA ISTVÁN, LIPCSEY ATTILA, NAGY GÁSPÁR és ANDORKA RUDOLF írása	282
HATÁR GYŐZŐ:	Másodszor esik el <i>(vers)</i>	294
SIEGFRIED LENZ:	A húsvéti asztal <i>(elbeszélés; Schein Gábor fordítása)</i>	295
JOSÉ-MARIA DE HÉRÉDIA:	Rózsaablak <i>(vers; Lackfi János fordítása)</i>	299

KATOLIKUS RENESZÁNSZ

RÓNAY LÁSZLÓ:	Egy ismeretlen Kosztolányi-nyilatkozat margójára	300
	Kosztolányi Dezső nyilatkozik	301

A VIGILIA BESZÉLGETÉSE

LUKÁCS LÁSZLÓ:	Cserhádi Józseffel	303
----------------	--------------------	-----

MAI MEDITÁCIÓK

MARTIN HEIDEGGER:	Fenomenológia és teológia <i>(II. rész; Tózsér Endre fordítása)</i>	310
-------------------	---	-----

EGYHÁZ A VILÁGBAN

KOVÁCS SÁNDOR:	Magánoktatás az Európai Közösség országaiban	313
----------------	--	-----

SZEMLE

(a részletes tartalomjegyzék a hátsó borítón)

Ki nevel és mire?

Az egyházi iskolák államosításától azok újrarendezéséig a megmaradt nyolc katolikus iskola egyikében tanultam, majd tanítottam: átéltem ezeknek az iskoláknak szorongatásait, de ezen kívül az egész magyar oktatásügy megnyomorítását is.

Valóságos mítosz fonódott a maroknyi katolikus iskola köré: a szabadság és emberség, a tudomány és tisztesség, a magyarság és kereszténység végvárai és szimbólumai voltak négy évtizeden át. A fennmaradásért folytatott küzdelem mellett eltörpült számos, önmagában szintén fontos, de inkább egyházi belügynek számító kérdés: Mi a rendeltetése ezeknek az iskoláknak: a papi utánpótlás biztosítása vagy a keresztény értelmiség nevelése? A kultúrára, emberségre nevelés vagy a hitre térítés? A tudás és az emberség vagy pedig az egyházhoz kapcsolódás, netán a protekció legyen felvételtkor a vezérlő szempont? Elitiskolák legyenek-e vagy pedig népiskolák?

Ma már elmondhatjuk: a nyolc iskola jól vizsgázott, minden hibája ellenére is. Elvállalták a feszültségeket, és szintézist teremtettek belőlük. Adták a papi utánpótlásnak felét, s fölneveltek egy olyan keresztény értelmiségi réteget is, amely ma megjelenhetett a közéletben. Egyként neveltek tudásra és emberségre, hitre és egyházhűségre. Közvetítették a kultúrát a teljesség, a katolicitás jegyében, s nem érték be az Evangélium hirdetésével, hanem próbálták belégyökereztetni tanítványaik életébe.

Az egyház immár szabadon nyithat iskolákat. Várakozás, jó szándék és áldozatkészség, de gáncsoskodás és ellenségeskedés kíséri megjelenésüket. Hiba volna azonban, ha a létesítésükért folytatott küzdelem mellett megválaszolatlanok maradnának azok a kérdések, amelyekre évtizedeken át kerestük a választ. Új kérdések is jelentkeznek, hiszen azóta jelentősen átalakult a társadalom és az egyház is. Ezekben az iskolákban nagyrészt civilek, katolikus értelmiségiek végzik a munkát, nem papok, még csak nem is szerzetesek. Csak velük együtt, velük egyetértésben építhetjük iskoláinkat, az egyházat.

Egyelőre a fészekrakás fáradalmi és izgalmai, az emberi-szakmai-gazdasági nehézségek, a külső gáncsoskodások elleni védekezés köti le az egyházi iskolákért küzdők figyelmét. Pedig már ma szükségük van arra, hogy megrajzolják jövőképüket, választ keresenek az alapkérdésekre, hiszen a ma katolikus iskolái biztosan mások lesznek, mint a tegnapi s a tegnapelőttié voltak. E jövőkép tisztázásához kínál szempontokat mostani számunk. Az iskolaügy háttérének felvázolása után adatokat közlünk, majd két „helyzetjelentést”, végül az iskolafenntartó egyház szempontjából tekintünk a jövőbe. Összeállításunkat katolikus iskolák valaha volt diákjainak emlékezései egészítik ki, szemleirovatunk előtt pedig kitekintést találunk Európa magániskoláiról.

Egyház és közoktatás

Teológus, tanár, tudományos kutató. Felsőfokú tanulmányait Budapesten, Kolozsvárt és Szegeden végezte. Tanított általános iskolai alsó és felső tagozaton, szakközépiskolában és gimnáziumban; 1988 óta a József Attila Tudományegyetem címzetes tanára. Akadémiai doktori értekezése (1986) a magyar oktatási rendszer szociológiai elemzéséről szól. 1990 óta az Oktatáskutató Intézet főigazgatója.

Egyház és állam: öt modell

Véleményem szerint a magyar közoktatásnak a jövőben is egységesnek kell maradnia. Egy modernizálódó és az Európai Unióhoz csatlakozni kívánó országnak egyetlen átfogó közoktatási rendszerre van szüksége. Az egységesség azonban nem lehet többé valamiféle központilag, hivatalosan diktált egység. Le kell hántanunk róla azt a bürokratikus kontrollrendszert, azt az ideológiai hegemoniát, amely az elmúlt évtizedekben rakódott rá. Az egységes közoktatásban sokkal több kezdeményezésnek kell helyet biztosítanunk, mint azt a korábbi negyvenvalahány évben képzeltük. E tekintetben a nem állami, az egyházi és a magántevékenységnek nagyon fontos szerepe van. Melyek ezek a szerepek? Melyek azok a dilemmák, amelyek között választaniuk kell ahhoz, hogy az egyházak be tudják tölteni ezt a gazdagító, kiegészítő szerepet?

Az egyházak és az állam kapcsolata jellegzetesen alakult a keresztény Európában — bár a törvényi szabályozások e jellegzetes eltéréseket nem feltétlenül tükrözik. A különböző egyházak különbözőképp definiálják magukat, ezért eltérően határozzák meg viszonyukat is az államhoz. Melyek azok a modellek, amelyek szerint az állam és az egyházak kapcsolatba lépnek?

Az egyik modell, amelyet elsősorban az északi országokban találunk: *a szekularizált államegyház*. Ez azt jelenti, hogy állam és egyház szimbiózisban él mind a mai napig. Az egyházak állami feladatokat is ellátnak, de mint szekularizált hivatalok. Vannak olyan országok, amelyekben a népességnyilvántartás — vagy annak egy része — még mindig egyházi kézben van.

Egy másik modell *az államról leválasztott egyház*. Ez elsősorban a volt „katolikus országokban” — Európa déli részén — jellemző. Franciaország kivételével az egyház elválasztása az államtól századunk első felében történt azoknak az önkényuralmi rendszereknek a közreműködésével, amelyekre ma nem szívesen emlékezünk.

A harmadik modell *a népi (nemzeti) egyházak*. Ezek a nemzeti történelem valamelyik szakaszában — akár a közelmúltban, akár régebben — az elnyomó állammal szemben az elnyomott társadalmat képviselték. Dánia luteránus egyháza szívesen nevezi magát népegyháznak. Ilyen népegyházi alakzatnak fogható fel Lengyelországban a katolikus egyház.

A negyedik modellt követik ott, ahol nem az államtól választják le az egyházat, hanem fordítva: *az egyháztól a közösséget*. Tehát úgy terveznek államot, hogy eleve szekularizálják. Ennek klasszikus példája az Egyesült Államok története. Pontosabban azoknak a köztársaságoknak a története, amelyeknek népei eleve menekültek az egyházi elnyomás alól, és ezért érkeztek Amerikába.

Az ötödik modell szerint az egyházat államosítják. Ez az a modell, amelyet mi az elmúlt negyven évben kitapasztaltunk. Ez a modell az orosz vagy más ortodox egyházak modellje, amelyek Bizáncra tekintenek vissza, ahol az uralkodó egyúttal az egyház feje is volt.

A felekezeti iskolák ennek megfelelően illeszkednek be az adott oktatási rendszerbe. Magyarországon ráadásul különböző egyházak tartanak fenn iskolákat. Mivel különbözőképpen határozzák meg viszonyukat az államhoz, az egységes törvényi szabályozás, amely 1990-ben keletkezett, nehezen alkalmazható a konkrét esetekben. A viták jelentős része arra vezethető vissza, hogy a különböző egyházak által fenntartott intézmények az illető egyház és az állam igazodási problémái miatt nehezen találják a megfelelő törvényességi keretet. Az egyház és az állam viszonyának egyszerre több értelmezése van forgalomban Magyarországon, következésképp az egyház társadalmi szerepvállalását is különféleképpen értik „az egyházak népei” s a társadalom egyes csoportjai.

Az egyházi iskolák vonzereje

E nehézségek ellenére miért van értelme annak, hogy ma felekezeti iskolát szervezzünk Magyarországon? Amikor ez a törekvés nyilvánossá válhatott — 1988–89 fordulóján —, sokan úgy gondoltuk, hogy ez múltba fordulás. Ma is azt hangoztatják némelyek, hogy az egyházi iskolaszervezés az új konzervativizmus hulláma. Valóban akadnak olyan iskolaszervezések, amelyek a múltba néznek. Többségük azonban előre mutat.

Melyek azok az új szerepek, amelyeket ma Magyarországon az egyházi iskolák betöltenek, amelyekkel — szerveződésük minden jelenlegi nehézsége ellenére — hosszú távon gazdagíthatják az oktatási rendszert? Az egyik, hogy látványosak és sokaknak vonzóak. Ahol keletkeznek, közfigyelmet keltenek. Sok szülő kívánja beírtni a gyermekét ilyen iskolába, nagyok velük szemben a társadalmi igények és elvárások.

Intézetünkben 1992-ben közvéleménykutatást végeztünk. Pedagógus kollégáink véleményét kértük az egyházi iskolákról. Megkérdezett kollégáink számára evidencia, hogy legyenek egyházi iskolák. Az országot reprezentáló megkérdezettek 93 %-a igenli a felekezeti iskolákat, 73 %-uk üdvözli az ökumenikus iskolák létét is, s csupán 5 %-uk tagadja az egyházi iskolák szükségességét.

Egy másik vonása az egyházi iskoláknak — különösen, ha létrehozásuk nem kelt társadalmi feszültségeket —, hogy hitelesebbnek, jobbnak tekintik őket a korábbi iskoláknál. A szülők számára fontos, hogy gyermekük jobb nevelésben részesüljön, mint korábban az állami, „nevelő”-nek mondott iskolában.

Harmadik sajátossága az egyházi iskoláknak, hogy hagyományosan elit jellegűek, csakhogy „a nép számára” azok. Számos felekezeti iskola éppen azért jött létre, hogy korrigálja egy eredendően szelektív iskolarendszer antidemokratikus vonásait. Elitiskolák voltak, ám kifejezetten arra törekedtek, hogy a hátrányos helyzetű, de tanulásra kapható fiatalokat az iskolázáson keresztül integrálják

Vö.: Szemerszky
Mariann: *Tanárok az
egyházi iskolákról.*
Educatio 1992/2. 345-48.

Vö.: Karácsony Sándor:
A magyar észjárás és
közoktatásügyünk
reformja. 1939, 51.

a társadalomba. Karácsony Sándor írja le igen szemléletesen, miként hálózták be a Tiszántúlt a debreceni református kollégium „partikulái”. Mára persze a középfokú oktatás demokratizálódása — más szóval általánossá válása — befejezett tény. Ebben az ős-demokratikus formában azonban ma is gazdagíthatják oktatásunkat az egyházi iskolák.

A felekezeti iskolák nagy előnye volt a múltban — és remélem, marad ezután is —, hogy nem pártideológiák mentén szerveződtek. Sajnos, az elmúlt évek pártvitáiban újra meg újra felléptek politikusok úgy, mintha bizonyos egyházi kezdeményezéseket csak ők képviselnének, mások pedig az egyházi iskolák ellen foglaltak állást. Úgy vélem, hogy az egyházak tagjainak el kell zárkózniuk attól, hogy felekezeti mezben pártpolitizálás folyjék.

Egyház és nemzetiség

Az is hagyomány a felekezeti oktatásban, hogy felkarolják a nemzetiségi nyelvet és kultúrát. Az az oktatás, amelyet a szlovákság szervezett meg magának Békés megyében — aztán innen kirajzva Csanád megyében és a Nyírségben —, egyszerre volt felekezeti és nemzetiségi. Ez jól mutatja azt is, hogy a nemzetiségi oktatás hogyan illeszkedhet bele az országos oktatási rendszerbe.

Az Oktatáskutató Intézetben végzett felmérésekből több empirikus megfigyelés és adat napvilágot lát ezeken a lapokon Szigeti Jenő és Drahos Péter tanulmányaihoz kapcsolódva. Csupán néhányat említek a fölített kérdések közül. Hogyan gondolkodnak kollégáink iskolájuk semlegességéről? Mi történjék az épületekkel? Az egyházi iskola kapja-e vissza hajdani épületét, vagy pedig új épületet bocsássonak rendelkezésére? Legyen-e hitoktatás az iskolában, vezessék-e be a vallástan és a bibliismeret oktatását (az előbbi a kollégák 35%-a helyesli, az utóbbit szinte mindnyájan).

Nem részletezhetjük itt a kérdések és az adatok tanulságait. Csupán a dilemmákra szeretnék rámutatni. Ki tartsa fenn az iskolát, milyen épületben és milyen feltételekkel működjék? Ki határozza meg a tantervét, és ez a program hogyan viszonyuljon az országos szabályozáshoz? Ki fizesse a felekezeti oktatást, milyen mértékben kapjon állami támogatást?

Mindezek a dilemmák pedig visszavezethetők a bevezetőben fölvetett kérdéshez. Nemcsak a pedagógusok állnak szemben egy vadonatúj problémával, hanem az egyházak vezetői is. Ha a pedagógusok és az egyházak vezetői — a tények figyelembevételével, egymás álláspontját mérlegelve — keresik a megoldásokat, akkor könnyebb kielégítő válaszokat találni olyan esetekben is, amelyekre még nincs vagy nem is lehet érvényes törvény.

Iskolák a frontvonalon

Született 1936-ban. Az Oktatáskutató Intézet főmunkatársa, a H. N. Adventista Teológiai Főiskola tanára. Először egyháznál lelkészi diplomát szerzett, majd az Evangélikus Teológiai Akadémián folytatta tanulmányait. Egyháztörténetből a Debreceni Teológiai Akadémián szerzett doktori oklevelet (1978). A történettudományok (folklore) kandidátusa. Kutatási területe a magyarországi kisebb protestáns egyházak története és népi vallásossága; jelenleg az egyházi iskolák indulásával foglalkozik.

Törvény a vallásszabadságról

Államosítás, reprivatizáció

Az elmúlt időszak eseményeinek ismeretében joggal állíthatjuk, hogy az állam és az egyház kapcsolatában az egyik legtöbb vitát kiváltó terület az iskolakérdés. Az 1990-es lelkiismereti és vallásszabadságról szóló törvényt — ami nemzeti közmegegyezéssel született — a következő preambulum vezeti be: „A magyarországi egyházak, felekezetek, vallási közösségek a társadalom kiemelkedő fontosságú, értékhordozó és közösségteremtő tényezői. A hitélet körébe tartozó munkálkodásuk mellett kulturális, nevelési-oktatási, szociális-egészségügyi tevékenységükkel és a nemzeti tudat ápolásával is jelentős szerepet töltenek be az ország életében.”

Ma úgy látszik, egyre többen vonják kétségbe ennek az állításnak az igazát. Két, egymással ellentétes vélemény él a társadalomban. Az egyik azt állítja, hogy egy új keresztény kurzus veszedelme fenyeget, a másik pedig a vallások elnyomásáról, háttérbe szorításáról beszél. Példáikat rendszerint az iskolákkal kapcsolatos vitákból veszik.

Mint hogy a vallásszabadság nem statikus állapot, nem elért cél, hanem dinamikus folyamat, a vallás sem más, mint a hit folyamatos megvallása, nemcsak szóval, hanem magatartással. Ezért a vallásszabadság kérdését nem vehetjük le a napirendről egy ünnepélyesen meghirdetett törvénnyel. Ma a világ csaknem minden országában van olyan törvény, amelyik kimondja a vallásszabadságot, ám egyetlen olyan ország sincs, ahol problémátlan lenne ennek megvalósítása. De ha az újabb kori vallásszabadságról alkotott törvényeink következményeit elemezzük, akkor is hasonló következtetésre juthatunk. Akár II. József türelmi rendeletét (1781), akár az 1848: 20.tc.-t, akár az 1895-ös törvényt vizsgáljuk, mindegyik jelentős győzelem volt, amit a kortársak ünnepeltek, a történészek pedig európai színvonalú, jó törvényeknek tartottak. Ugyanakkor új problémákat vetettek fel, új feszültségeket szültek: a türelmi rendelet a felekezetek viszonyosságának kérdését; az 1848: 20. törvénycikk az egyházak anyagi bázisának kérdését; az 1895-ös törvény pedig az ún. bevett, elismert és el nem ismert egyházak egyenjogúságát.

A legújabb, 1990. évi 4. számú törvény esetében sincs másként. A törvény — a demokratikus normáknak megfelelően — ünnepélyesen kimondja az állam és az egyházak szétválasztásának elvét, az egyházak egyenjogúságát, de ennek gyakorlati megvalósulása előtt még nagyon sok, törvényekkel nehezen elhárítható akadály tornyosul.

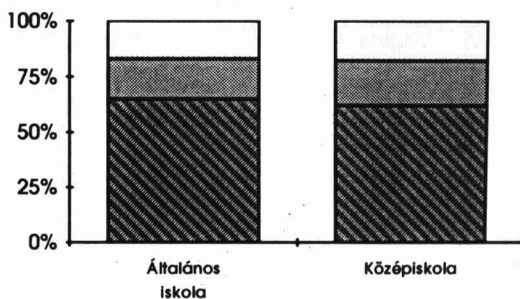
Az elmúlt negyven év rezsimje államosította, vagy legalábbis szándékai szerint államosítani akarta az egyházakat, és a „reprivatizációs folyamat” itt sem egyszerű. Ma a legégetőbb probléma az

egyházak anyagi háztartásának rendezetlensége. Az amerikai modell bevezetése történelmi hagyományaink mássága miatt elképzelhetetlen. A nyugat-európai modellek felettébb tanulságosak és elemzésük hasznos segítséget adhat, de a magyar történelmi helyzetnek megfelelő, történelmi tanulságokkal számoló modell kiépítése látszik a legcélravezetőbbnek. A nehézséget az jelenti, hogy a több mint ötven magyarországi egyház szervezetileg, anyagi háztartásában és az államhoz való viszonyában közel sem mutat egységes képet. Ez az eltérés az iskolákkal kapcsolatos álláspontjukat is módosítja.

Mi a helyzet az egyházi iskolák terén?

Tévhit A legnagyobb problémát az információ hiánya jelenti. Különbösen nem jelenne meg a sajtóban olyan vélemény, mely szerint nemcsak az oktatási intézmények 40%-a egyházi tulajdonban lesz. Ma az országban több mint 10.000 oktatási intézmény van, és ha az egyházak minden igényét kielégíti az állam, akkor is csak 10% körül lesz az egyházi iskolák aránya. Ugyanakkor azt mutatják a különböző vallásszociológiai felmérések, hogy az ország lakosságának mintegy 17–19%-a egyháza hite szerint vallásos, és emellett még a maga módján vallásos az emberek mintegy 50%-a. Érdekes, hogy az 1992 júniusában az Oktatáskutató Intézetben lefolytatott kérdőíves vizsgálatban az általános és középiskolák tanárai ezzel azonos nagyságrendben tartották kívánatosnak az egyházi iskolák működését. Természetesen hozzátehetjük, hogy nem minden vallásos család kívánja egyházi iskolába járatni gyermekeit.

Szemerszky Mariann:
Tanárok és szülők
véleménye az iskolák és
a világnézeti oktatásról.
Oktatáskutató Intézet.
1993, 12.

■ állami iskola ■ magániskola □ egyházi iskola

A jelenlegi helyzet alapján bátran mondhatjuk, hogy a visszaadandó iskolák száma alatta fog maradni az egyházak társadalmi súlyának, százalékos jelenlétének.

Ez a statisztika viszont a meglévő félelmeket nem oldja fel. Emögött a belső feszültség mögött tartalmi bizonytalanság van. Mitől egyházi és mitől nem egyházi egy iskola? Nagyon nehezen lehet

erre a kérdésre kielégítő, pontos választ adni. Nehezíti a helyzetet, hogy az egyházi iskolák visszaadása a magyar közoktatás egyik csődperiódusában következett be. Sok szülő azt várja, hogy ha egy iskola állami tulajdonból egyházi tulajdonba kerül, rögtön jó iskola legyen. Ez sok esetben csalódáshoz fog vezetni. Ugyanakkor a nem egyházi iskolák vagy „világnézetileg semleges iskolák” mellett érvelők is félnék egy ellenkező előjelű diktatórikus iskolamodell kialakulásától. E kétirányú ellenségkép lebontása az egyik legfontosabb feladat.

**Társadalmi
identitás-zavar**

Az egész vita oka véleményem szerint a társadalomban jelenlévő identitás-zavar. A diktatórikus rendszerek identitás-tudatát az jellemzi, hogy valami, valaki ellenére vagyok az, aki vagyok. A más-ság egyenlő lesz az ellenséggel. A más-t nem megérteni vagy tolerálni kell, hanem legyőzni, eltiporni. Ez a gondolkodásmód nem változtatható meg egyik napról a másikra, de ennek feloldásán kell fáradoznunk, hiszen ezt kívánja mindkét fél érdeke, nem is szólva az iskolákról.

Mit jelent a világnézetileg semleges iskola?

Valószínűnek vehető, hogy sok, egymással össze nem egyeztethető válasz létezik erre a kérdésre. Tapasztalataim alapján az emberek inkább a diktatúra-ellenességben látják a semlegességet, nem pedig az értéksemlegességben, a túlzott relativizmusban. Egy monolit, diktatórikus irányzat csődjét átélő társadalom nyitott a másféle értékek megismerésére, ugyanakkor fél attól, hogy egy másik, a korábbival ellentétes világnézet diktatórikus uralma következik be. Természetesen ezt a feltételezést gondosan meg kell még vizsgálni. Jobban meg kellene ismerni, hogy a válaszolók mit is értenek a világnézetileg semleges iskolán. A pedagógusok mindenképpen azt, hogy ne kössék őket oktató munkájukban azok a kötelező „hit-beli elvárások”, amiket az iskolafenntartók vallanak. Nem arra gondolnak, hogy a pedagógusnak semmiféle világnézete nincs, hanem inkább arra, hogy ne lehessen a pedagógust semmiféle világnézetre kötelezni és arra, hogy világnézete megvallásának ne legyen semmiféle hátrányos következménye. Ma a pedagógusok nagy része attól fél, hogy az egyházi-vá váló iskola új világnézeti kötelezettséget jelent a számukra.

**Az egyház és a
pedagógusok**

Ugyanakkor az egyházak ezzel kapcsolatos álláspontja is tisztázatlan. Különböző, egymásnak többször ellentmondó álláspont lát napvilágot. Egyrészt türelmet sugallnak, másrészt az egyházak oldaláról is elhangzik „a bűnös, a régi rendet kiszolgáló pedagógus társadalom” igaztalan és valódi értékeket is veszélyeztető vádja, ami éppen a pedagógus társadalom legértékesebb, szakmailag is a legjobban felkészült rétegeit készíti ellenállásra. Pedig éppen ilyen pedagógusokra van és lesz szüksége az újrainduló egyházi iskoláknak.

Restauráció vagy új iskolahálózat?

Néhány továbbgondolásra szánt problémát szeretnék vázolni.

1. A törvény nem az egyházaknak általában visszaadandó iskolákról beszél, hanem a *régi egyházi iskolák visszaállítását teszi lehetővé*. A törvény szándéka jó, hiszen az egyházaknak is, a társadalomnak is az az érdeke, hogy a régi hagyományt hordozó iskolák (katolikus gimnáziumok, protestáns kollégiumok) tovább szolgálják az oktatás ügyét. Ugyanakkor a törvény veszélyeket is rejt. Nem veszi figyelembe az elmúlt negyven év lakossági mozgását. Így például a Duna-Tisza közének protestáns iskoláit fenntartó gazdák gyerekei földjeik elvétele miatt a nagyvárosokba menekültek. A gimnáziumokat pedig csak a régi helyen lehet felállítani. De ki lesz akkor az iskolafenntartó?

2. Az egyházaknak nem az az érdeke, hogy a negyven évvel ezelőtti oktatási rendszert restaurálják, hanem, hogy egy hatékony, új egyházi oktatási rendszert hozzanak létre. Ez a törvény viszont a régi helyzet visszaállítását segíti. A társadalom érdeke is, hogy egy versenyképes egyházi iskolahálózat jöjjön létre. A régi restaurálásának szükségessége elvonja az erőt az új rendszer létrehozásától, s az egyházakon belül is a konzervatív véleményeket erősíti, és gyengíti a társadalom számára hasznos új vélemények érvényesülését!

Az iskolák fenntartása

3. A törvény úgy született és ma is úgy funkcionál, hogy az iskolafenntartó egyházak nem tudják, hogyan, miből tartsák fenn magukat. Abban nagyrészt egyetértés mutatkozik, hogy segítségre szorulnak ahhoz, hogy a működésükhöz szükséges eszközöket megszerezhessék, de ennek a stratégiáját még körvonalalaiban sem gondoltuk végig. Az egyház és az állam szétválasztásának kulcskérdése a támogatási rendszer. Amíg a költségvetésből évente megszavazott támogatásokból részesül az egyház, nem beszélhetünk igazán az állam és az egyház szétválasztásáról. Jelenleg ezért az egyházak nagy része államilag fenntartott egyházi iskolákban gondolkodik.

Az iskolák fenntartói

4. Az önkormányzatok lettek az egyházi, állami iskolák tulajdonosai. De miben áll iskolatulajdonosnak lenni? Az önkormányzatok többsége még ma sem készült fel a válaszadásra. Az egyházak régi iskolájukat úgy kaphatják vissza, ha megegyezés születik az önkormányzatokkal. Ehhez a megegyezéshez sokszor hiányzik a szükséges információ. Az önkormányzatok sokszor nem értik, sőt nem ismerik az egyházak terveit, törekvéseit. Ugyanakkor pedig az egyházak sem mindig párbeszédképesek, mivel azt gondolják, hogy a helyi felelősöket át lehet lépni úgy, ha „felül” megegyeznek. A pedagógusok ezt demokratikus jogaik csorbításaként élik meg.

5. Örvendetesen színesedő iskolarendszerünkben megjelentek a magániskolák is. Ennek az iskolatípusnak a helye is tisztázatlan a közoktatásban. Milyen hasonlóság vagy különbözőség van az egyházi iskola és a magániskola között? Lehet-e azt mondani, hogy az egyházi iskolákat közpénzből támogatni kell, mivel társadalmi feladatokat látnak el és a társadalom egy részének aktív támogatását élvezik, ugyanakkor a magániskolákat — bár létrejöttüket lehetővé

kell tenni — nem kell hasonló módon támogatni? Vajon ezek az iskolák nem ugyanúgy társadalmi igényeket jelenítenek meg, mint az egyháziak?

6. Az iskolák fenntartásának anyagi háttere tisztázatlan. Ha a közoktatás kötelező, akkor állami feladat az adófizetők közös pénzéből (nem a kormány pénze ez!) az ehhez szükséges feltételeket megteremteni. Ebben a feltételrendszerben hogyan jelennek meg az egyházi és a magániskolák? Támogat-e az állam, vagy csak a társadalom egésze által rárótt kötelezettségének tesz eleget, megosztva ezt a munkát a többi iskolafenntartóval? Ha az utóbbi vélemény az igaz, akkor jó volna, ha nem az iskolához, hanem a szabadon iskolatípust választó tanulóhoz kötnénk az állami támogatást. Vagyis tisztázni kellene minden iskolafenntartó előtt, hogy mi a feladat és tanulónként mennyi támogatás jár. Ez viszont csak akkor működik, ha a valós versenyfeltételek megteremtődnek.

7. A közvéleménykutatások szerint a társadalom többsége elvárja, hogy a Közoktatási Minisztérium határozza meg, mit tanítsanak az iskolában.

A Medián Kft.

felmérése a Magyar
Televízió megbízásából
készült a *Kréta*kör első
adásához. Az adatokat
1992. április 10 és 16
között vették fel a
felnőtt lakosságot
reprezentáló 1200 fős
mintán.

Ki szóljon bele abba, hogy mit tanítsanak az iskolában?

	%
A minisztérium	76
A helyi önkormányzat	44
Az ott tanuló diákok szülei	42
A tanulók	33
Az egyházak képviselői	28
A pártok helyi szervezetei	10

Ki szóljon bele abba, hogy kik tanítsanak az iskolában?

	%
A helyi önkormányzat	63
A minisztérium	56
Az ott tanuló diákok szülei	43
A tanulók	31
Az egyházak képviselői	26
A pártok helyi szervezetei	11

De akkor mi teszi az egyházi iskolát egyházivá? A kiegészítő tárgyak? A hitoktatás? Az oktatással együtt járó nevelés? Az egyházak mennyire vannak tisztában sajátos érdekeikkel, miben látják nevelési, oktatási rendjük másságát?

8. Mind az egyházaknak, mind pedig az önkormányzatoknak tanulniuk kell a demokráciát. A legtöbb pedagógusban az a kép él, hogy a korábbi ideológiai diktatúrát csak egy újabb ideológiai, egy esetleges egyházi diktatúrával lehet felváltani. Milyen kötelezettségeket és milyen egyéni lehetőségeket rejt magában a tanszabadság?

9. Végül az iskolák körül kialakult vitának nagy tehetétele a vita erős politikai töltete. Az iskolák érdekében, a pedagógiai munka zavartalansága miatt is depolitizálni kellene ezt a kérdést. Az iskolakérdés békés megoldása össztársadalmi érdek.

Az egyházak a társadalomban élnek — a társadalom integráns részei. Az egyházaknak nem az a céljuk, hogy legyőzzék (vagy megelőzzék) a társadalmat, hanem az, hogy teljesítsék benne sajátos küldetésüket. Ez csak a tolerancia szellemében mehet végbe.

Verseny a tanulókért

Az iskolaszervezetnek ez az átalakulása demográfiai hullám-völgyben érte a társadalmat. A tanulókért folyó versenyt az egyházi iskolák csak akkor tudják vállalni, ha megteremtjük az iskolák közötti esélyegyenlőséget. Így „piacosítható” csak az oktatás.

Néhány vitát provokáló szempont:

Igazi piaci feltételek ott teremthetők, ahol az „áru” — ebben az esetben az iskola — jól körülhatárolható minőséget jelent. Meg kell tudnunk mondani, hogy mitől katolikus, református, evangélikus vagy zsidó egy iskola. Nyilvánvalóvá kell tenni a nevelési célokat. Az egyházak egyre kevésbé toleráns szemléletű ellenzői azt sugallják, hogy az egyházi iskolákban éppoly ideológiai kényszer uralkodik, mint a pártállam legjobban működő intézeteiben. Az egyházi iskolák tanulóinak és tanárainak elkötelezettségéről és szabadságáról keveset tudunk. Meg kell válaszolnunk, miben áll a világnézeti szabadság a felekezeti iskolában.

Piaci viszonyok — esélyegyenlőség

A valós piaci viszonyok megteremtésének alapfeltétele az esélyegyenlőség megteremtése. Ennek elsősorban a támogatás szempontjából van jelentősége. Ha versenyt akarunk, akkor az egyházi iskolákat nyilvánvalóan fel kell zárkóztatni. A piaci viszonyok megteremtése az iskolák esetében az anyagi források pontos feltárását jelenti. Miből fog élni az iskola? Ha kötelező, akkor az állampolgárok közös pénzéből, az adóból. De ki osztja el ezt és hogyan? Ha esélyegyenlőséget akarunk, akkor ki kell küszöbölni, hogy a mindenkori állam kezében manipulációs lehetőség legyen az anyagi támogatás. Ez csak úgy képzelhető el, ha a gyerekek iskolájukon keresztül kapják meg az anyagi támogatást. Az egyházak anyagi finanszírozását, a demokratizmus elvének érvényesítését az állampolgárok, nem pedig a képviselői szervek döntésének kell alárendelni.

Az egyház — nem piacosítható. Történelmi szerepét csak úgy tudja betölteni, ha történelmi szerepét ősi küldetése felől újraértelmezi. Ez nemcsak az egyháznak hasznos és szükséges, hanem a társadalom egészének is.

Jézus hasonlata szerint az egyház — só. Két esetben van baj a sóval: ha hiányzik, vagy ha túlságosan dominál az ételben. Hagyjuk az egyházat egyenlő esélyekkel, szabadon ízesíteni.

Az iskolaátadások politikai modelljei

DRAHOS PÉTER

Egyházi iskolarendszerek kialakulása Magyarországon

Született 1968-ban, tanulmányait az ELTE Tanárképző Karán kezdte magyar-történelem szakon; politológiát és szociológiát tanul az ELTÉ-n, illetve a JATÉ-n. Az Oktatókutatási Intézet tudományos munkatársa, kutatási területe a felsőoktatás értékelése és akkreditációja, illetve az egyházi iskolák szerepe az oktatási rendszerekben. Ez az írása az OKTK és az MKM által támogatott kutatás egyik részjelentése.

Az oktatásszociológiai-oktatáspolitikai kutatás az elmúlt évtizedekben egyáltalán nem foglalkozott egyházi jellegű témával. Pedig régi adóssága lett volna ez: Nagy Péter Tibor közelmúltban megjelent könyvéig egyetlen összefoglaló munka sem jelent meg az egyházi oktatásnak a tanügyigazgatásban betöltött szerepéről. Az 1950-es egyezmény utáni időszak végképp elkerülte a kutatók figyelmét — valóban, mindössze tíz egyházi iskola nem ígérhetett nagy távlatokat.

Azonban napjainkban csodálkozva és értetlenül állunk az előtt a kisebbfajta társadalmi vihar előtt, melyet az egyházi iskolák visszaadása kiváltott. Ismeretlen a kutatás számára az a társadalmi környezet és azok az elvárások, melyekkel az egyházi iskolák együtt éltek. Nem ismerjük sem eredményeiket, sem problémáikat, így természetesen sötétben tapogatódzunk, amikor differenciálódó iskolarendszerünkben elfoglalandó helyüket keressük. A változások azonban haladnak előre: nap mint nap hallunk iskolavisszaadásokról, új egyházi iskolák indításáról. Az átalakulás menedzselése a döntéshozóktól nemcsak napi ismereteket, hanem olyan átfogó megértést is követel, mely lehetővé teszi a differenciálódó iskolarendszerben elfoglalandó helyük keresését és ebben a folyamatban az egyházak konkrét segítségét is. Ezekre a kihívásokra kíván választ keresni kutatásunk, melyet a Művelődési és Közoktatási Minisztérium megbízásából kezdtünk el 1993 nyarán. Az alábbi tanulmány az induló egyházi iskolarendszerek főbb szervezési problémáit kísérli meg összefoglalni, elsősorban a regionális egyházi oktatásszervezés tapasztalatainak tükrén keresztül.

Egyházi iskolák a szocializmus végén

A múlt A magyar közoktatás irányítása már a világháború előtt az egyházi oktatás teljes körű befolyásolására törekedett, majd a kommunista politika a közoktatás expanziójának folyamatában az egyházi iskolák államosítását választotta. Az egyházi iskolák teljes körű államosítása után az 1948-as és az 1950-es egyezmények valójában csak gesztusértékűek voltak az iskolák visszaadása tekintetében: a totális állami kontroll kiépülésével az elmúlt negyven évben a tíz egy-

**Az egyházak
társadalmi
elszigetelődése**

házi gimnázium (nyolc katolikus, egy protestáns és egy zsidó) nem jelentett alternatív iskolarendszert, sőt saját belső függetlenségét is csak jelentős áldozatok révén őrizhette meg.

A legfontosabb — és talán legdrágább — áldozat a társadalommal való élő kapcsolat elvesztése, az egyházak társadalmi elszigetelődése volt. A kádári szocializmus status quo-jában az egyház csak szigorú „ketrecek” között maradhatott meg: minden olyan cselekvési formát, mely több volt a templomi szolgáltatásoknál és az államilag engedélyezett egyéb tevékenységnél (például ifjúsággal való kapcsolatot, szociális munkát), a rendszer éberren megakadályozott.

Ennek az elszigetelésnek a velejárója volt az egyház aktív tagjainak elöregedése, az utánpótlás akadozó jellege. A politikai propaganda, majd a csendes elhallgatás széles társadalmi rétegeket zárt el attól a lehetőségtől, hogy egyáltalán tudomást szerezzenek az egyházak létéről. Ezek a folyamatok magukban hordták annak veszélyét, hogy a társadalmi életbe egyszer visszatérő egyházaknak mind a társadalmi igények megértésében, mind a szerepvállaláshoz szükséges anyagi és személyi források tekintetében komoly problémákkal kell majd szembenézniük.

A szocializmus alatt létező szerepvállalás egyik legérdekesebb esete az egyházi gimnáziumok működése és társadalmi bázisa. Ezzel kapcsolatban egy korábbi kutatásunk eredményeképpen kimutattuk, hogy az 1950-es állam-egyház egyezmény alapján visszaállított katolikus iskolák szociológiai értelemben ketrecbe zárt mintaiskolák voltak, melyek a társadalom reális igényeitől való elzártságuk ellenére is megőrizték a kapcsolatot a „katolikus társadalommal”. Elsőrendű felszereltségük azonban csekély számuknak és egy ateista társadalmi-politikai rendszerben a keresztények között kialakult kitüntetett szerepüknek volt köszönhető. A nyolcvanas években az oktatási rendszer megújulási igényei megalapozatlanul fordultak az egyházi iskolák felé, melyek nem veszítették el népis-kolai jellegüket.

Vö.: Drahos Péter:
*Katolikus iskolák az
államosítás után.*
Educatio 1992. 1. 46–64.

Rendszerváltás és expanzió

A fentiek alapján alaphipotézisünk lehet, hogy a nyolcvanas évek végén a megváltozó politikai környezet és az így hirtelen megnyíló lehetőségek az egyházakat készületlenül érték. A Németh-kormány idején megindult változások kialakították az egyházak társadalmi jelenlétének alapvető jogi kereteit, és ugrásszerűen emelték az állami támogatások mértékét. Az Antall-kormány még inkább kiemelt célnak tekintette az egyházi szerepvállalás növelését, így a költségvetési támogatások növelése és a pápalátogatás segítése mellett külön törvényjavaslatot nyújtott be a Parlamentnek a volt egyházi ingatlanok visszaadásának folyamatáról, melynek elfogadásával az

1990. IV. törvény
(lelkismereti törvény)

egyházak tízéves távlatban hozzájuthatnak olyan volt ingatlanaihoz, melyek átvételéről és a bennük folyó munkálatok megszervezéséről (oktatás, betegápolás, öreggondozás stb.) gondoskodni akarnak és tudnak. A törvény óriási mértékben felgyorsította az egyházi iskolák újraindításának folyamatát, melyben az egyházak ekkor szembesültek először komolyan saját expanziójuk belső korlátaival.

Az expanzió feltételei

Egy expanziós folyamat rendkívül forrásigényes: nemcsak az iskolák elindításának *anyagi* hátterére kell gondolnunk, hanem arra a *személyi* és *szervezeti* feltételrendszerre is, mely nélkül nincs az új iskolának mire támaszkodnia.

Az anyagi források

Az anyagi háttér nem jelenti pusztán az épület visszaadásának költségeit és a normatív, tanulónkénti támogatást: az önkormányzati iskolák esetében is többbe kerül a fenntartás, mint amennyit a költségvetés normatíván fedezni tud. A hiányzó összeget az egyházi iskolának is elő kell teremtenie. Ennek elvileg többféle útja lehet: egyrészt saját forrásaiból (adományok, egyházi adó stb.), másrészt állami támogatásból, harmadrészt megegyezés útján az önkormányzattól, és végül a tandíj lehetőségét sem hagyhatjuk figyelmen kívül. A regionális vezetőkkel készített interjúk tapasztalatai arra utalnak, hogy az egyházi iskolák bevonják saját forrásaikat, melyek azonban végesek, és így mindig más lehetőségek kutatására kényszerülnek. Ezek közül a minisztériumi és az önkormányzati támogatások megszerzése egyaránt működő stratégia azzal a veszéllyel, hogy legtöbbször kizárják egymást: központi segély esetén az önkormányzat kivonul a támogatásból. Érthető is ez, mivel a helyi önkormányzat is nehéz helyzetben van: egyszerre kell fenntartania saját iskolarendszerét, és választ adnia az ettől eltérő társadalmi igények (magán- és egyházi iskolák) támogatási kéréseire. A kormányzati támogatás leginkább az egyházi iskolákat támogatja, így az önkormányzatok igyekeznek az egyéb igényeket is segíteni.

Az egyházak „vagyontalansága”

Az anyagi helyzet legnagyobb problémája az egyházak „vagyontalansága”: a jóformán vagyon nélküli egyházak egyre nagyobb kockázatot vállalnak az iskolák beindításával, mivel a költségek normatíván felüli részében kénytelenek a közoktatás más szereplőinek támogatására hagyatkozni. Ez állandó bizonytalanságérzetet eredményez az egyházi oktatás szervezőiben, és ez a kiszolgáltatottságérzet tovább nehezíti a társadalmi partnerekkel való egészséges szótértés kialakulását. A bizonytalanság ellenére szinte mindenhol elutasítják a tandíj bevezetését, és inkább igyekeznek más külső forrás bevonásával biztosítani működésüket.

Ebben segítségükre lenne az egyházi személyek alacsony bérigénye, ha nem fogyott volna el a személyi „tartalék” szinte már a

változások kezdetekor. Az elszigeteltség egyik legláthatóbb következménye az a szűk személyi kör, mely az iskolaszervezésben és -indításban részt vesz. Rendkívül nehéz az iskolákhoz szükséges tanári kar felállítása, ezért sok helyen első lépésként tanárszemináriumokat szerveznek a megfelelő emberek képzésére. A főképp katolikus körökben ismert klerikus-laikus dichotómia is egyre élesebben merül fel, bár a világiak szerepének növekedése szükségszerűnek tűnik a szervezők számára. A munka személyi bázisa szinte minden egyháznál a papságból — illetőleg a lelkészekből — kerül ki, körülöttük jelenik meg egy olyan világi kör, mely az iskola szervezésében és vezetésében — leginkább szakmai kérdésekben — vesz részt. Az egyházi személyeken belül érezhetően jelen van egy generációs megosztottság: majdnem minden megszólaltatott szervező reagált arra a szemléletbeli különbségre, mely az idősebb, háború előtt vagy közvetlen utána nevelkedett és a fiatalabb, az elmúlt évtizedekben a társadalommal többit érintkező papok között található. Mindez megnyilvánul az egyházszemléletben és az egyházi oktatás szerepének meghatározásában is. A zártabb — a katolikusoknál zsinat előttinek nevezhető — egyházfelfogás az oktatásban is befelé fordul, egy belső kör igényeire koncentrálnak, míg a másik nézet nyitottabb a külső társadalom igényeire is, és versenyképes célokat állít az egyházi iskola elé is. Az egyházvezetés általában rendkívül óvatos az ilyen vitákban, de néhány esetben fellép a bezárkózó, úgymond „keresztény gettó” iskola gyakorlata ellen. A konkrét szervező munkában megjelenő „világiak” köre is rendkívül szűk, és néhol mintha konzervatívabb felfogással rendelkeznek, mint az egyháziak egy része. Az átvett iskolák esetében, illetve ott, ahol sok, addig a belső körbe nem tartozó tanár vagy más résztvevő is jelen van, megfigyelhető egyfajta bizalmatlanság is. A belső személyi kör gyanakvóan szemléli a régebben „kommunista iskolában” tanító tanárokat — pedig a neofita buzgalom sokszor veszélyesebb lehet, mint az elszigeteltségből kilépés.

Általánosan elmondható, hogy komoly problémákkal kerültek szembe a szervezők az iskolák személyi összetételének kiválasztásakor, és ez megfontoltabb terjeszkedésre ösztönözte őket. Az egyházi tanárképzők és a tanár-átképzések megjelenése újabb forrásokat jelenthet.

Az expanziós folyamat talán legnagyobb veszélye az új kezdeményezések magukra maradása, elszakadása az egyházi oktatás kereteitől. Az első időszak lelkes kezdeményezései után egyre élesebben merült fel az a kérdés, mi tartja össze ezeket az iskolákat: „Mitől katolikus (református, evangélikus stb.) a katolikus (református, evangélikus stb.) iskola?” A szervező munka összefogása, a kezdeményezések segítése és ellenőrzése megkövetelte az egyházi oktatás rendszerszintű elemeinek megjelenését. Ebben a katolikus egyházon kívül szinte mindenki más kezdőnek számított, hiszen a katolikus iskolákon kívül csupán egy református és egy zsidó isko-

Az irányítás és a vezetés

la létezett a szocializmusban. A központi egyházvezetések idejekorán felismerték a koordinálatlanság veszélyeit, és igyekeztek létrehozni az iskolaindításokat összefogó szervezetüket. A kialakuló koordináló szervezetnek két formája kristályosodott ki: egyrészt a *központi irányítás* struktúrái, a minisztérium melletti szervek, a felső egyházvezetés, illetőleg a püspökségek hivatali szervei, valamint a *részben kollegiális* formák, az iskolabizottságok, melyekben a központi vezetésen kívül a kezdeményezők és a szakmai oldal is képviselteti magát. Általában megfigyelhető az iskolák számának és formáinak növekedésével egy lassú eltolódás a részben kollegiális formák szerepének növekedése felé. Ezek a szervezetek igyekeznek az irányítási és a tartalmi kérdések alapjait egységesíteni: az evangélikusoknál Iskolatörvényt fogadott el a zsinat, míg a katolikusoknál a KIF (Katolikus Iskolai Főhatóság) iskolatípusonként ad szakmai és jogi segítséget. A kettős forma itt figyelhető meg a legjobban: a KIF minden tagját a Püspöki Kar nevezi ki, de a KIF „*tevékenységét a Katolikus Iskolabizottságon keresztül gyakorolja, melynek tagjai az ordináriusok által kinevezett egyházmegyei képviselők, valamint az oktatási és nevelési intézményeket fenntartó szerzetesrendek képviselői*” (KIF Alapító okirat).

Az egyházi oktatás rendszerszintű kiépülésével — mégha azok csak kezdeti fázisukban vannak is — kialakultak a szervezett fejlődés keretei.

A mai helyzet kihívásai

A kutatás jelen szakaszában még részletes elemzéssel a folyamatok természetét illetően nem szolgálhatunk, de röviden össze tudjuk foglalni azokat a főbb kihívásokat, melyekkel az expandáló egyházi oktatás tudatosan is szembe kell hogy nézzen.

A verseny kihívása: „kicsik” és „nagyok”

Az Antall-kormány támogatásával megindult iskolaindítási láz lendületbe hozta az összes történelmi egyházat. Az egyházi ingatlanok tulajdoni helyzetének rendezéséről szóló törvény lehetővé tette, hogy volt ingatlanjaikat — akár nem azonnali hasznosítással — visszakérjék. Mivel az egyházvezetések úgy érezték, hogy ellenzéki pártok egy esetleges kormányváltással leállítják ezt a folyamatot, beindult egy „versenyfutás”, melyben minél több, később bá zisként szolgálható ingatlan visszaigénylését kezdeményezték, legtöbbször úgy, hogy közben egymást is figyelve igyekeztek seholy sem lemaradni a területi megosztásban. Ez a „versenyfutás” óhatatlanul konfliktusokhoz vezetett az önkormányzatokkal, mert ezek — az épületek fogyásával — veszélyeztetve érezték a felelősségi körükbe tartozó oktatási alapellátást.

A görcsök továbbélésének kihívása

A fentebb leírt verseny a politikai félelmek mind görcsösebbé válásával egyre erősödik és növelheti az értelmetlenül felvállalt konfliktusok számát. A politikai félelmek alapforrása a szocializ-

mus alatti elszigeteltség hatása az egyházak társadalomszemléletére: idegenkedve és bizalmatlanul szembesülnek azokkal a politikai erőkkkel, melyek a kádárizmus utolsó évtizedeinek pragmatikus, polgárosodó folyamatát képviselik — szükségszerűen egy, a szocializmusból kinőtt modernizációs gondolkodással. Jóval érthetőbb számukra az a politikai szemlélet, mely a kontinuitást elsősorban a világháború előtti és utáni konzervatív jobboldal hagyományaihoz köti. Mindez néha akár az aktuálpolitikába is sodorhatja a társadalmi szerepvállalást sürgető egyházi köröket annak ellenére, hogy minden egyház hivatalosan elutasítja a politizálást. A regionális iskolaszervezés sokszor találkozik az országos politikai folyamatokkal ellentétes tendenciákkal is, sok helyen kitűnő kapcsolat van a liberális többségű önkormányzatok és az egyházak képviselői között. A nagypolitikai viták leszűródése azonban megnehezíti a tárgyalásokat: sokszor lehet találkozni olyan szlogenyszerű politikai ítéletekkel a helyi szervezők körében, melyek valószínűleg nem helyi tapasztalat az alapja. A görcsök oldása alapvető feltétele lesz a közeljövőben az iskolaindítás békés lefolyásának: ebben minden politikai erőnek a jelenleginél nagyobb önmérsékletére lesz szükség. Ha senki sem kívánná országos politikai tökének használni az egyházbarátságot vagy egyházellenességet, nem keletkeznének Dabas-Sári-ügyek.

**A megváltozott
társadalmi igények
kihívása**

A jelenlegi törvényi szabályozás ott teszi lehetővé egyházi iskolák indítását, ahol korábban is volt ilyen. Ez jelentősen megnehezíti az egyházak reagálását az elmúlt negyven évben megváltozott településszerkezet következtében máshol jelentkező társadalmi igényekre. Sok helyen már nincs jelentős hívő közösség azokon a kis-településeken, ahol vissza lehetne épületet szerezni, míg a nagyvárosok külső kerületeiben és a lakótelepeken megoldhatatlan az iskolaindítás. A rugalmasság és a helyi összefogás azonban itt is segíthet. Nem egy városban van példa arra, hogy az önkormányzat más igényekről való lemondás ellenszolgáltatásaként építési területtel és jelentős pénzügyi támogatással segíti új egyházi iskolák indítását az elmúlt évtizedekben létrejött és az egyházi szolgáltatásokból kimaradó településrészekben.

**A források
végeességének
kihívása**

Ahogy azt fentebb az expanzió feltételeinél bemutattuk, az iskolaindítás és -átvétel legnagyobb problémája a működtetés anyagi és személyi feltételeinek szűkösége. Az egyházak vagyoni helyzete a mai napig megoldatlan, így a napról napra növekvő mennyiségű iskola mind jobban rá van utalva a költségvetés nagylelkűségére és a helyi önkormányzat bőkezűségére. Az egyházi fenntartók számára nem tűnik felvállalhatónak az oktatás költségeinek a szülőkre való terhelése. Másrészt a nagylelkűségnek nincsenek normatív kategóriái: a Nemzeti Alaptanterv és a belőle fakadó vizsgakövetelmények elfogadásáig nem látható, mi alapján köthet a minisztérium vagy a helyi önkormányzat a közoktatási törvény szerinti közoktatási szerződést az egyházi fenntartókkal az iskolák állami fi-

nanszírozására. Az induló iskolák óriási költségeket emésztnek fel: az évről évre ad hoc módon történő támogatás bizonytalanná teheti a fejlődést. Valószínűleg csak az állami követelményekhez való teljes alkalmazkodás árán kerülhető el a szülői források bevonása, mely az egyházi iskolák elitiskolai vagy népiskolai jellegének problémáját élezi ki.

Az elitiskola-népiskola kihívása

A katolikus gimnáziumok szocializmus alatti fejlődésének elemzésénél bemutattuk azt a megváltozó társadalmi igényt, mely a nyolcvanas években az egyházi gimnáziumokat az állami iskolák színvonalával elégedetlen, elitképzést kívánó szülői csoportok oldaláról jelentkezett. Ez a nyomás a nyolcvanas évek elejétől folyamatosan nőtt a túljelentkezés növekedésével, de a katolikus iskolák beiskolázási politikájukban nem kívánták pusztán az elitképzés követelményeit érvényesíteni: amíg a szabadabbá váló társadalmi környezetben a felvettek száma folyamatosan nőtt, a katolikus iskolákból továbbtanulni kívánók száma stagnált. A nyolcvanas évek legvégén az állami elitgimnáziumok elkezdtek nyíltan felvállalni ezt a szerepkört, és így csökkent az egyházi iskolákra nehezedő nyomás is. A ma már nyilvánosan megjelenő felvételi eredmény-versenylistákon az egyházi gimnáziumok rendkívül nagy szóródást mutatnak. A politikai változásokkal beinduló iskolaindítás egyik motívuma volt a régi „patinás” egyházi gimnáziumok újraélesztése. A társadalmi elvárások azonban most már egyre világosabban népiskolai jellegűekké váltak: az iskolaszervezők elsősorban a helyi keresztény közösség igényeinek kielégítésére kívántak koncentrálni, sehol sem találkoztunk pusztán a képzési verseny céljából indított kezdeményezéssel. A ma láthatóan differenciálódó magyar iskolarendszerben az egyházi iskolák nem kívánnak egy réteg igényeire koncentrálni és ez — ha nem a múltba tekintve látnak feladataikhoz — talán elvezetheti őket a mai társadalom sajátos egyházi szolgáltatást igénylő elvárásainak kielégítéséhez.

A koordináció gyengességének kihívása

A regionális szervezők benyomásai alapján munkájuk elképzelhetően lenne a központi és kollegiális egyházi oktatási testületek segítségével nélkül. Az esettanulmányainkat készítő munkatársaink benyomása alapján azonban a központi segítség jelenléte és befolyása — sajátos magyar jelenségként — Budapesttől távolodva egyre gyengül, a távolabbi megyékben a szervezők magárahagyottsága igen nagy mértékű. A koordinációs struktúrák hatékonysága nagyban múlik az adott egyház belső szervezetrendszerén is: a hierarchikusabb katolikus egyház a központi szervek létrehozásával (KIF) érezhetően nagyobb befolyást gyakorol a kezdeményezések napi munkájára, mint a demokratikusabban szerveződő protestáns egyházak. A ma létező koordinációs és segítségnyújtó információs rendszerek azonban alapvetően vertikális jellegűek: leginkább az egyházvezetés és a helyi kezdeményezők közötti információáramlást kívánják elősegíteni.

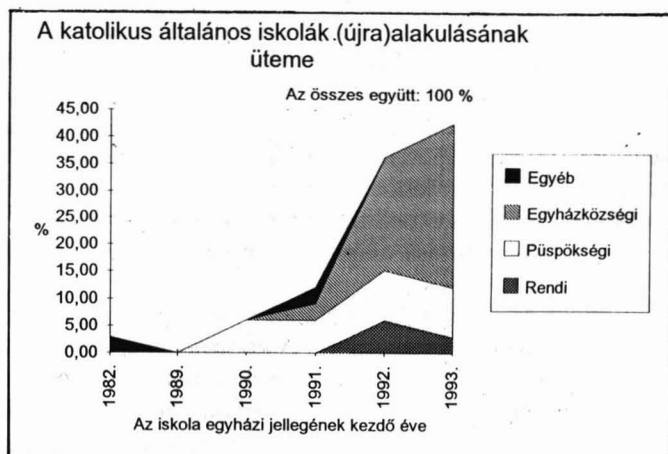
Adatok a katolikus általános iskolákról

Az oktatási intézmények száma és tanulói létszáma 1993/94-ben

Egyházak	Óvoda		Általános iskola		Gimnázium		Szakközépiskola		Szakmunkásiskola	
	száma	létszám	száma	létszám	száma	létszám	száma	létszám	száma	létszám
Katolikus	19	1645	54	12915	24	5097	4	834	6	948
Református	4	314	21	4803	16	4412	3	368	-	-
Evangélikus	8	448	2	262	6	2471	-	-	-	-
Izraelita	1	20	-	-	1	201	-	-	-	-
Püskösdi	-	-	1	18	-	-	-	-	-	-
Összesen:	32	2427	78	17998	47	12181	7	1202	6	948
Állami:	4712	394420	3772	1009386	415	138198	598	192388	332	174187

Adatainkat részben a Művelődési és Közoktatási Minisztérium, részben a Katolikus Iskolai Főhatóság bocsátotta rendelkezésünkre.

Táblázatunk az összes egyházi iskola pontos számadatait tartalmazza: az idei tanévben melyik egyház hány oktatási intézményt tart fenn; hány óvodát, általános iskolát, gimnáziumot, szakközépiskolát és szakmunkásképző intézetet. Összehasonlításként közöljük az országos adatokat is: az önkormányzati oktatási intézmények és azokban tanulók számát.

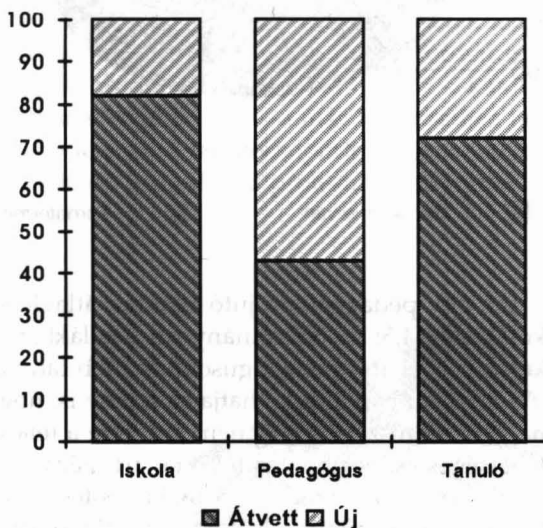
1. ábra

Ami a katolikus iskolák alapítását illeti: többségük az egyházi ingatlanok tulajdoni rendezéséről szóló törvény hatálybalépése után jött létre. (1. ábra) A fejlődés 1990-től fokozatos, egyenletesen növekvő tendenciát mutat, ugrásszerű emelkedés azonban a jövőben sem várható. Összlétszámuk 1993/94-ben is csupán 2,9 % az

önkormányzatiakhoz képest; sokéves folyamatos fejlődés szükséges tehát ahhoz, hogy elérhesse a társadalom minden rétege által kívánatosnak mondott 17% körüli értéket (Vö. az Oktatáskutató Intézet felmérését, számunk 246. oldalán).

Az iskolák fele rögtön az induláskor minden évfolyamot megindított, többnyire úgy, hogy továbbra is oda jártak a „megörökölt” önkormányzati iskola tanulói. A katolikus iskolák tanulóinak 72%-át, tanáraiknak 57%-át az intézménnyel együtt „vették át”, a diákok 28%-a, a tanárok 43%-a érkezett ide az új, katolikus szellemű oktatás kedvéért. (2. ábra) Biztató jel, hogy a tanároknak csaknem fele tudatosan döntött így. Ez az arányszám ennél bizonyára jóval magasabb, hiszen az „átvett” tanárok többsége is hitbéli meggyőződését követte döntésében. Ezt igazolja az Oktatáskutató Intézet felmérése 1992-ben: az önkormányzati iskolák tanáraiknak 56%-a csak akkor marad, ha ugyanazt és ugyanúgy taníthat, 53%-a biztos nem marad, ha vallásos szellemben kell tanítania. Az iskolák másik fele viszont csak néhány évfolyammal indult, s fokozatosan épül ki, „fölmennő rendszerben”. Ez a fokozatosság érvényesül azoknak az eseteknek a többségében is, amelyekben jogilag megszűnt az előző (önkormányzati) iskola, és megalakult az új (katolikus). Az új iskolaalapítások 82%-ában, egy meglévő iskola vált így egyházi fenntartásúvá, 18%-a viszont újonnan létesült, csakugyan szinte a „semmiből”.

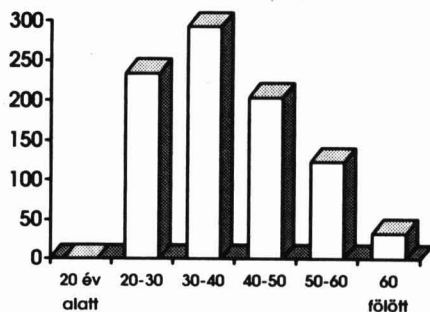
Vö. Szigeti Jenő—
Szemerszki Mariann —
Drahos Péter: Egyházi
iskolák indítása
Magyarországon.
Oktatáskutató Intézet,
Budapest 1991. 19.

2. ábra

Az iskola fenntartója az általános iskolák többségében a helyi egyházközség (62%), 23%-ukat az egyházmegye, 15%-ukat valamelyik szerzetesrend tartja fenn. Fel-tűnő az egyházközségi iskolák intenzív gyarapodása. Ez első-sorban a hívek kezdeményező készségét jelzi.

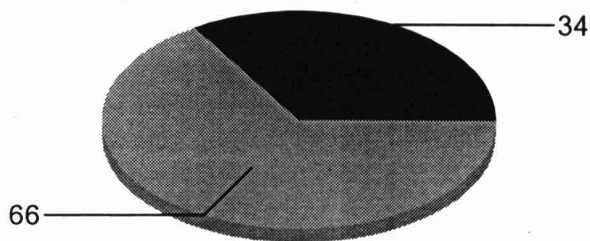
Az épület tulajdonosa azonban gyakran nem azonos az iskola fenntartójával. Sok egyházmegyei-egyházközségi iskola egykori szerzetesrendi iskolaépületben működik. Ezeknek az iskoláknak túlsúlya mutatja azt is, hogy a katolikus oktatásügy súlypontja átkerült a katolikus világiak által vezetett/ellátott iskolák felé. Mind a papságnak, mind a szerzeteseknek, mind pedig a keresztény pedagógusoknak új kihívást jelent ebben a helyzetben kialakítani a katolikus iskola új arculatát.

3. ábra

A katolikus pedagógusok fiatalok: többségük a 20-50 közötti korosztályba tartozik, köztük is a 30-40 évesek aránya a legmagasabb: tehát már nem kezdők, de még nem megfáradt idősök. A nyugdíjas korúak száma elenyésző, s az országos átlagnál kisebb az ötven év fölötti pedagógusok aránya. (3. ábra)

Szegényes viszont az iskolák felszereltsége: éppen csak annyi osztálytermük van, ahány osztályuk, kevés viszont a szaktantermük. Jólval kevesebb katolikus iskolának van tornaterme (38%), mint önkormányzatinak (74,5%) — ezért is sajnálatos, hogy az országos tornatermefejlesztési programból kizárták az egyházi iskolákat. (4. ábra)

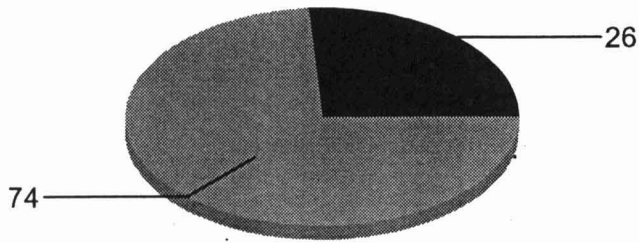
4. ábra

■ Tornaterme van ■ Tornaterme nincs

Az egy pedagógusra jutó tanulók átlagléttszáma a katolikus iskolákban 14,5; az önkormányzati iskolákban 11,25; a katolikus iskolákban tehát a pedagógusoknak több tanulóval kell foglalkozniuk. Ezt azonban indokolhatja az a tény is, hogy a katolikus iskolák nagyobbik részében még nem jött létre a teljes felső tagozat, ahol a lehetséges csoportbontás több tanárt igényel.

Eltérés mutatkozik a tanárok képesítésében. A katolikus iskolákban 6%-uknak nincs felsőfokú képesítése; ez túlnyomórészt abból következik, hogy a hitoktatók 74%-a nem rendelkezik szakirányú képesítéssel, bár többségüknek van pedagógiai végzettsége. (Az önkormányzati iskolákban a képesítés nélküli pedagógusok aránya 1,6%.) Ezek a számok mégis arra figyelmeztetnek, hogy egyházunk egyik legfontosabb és legsürgősebb feladata a megfelelő szintű és képesítést nyújtó hitoktatóképzés.

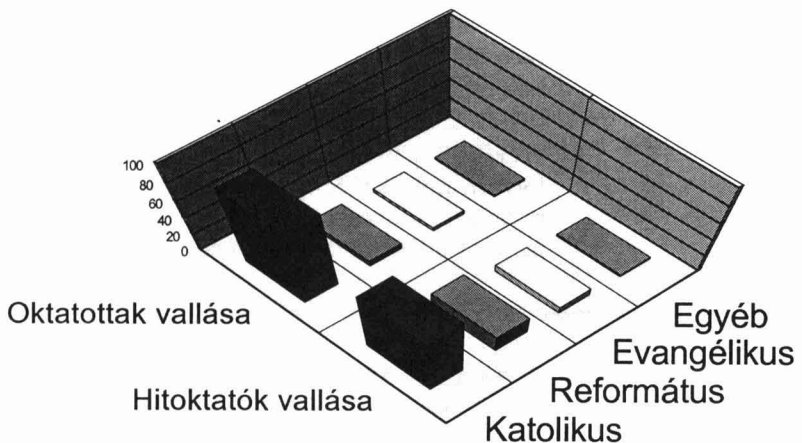
Sajátos képet mutat a hitoktatás a katolikus iskolákban. A tanulók 74%-a jár hittanra, 26 %-uk nem (5. ábra).

5. ábra ■ Hittanos ■ Nem hittanos

Sok szülő a jobb nevelés érdekében kívánja, hogy gyermeke egyházi iskolába járjon, bár maga nem vallásos. Az egyházi iskola nyitott: nem kizárólagosan a katolikusok és vallásosak számára létezik.

Az adatok azt is világosan bizonyítják, hogy katolikus iskoláink mennyire ökumenikus szelleműek. A katolikus hitoktatáson kívül biztosítják a hitoktatást más felekezetek tagjainak is. (6. ábra) A hittanosok 89%-a katolikus, 8%-a református, 2%-a evangélikus, 1% egyéb hittanra jár. A hitoktatók 72%-a katolikus, 18%-a református, 9%-a evangélikus, 1%-a más felekezethez tartozik. (Bizonyára a kisebb létszámú tanulócsoportok teszik szükségessé viszonylag több hitoktató munkáját a protestáns hittanórák esetében.)

6. ábra

Egy év tanulságai

Született 1949-ben.
Latin-görög szakon
végzett Szegeden
(JATE). 1972–1990
között fordítóként
dolgozott. 1991-92-ben
a budakeszi Prohászka
Ottokár Katolikus
Gimnázium igazgatója
volt. Jelenleg fordító és
latintanár.

**Fogalmak tisztázása
a megváltozott korban**

Az alábbiak nem egy sikertörténetről szólnak, legalábbis ami a személyemet illeti. Élményeim mégis lehetnek tanulságosak. Nyilván nem önmagukban, hanem azokkal az egyéb tapasztalatokkal összevetve, amelyek a megújuló magyar katolikus oktatással kapcsolatban leszűrődtek bennem.

✱

A világi nevelőkkel felálló, nem szerzetesi egyházi középiskolának (márpedig hosszú ideig ilyenek lesznek a katolikus gimnáziumok) alig van nálunk hagyománya. A háború előtt is csak egy-kettő volt ilyen. Az új helyzetben — minden más értelmű határozott állásfoglalással szemben — az az igazság, hogy még nem tudja senki, mi is pontosan az ilyen iskolák feladata, mit kell és mit lehet tőlük elvárni. Az egyház mint régi-új iskolafenntartó az előtt a dilemma előtt áll, hogy bizzon-e (és mennyit) iskoláira a magára rótt hatalmas feladattól, az újraevangelizálásból. Rábízhat-e ilyesmit szuverén világiakra, akiket ugyan maga választott ki, mint jó katolikusokat, de akik nem tettek szerzetesi fogadalmat, és akiknek gondolkodása, reflexei, szokásai mások, világszemlélete mégiscsak pragmatikusabb és evilágibb?

Egy bizonyos: minden tekintetben új minőség állt elő. Ilyen helyzetben az a legnagyobb hibaforrás, ha a régóta használt fogalmakat azok valóság tartalmainak újraértékelése nélkül kezdjük használni. A háttér, az objektív környezet változásával ugyanis a fogalmak addigi jelentése is eltolódik, s régi relevanciák mára megszűnhetnek. Így fordulhat elő újrakezdésekkor, hogy állítólag azonos nyelvet használó emberek gyakorlati együttműködése csődöt mond. (Ez történt az esettanulmány alapjául szolgáló budakeszi iskolában is.) A friss katolikus iskolák esetében is újra kell gondolni még a látszólag legstabilabbnak látszó fogalmak jelentését is: mit jelent a megváltozott környezet, mi ma az, hogy katolikus, mi (ki) az egyház, mit jelent az egyházi iskola (a világgal szemben), mi az evangelizáció tartalma, feladata stb. Sőt, még azt is tisztázni kell, hogy ezeket a fogalmakat kinek kell tisztáznia. E helyütt nem a nagy port felvert, politikai felhangoktól sem mentes egyháziiskola-ügyek tanulságai érdekesek, hanem az: mennyi konfliktusforrás lappang ott is, ahol külső zavaró tényezők egyáltalán nincsenek.

Remények és szándékok — realitások

A rendszerváltozás első éveiben elinduló katolikus iskolák általában szerényen, egy-két osztállyal, felmenő rendszerben kezdték meg működésüket. Tanári karukat fokozatosan építették egy meg-

lévő pedagóguscsoport mint mag köré. Fenntartásukat, szakmai irányításukat valamely rend vállalta, amelynek megvolt a kellő iskolavezetési tapasztalata. A visszafogott, többnyire társbérleti kezdés általában anyagilag sem rótt elviselhetetlen terheket a fenntartóra.

Egy egészen új „egész” iskola indítása esetén azonban más a helyzet. Ha a fenntartó a helyi egyházközség, általában nincs régről felhalmozott vagyon, amit az iskolaindításra és működtetésre lehetne fordítani. Az állami fejkvóta és az önkormányzati kiegészítés csak a már működő iskolák esetében elegendő, kezdő iskolához azonban nem, különösen nem ott, ahol az iskolának a következő években bővülnie, például építkeznie kell. A jó iskolát teremteni kívánó pedagógiai vezetés, amely fokozatosan szembesül azzal, hogy nem tud felszerelést venni, nem tud státust bővíteni, nem tudja megszerezni azokat a tanárokat, akiket szeretne stb., olyan törvényszerűen kerül súrlódásba a fenntartójával, ahogyan egy házasságot — szinte törvényszerűen — tönkretesz a nyomor.

Vegyük sorra, hogy a nincstelenségre mi mindent tud vállalni egy iskolafenntartó plébánia: egy iskola mint üzem beindítását, működtetését. (Ez önmagában sem kevés!) Vállalja a fenntartást, amihez nincs gyakorlata. Gimnáziumot indít, amelynek működtetéséhez végképp nincs gyakorlata, de még szakképzett irányítói sincsenek. Nyolcosztályos gimnáziumot indít, amelynek az egész országban nincs tanterve, irányítási tapasztalata, kidolgozott átjárási rendszere stb. Ezt a nyolcosztályos gimnáziumot a szervezés évében azonnal öt évfolyammal indítja. Vállalja az úttörő szerepet a csak világi tanárokkal működő egyházi iskolák működtetése terén. Megpróbálja ötvözni a rendi katolikus gimnáziumok „elites” magas színvonalát, regionális fókuszszerepét egy nagyközség koedukált igényeivel.

A működés során aztán nem csoda, ha recseg-ropog az építmény. Józan stratégiai számítások alapján ilyen hadművelet többéves előkészítést igényel. Az iskolaalapítás türelmetlen lelkesedése azonban általában háttérbe szorítja ezeket a hideg, racionális szempontokat.

Ennek a tengernyi nővumnak a kidolgozása, összezsírozása és működtetése apparátust, energiát, pénzt és főleg időt igényel. Miután az első három tényezőnek minden iskola szűkében van, legalább időt kellene adni a próbálkozásokra, a tévedésekre, az újraprobálkozásokra. És még valamit: bizalmat az iskolacsinálókna, hogy ezzel a minden tekintetben új minőséggel adekvát iskolát hozhassanak létre.

Konfliktusforrás: az arculatmeghatározás

A pedagógusgárda általában kezdő és tapasztalatlan, hiszen egyrészt nem túl bő a tapasztalt, középkorú, jó (férfi)tanárok választéka, másrészt a kiválogatás egyik szempontja (helyesen!) a romlatlanság és lelkesedés. Erre a testületre, hirtelen olyan elvárás nehezedik, amelynek abszurdítását először maga sem érzi: nevezetesen

az, hogy határozza meg az iskola katolikus arculatát, illetve azt, ami az iskolát katolikussá teszi.

Valahogy minden azt sugallja hogy a változtatás jogosságát a nyilvánosság előtt igazolni illik, vagyis: valóban különbözni kell a világi iskolától. Látszólag ez nagyon egyszerű. A gyakorlat azonban itt is azt mutatja, hogy aki nagyon különbözni akar, végül nagyon is ugyanolyan lesz. Még nem ismeri fel a fiatal, világi katolikus pedagógustársadalom, hogy az az iskola, ahol katolikus, jó tanárok, szabadon, színvonalasan, életvitelükkel adekvát módon dolgoznak, így is, úgy is katolikus iskola lesz.

A katolikus iskola feladata

A lázas önmeghatározó munkában bizonyos tekintetben a működő rendi gimnáziumok szolgáltatják a mintát: az biztos, hogy olyan színvonalra kell törekedni. A szerzetes tanárok teljes odaadásával azonban az élet más területein is elkötelezett pedagógusok nem vehetik fel a versenyt, ez nyilvánvaló. Ugyanakkor civilként talán a polgári, értelmiségi létre jobban tudják — főleg életmodelljükkel, példájukkal — felkészíteni a gyerekeket. A bevezetőben említett dilemmának a tisztázása a gyakorlatban az iskolára hárul (s ez nem is baj, ha a gyakorlat tapasztalatait manipulálás nélkül engedjük leszűrődni). Feladata-e az iskolának az evangelizálás? Ha igen, milyen mélységig és hogyan? Egyáltalán mi az, ami az evangelizálásból *iskolai műfaj*? Elég-e csak a hit felé orientálás? Ezek a kérdések ugyanis a gyakorlatban olyan triviális kérdésekben jelentkeznek, mint például: elvárhatja-e az iskolafenntartó egyház, hogy az iskola szankcionálja, ha egy gyermek nem jár templomba vasárnap? Az iskola dolga ez vagy a szülőké? És mi van akkor, ha a szülők erre nem fektetnek hangsúlyt?

Elvárások

Ezen a ponton kell legelőször elgondolkodni. Egy stabil, érték-választásaiban artikulált társadalomban (volt ilyen?), például a háború előtt, világos volt, hogy aki katolikus iskolába adja a gyermekét, mit akar, mit vállal. Tudta, mit jelent a katolikus egyház, mert annak státusa és megnyilvánulásai határozottak és egyértelműek voltak. Ma azonban azok a szülők, akik egyházi iskolába kívánják járattatni a gyermekeiket, a legkülönbözőbb szinteken katolikusok. (Ezek a szintek persze nem jelentenek értékkülönbséget!) Vannak közöttük buzgók, aztán tessék-lássék, konformista hívők, vannak karácsonyi-húsvéti templomba járók, és vannak nagy számban, akik nem hívők, de elegendő volt az addigi arctalan iskolai gyermekmegőrzésből. Hallottak valamit arról, hogy „a papok ráncba szedték” régen a gyerekeket! És ártani biztos nem árt, ha az a kölyök hittant tanul! Aztán persze jelen vannak azok a szülők is, akik konjunktúrát szagolnak.

Budakeszin, ismerve a szülők heterogén összetételét (de abból kiindulva, hogy a már felvett gyerekek mind egyaránt az iskola megtartandó tanulói), megpróbáltuk megtalálni azt a közös platformot, amelyen a sziklaszilárd hívőétől a potenciális szimpatizánséig minden elképzelés együtt lehet. Ezt a következőképpen fektettük papírra:

Nevelés

„Az iskola végezze el a minden iskolától elvárható civilizálást. Faragjon kulturált, kommunikációképes, önmagával és embertársaival szemben felősen gondolkodó, érett embereket. Alakítson ki érzelmi kötődést a haza és a magyar kultúra iránt. Tegye lételemmé a munkát, formáljon szilárd, igazságra törekvő erkölcsi rendet a fejekben. (Mindaddig feladata egyáltalán nem különbözik a világi iskolákétól.)

Az evangéliumi tanítás esszenciája: a másik ember feltétlen szeretete, a másik ember alakjában megformálódó istenképmás abszolút tisztelete, nem bántása, kiszolgálása, boldoggá tenni akarása — kapja a központi szerepet. Az Istenhez való viszony egyetlen hiteles megnyilvánulása a földi életben, tehát az iskolában is — az emberszeretet. Ezt sugározza minden, amivel a gyermek az iskolában találkozik: a tanárok, a személyzet, az iskolaliturgia, a falak, a berendezés, a dekoráció, a szokások, a rend.

A keresztényi magatartás jegyében az iskola mindezek fölött fokozottan sugallja az önvizsgálat, a másoknak megbocsátás szellemét. Emelje piedesztálra a szerénységet, kedvességet, követelje meg minden helyzetben az etikus cselekvést. Sugalmazza a teremtett ember elszámolási kötelezettségét.

Mindennek közvetlen módja elsősorban a személyes példaadás, tanórákon és azokon kívül. Olyan alkalmakat kell teremteni, amikor a nevelési példák természetes közegben, természetes körülmények között közvetíthetnek.”

Hit

„Prohászka Ottokár modern katolikus emberének az élete négy pilléren nyugszik: tudományon, erkölcsön, művészetben, hiten. Olyan hitet kell tehát közvetítenünk, amelynek egyetlen megnyilvánulása sincs ellentmondásban a másik három lelki-szellemi tartományt integráló művelt, civilizált ember felfogásával. A végső okok keresése, a belső, egyénileg élt hit megszerzése és gyakorlása a cél. A formális elemeket másodlagosnak tekintjük, s csak annyiban kultiválandónak, amennyiben ezek a közösségteremtéshez hozzájárulnak. A sziruposságot, giccsességet, képmutatásra módot adó hitgyakorlási formákat könyörtelenül gyomlálni kell. A hívés nem számonkérhető. A hitre vezetésnek ez a módszere kétségtelenül indirekt, nem látványos és sokáig nem mérhető. Ez azonban nem gyorstalpaló.”

Fegyelem

„Szintje a munkavégzést sohasem akadályozhatja. Alaphangulata legyen oldott, de nem tévesztheti el a kommunikációs helyzeteket, különbségeket. Megkövetelése szeretetteljes, de következetes legyen. A diákok érintkezését nem a leszorított engedelmesség, hanem a közvetlen, ám tisztelettudó viszony szintjén kell tartani. (Ez ismét érvényes lehet minden iskolára.)

A követelményeket mindig (természetesen nem mindig azonnal) indokolni kell. A fegyelem legbiztosabb módja a tanári, nevelői jelenlét, az alapos biztosítás, a tanulói szabadidő megtervezése és (spontánnak tetsző) vezénylése.

Különösen e téren kell megnyerni a szülők egyetértését.”

A fenti önmeghatározás katolikusságát a fenntartó egyház, a saját szempontjából teljesen logikus módon, kevesellte. A benne foglaltak elérésére, szerinte, egy nem katolikus iskola tantestülete és diákja is törekedhet, azok nem mondanak többet egy általános, humanus szemléletű iskolai célnál. S ebben egyet kell értenünk: az embereszményt állítja előtérbe, ideológiai érvelés nélkül, de a ke-

resztény hit fényében. Utólag elolvasva (s a kívülről elolvasóknak valószínűleg azonnal ez volt az érzése) benne van a negyvenéves szocializmusmaszlag-indoktrinációtól teljesen megundorodott emberek viszolygása bármilyen ideológiai máz megfogalmazásától, még akkor is, ha maguk csendesen a keresztény hit szerint élnek is. A vád viszont igaz: ebből hiányzik az egyházba integrálás célkitűzése. Ezt a kritikát el kell fogadni, de tanulságos megvizsgálni, miért tartja egy világi hívő katolikus testület a humanizálást eleendőnek, s — szinte — miért feledkezik meg az egyházzól. Önálló utakról, hit és egyház különválasztásáról volna itt szó? Azt hiszem, sokkal inkább csak a két lábbal a földön járó, életismerő, evilági ember gyakorlati szempontjai ütköznek itt az életnek szükségképpen más aspektusait hangsúlyozni kívánó papi felfogással.

Sok konfliktus fakadhat abból, ha az egyház egyoldalúan, csak a saját térvessztése szempontjából ítéli meg az egyházüldözés és egyáltalán a kommunista rendszer negyven évét. Az a tény ugyanis, hogy az egyházi iskolákat szinte teljesen lefejezték, nemcsak azt hozta magával, hogy a hívő emberek száma csökkent (ez más, részben önkényes intézkedések, részben általános korjelenség következménye!), hanem legérzékenyebben az általános kultúra, a civilizáció szintjét csökkentette. Az egyházi iskolák ugyanis Magyarországon a történelem során nemcsak evangelizáltak (igaz ugyan, hogy homogénebb társadalmi közegben dolgozhattak, ahol az evangelizálás feladatát ráadásul az egyház más intézményei végezték), hanem civilizálták az országot. Fő feladatuknak ugyanis nemcsak azt tekintették, hogy a vallásos emberek utánpótlásáról gondoskodjanak, hanem azt is, hogy a közéletet, közigazgatást, a tudományt, a művészetet, a polgári létet lássák el képzett — és persze szilárd erkölcsi alapokon álló — emberekkel.

Azon felesleges siránkozni, hogy Magyarországon a hit hátrszága megvékonyodott. Az Isten-tudat nélkül felnőtt generációnak ez a lét természetes állapota. Ateizmusa nem aktív, valami ellen irányuló ellentartás, nem harcoss tagadás, hanem mindössze üres jelentéstartomány. Mindaddig nem is lesz belőle ellenség, amíg nem dörgölik folyamatosan az orra alá evangelizálандóságát és alacsonyabb rendű erkölcsiségét. A csak emberszeretetre koncentráló megfogalmazásban viszont nyoma sincs olyasminek, hogy a hívő többet érne a nem hívőnél!

Versengési terep: a hit mélysége

A hierarchia feltétlen tiszteletéhez szokott iskolafenntartók, a működés-döntéshozás konfliktusait kísérő egyházi-fenntartói állásfoglalások gyakran azt sugallják, hoy a világi iskolaszervezők „csökkentett értékű” katolikusok. A szakmai, pedagógiai, sőt a szervezési és gazdasági kérdések is nemegyszer ideológiai síkra tevődnek át.

Ha a sürgető gazdasági gondok felvetésére a Szentlélek és a Gondviselés emlegetése a válasz, a dialógust nem lehet folytatni. A vitának vége. A hierarchikus vezetés teljhatalommal dönt az általa létrehozott szellemi műhelyben is, ahol kvalifikált szellemi munkások dolgoznak: eldönti, mi a helyes, megítélheti ki-kik katolikuságának megfelelő vagy tévelygő voltát, mindenki hitének mélységét.

Ha a munkaadó éberem őrökdi a pedagógusok hitének külső megnyilvánulásai felett is, akkor az emberek elkezdnek a „megfelelésre” koncentrálni. A világi tantestület tagjainak nagy része addig a családján belül élte hitéletét, s katolikus barátaival való társadalmi-társasági együttléte is a polgári élet formáinak megfelelően zajlott. Sohasem tartotta szükségesnek demonstrálni: „Lám, én hívő vagyok ám!” Az egyház alkalmazottjaként azonban azok a hívők, akik csak egyszerű, mezei katolikusok voltak, tehát nem voltak kis imakörök, közösségek tagjai, furcsa, ezoterikus szertartásokban találják magukat, amikor például mindössze szakmai megbeszélésre számítottak. Azelőtt mondjuk, nem szoktak hozzá az értekezlet előtt a közös imához, egyszerűen azért, mert saját polgári normáik szerint nem igényelték azt. Most viszont nemegyszer elvárják tőlük. A tisztességes, normális, civil keresztény élet kevésnek bizonyul.

Az egyház mint munkaadó

Civil egyházi szféra

Az olyan helyzet, ahol bármilyen ellenszegülés az ideológia iránti kötődés megkérdőjelezéseként értelmezhető, feudális függés, és cselekvésében bénítja az alárendeltet. Csakhogy egy iskola, különösen egy gimnázium kettős irányítással nem tud működni. Egy közösségi egyházi iskolabizottság, a maga több funkciót ellátó, társadalmi munkás tagjaival, ezerfelé szakadó, kimerült plébánosával legfeljebb arra alkalmas, hogy — miként egy iskolaszék szülőcsoportja — a laza társadalmi ellenőrzést gyakorolja. A szakmai működés irányítására azonban (legalább úgy, ahogyan azt az „oktatásügy” csinálta) képtelen. Konceptiójával általánosságokban mozog, pontos elvárásokat nem tud megfogalmazni. Az elképzelésével ellentétes gyakorlati döntéseket pedig homlokráncolással kíséri. Bizalmat nehezen szavaznak a kívülről jött civilnek, a munkaköri kötelesek között viszont szívesen látná az önfeláldozást.

Kicsiben az iskola működésében is benne van a laikusok kontra beöltözött papság konfliktusa. A gyakorlati döntések kapcsán kiviláglódik az egyház járatlansága evilági ügyekben, menedzselési tapasztalatlansága, az, hogy a civil élet szférájában képtelen tartani a lépést a civil szférával. Mondhatni: a magyar papság elszórtan és rendszertelenül megfogalmazva másutt is találkozik a laikusok eltérő szempontjaival, de a civil egyházi szféra öntudatosan artikulált formájával talán most, az ilyen iskolákban találkozik először!

A régi falusi egyházi iskolák szervezeti felépítésével ellentétben, ahol, a néhány tanító felettese és instruktora lehetett a plébános, ma más kell. Véleményem szerint községi plébánia gimnáziumot működtetni sem anyagilag, sem szakmailag nem képes. Ki kell mondani, hogy ma a polgári lét ismerete, annak szükségletei, a pedagógiai munka és pedagógiai irányítás terén a világi pedagógusok térfelén van a nagyobb szakértelem. Ahol az iskolák irányítása helyettük a plébániai papság kezébe kerül, ott fennáll a veszélye annak, hogy nem eléggé veszik tekintetbe a pedagógiai szempontokat.

Mi a civil pedagógus feladata?

Elsődlegesen a kultúráközvetítés. Ha kap is az iskola evangelizációs részfeladatot, az csak a civilizálás, mellé illesztve diszkreéten, az erőszakosság leghalványabb árnyéka nélkül lehet jelen. Pedagógiailag szervesen, a tantestület természetes életvitelével adekvát módon. A pedagógiátlan, az élet és a gyermek nem ismeréséből fakadó elvárásokat nem lehet teljesíteni. Ez a türelmes, hosszú távú megalapozásra támaszkodó iskolai szemlélet könnyen összeütközésbe kerülhet a plébániai szempontokkal: hosszú távra tervez, s nem feltétlenül jár gyors sikerekkel, míg az hirtelenül emelkedő statisztikai adatokat, a diákmisszió tele templomot szeretne. A plébániai hittantanítás a kész válaszok, nem pedig a kételkedés közvetítésének fóruma. Az iskola egésze viszont a hit felé mozdítás, a meghívás eszközei közül főleg csak a jó példát és a lassú meggyőzést választhatja. A civil katolikus pedagógus, aki nem tett engedelmisségi fogadalmat az egyháznak (ezért nem is lehet vele úgy bánni, mint egy káplánnal), munkaeszközétől fosztódna meg, ha lemondana az önálló gondolkodásról, tevékenysége pedig káros volna, ha nem a keresés, a kutató gondolkodás felé orientálná a gyermeket. Kifejezetten ártalmas például a kátés merevség a kis- és nagykaszas korban, amikor a gyermeknek amúgy is életkori sajátossága a lázadás, tiltakozás. A kultúrán át közvetített hit viszont szervesen épül az ember egyéniségébe.

Türelmetlen, előtérbe tolokodó, mereven vallásos életre nevelés csak görcsöket, ellenkezést vált ki, vagy ami még rosszabb, képmutatást. Ha pedig mégis úgy adódna (amit én kétek), hogy azoknak volna igazuk, akik a fokozatos, rávezető, türelmes módszert itt és ma az evangelizáció szempontjából elégtelennek tartják, nos, akkor még mindig vigasztalhatjuk magunkat azzal, hogy azért az elvégzett civilizálás nem veszett kárba.

„Katolikus iskolában tanítók/tanulók”

KORPICS MÁRTA

1966-ban született, a Janus Pannonius Tudományegyetem magyarművészettudomány szakán végzett. 1989-ben a Baranya Megyei Múzeumok Igazgatósága Néprajzi Osztályán segédmuzeológusként dolgozott.

„Katolikus iskolába járok, katolikus iskolában tanítók” — ezzel a címmel írt ki pályázatot az Új Ember katolikus hetilap. A pályázat meghirdetésének célja többek között az volt, hogy az egyházi iskolában tanulók, tanítók, dolgozók saját maguk fogalmazzák meg mindazt, amit fontosnak tartanak elmondani eme intézményekről.

Összesen 83 pályamű érkezett. Voltak iskolák, amelyekből több gyerek küldött be dolgozatot, voltak, amelyekből csak egy-egy. Több olyan iskola volt, ahonnan csak tanári pályamű érkezett. Ezekben az iskolákban nem értelmezték a pályázatot egyfajta bűjtatott központi direktívaként. Feltételezhetjük, hogy általában tanári, szülői felkérésre — némely esetben kimutathatóan tanári „feladatkijelölésre” — születtek meg a diákok munkái. Néhány dolgozat esetében a tanári-szülői segítség nemcsak addig terjedt, hogy mindegyiket számítógéppel leírták, hanem a stílászavak javításokon túl érezhetően közös sugallatra keletkeztek. Ha egy 3. osztályos kisgyermek például tökéletes biztonsággal alkalmazza az idézőjel sajátos jelentésmódosító hatását, nem arra kell-e gondolnunk, hogy egy koraérett kis zsenivel van dolgunk? De hogy egy iskolában féltucat ilyen akadjon? Ezeket a tartalmi elemzés során nem vettük figyelembe, így vizsgálatunk a 88 dolgozathoz csak 66-ra terjed ki.

Az ország nagyon sok városából, falvából érkezett pályázat (még a határon túlról is), de nem mindegyik katolikus iskolából. Vagyis ezek az írások nem képesek arra, hogy a Magyarországon folyó katolikus iskolai oktatást teljes mértékben bemutassák, nem tudnak számunkra teljes képet adni az oktatás helyzetéről, problémáiról, az itteni nevelési elvekről, a diákok és tanárok vágyairól.

A vizsgálat során természetesen három csoportba soroltuk a beérkezett pályázatokat, és az alábbiakban külön-külön értékeljük az általános iskolai, a gimnáziumi tanulók, illetőleg a tanárok pályázatait.

1. Általános iskolások

31 értékelt pályamunkában a leggyakrabban előforduló szempontokat soroljuk föl, s a dolgozatokból egy-két esetben példát is hozunk. A szám arra utal, hány dolgozatban találtunk olyan motívumot, amely megítélésünk szerint szorosan kapcsolódik a kiemelt jellemzőhöz.

Istenhez való kötődés: 20. („Jó érzés, hogy Isten segítségével tanulhatunk...”)

Az előző és a mostani iskola összehasonlítása: 18. Természetes, hogy ezt ennyire fontosnak tartják, hisz a legkönnyebben így tudják érzékelni és érzékeltetni a különbséget a nem vallásos és a vallásos iskola között. („Az az iskola nem katolikus. Amikor odajártunk nem volt hittan...”)

„...az imádkozás számomra nem volt új, de itt megértettem, hogy ez valójában miért is szükséges.”

„...nagyon jó, hogy a heti órarendben a hittan is szerepel...”

„Az életem — most már tudom — jó irányban halad.”

„Egyre jobban érzem magam a bőrömben, s ezt az iskolának és a Mindenhatónak köszönhetem.”

„Karácsony és húsvét előtt lelkigyakorlaton veszünk részt.”

Közös ima (órák előtt/után, valamilyen szempontból fontos esemény-nél): 18. Ez a tulajdonság sok esetben az előző iskolával összevetve jelentkezik. A másik fontos megjegyezni, hogy az ima nagyon sok gyerek életében egy egészen új, fontos dolgot jelentett, vagy ha nem is egészen újat, de ezekben az iskolákban világosodott meg számukra az ima értelme.

Hittanóra: 17. A legtöbb iskolás számára a hittan az új — az iskolai — keretek között szokatlan újdonság volt. A leírásokból az derült ki, hogy mindannyian érdekesnek, jónak tartják ezeket az órákat, sokszor felüdülésnek tekintik a többi tantárgy között. Ez arra enged következtetni, hogy általában jó tanárok (sok esetben papok) tartják az órákat, s mint az egyik fontos, a más jellegű iskoláktól elválasztó különbségként, az iskolavezetés is nagy hangsúlyt fektet a hitoktatás minőségére.

Hit- és lélekbeleni gyarapodás: 16. Olyan folyamatra utalnak a diákok, amely a lelki életükben, általuk is megragadható módon végbement. Ezt a szempontot azok a gyerekek emelték ki, akik már katolikus iskolába kerülésük előtt is vallásosak voltak, misére, hitoktatásra jártak.

„Meváltoztam”, „jobb ember lettem”: 16. Valójában ez összefügg az előző kategóriával, de különválasztottam, mert két különböző módon fogalmazták ezt meg a gyerekek, vagyis számukra ez nem minden esetben jelenti ugyanazt.

Fegyelem (iskolai): 15. Sok esetben ez úgy jelentkezett, hogy összevetették az előző iskolájukban tapasztaltakkal. Mindannyiuk számára értéket jelentett, hogy tanáraik, nevelők szigorúbbak hozzájuk, többet követelnek. („Tanáraink nem szeretik, ha valamelyik tanuló nem úgy viselkedik, mint egy Istenben hívő gyermek, csúnyán beszél, osztálytársaival durva, agresszív, a felnőtteket nem tiszteli.”)

Egyházi, állami ünnepek megtartása (és ezek szimbolikus jelentésének ismerete): 15. Az ünnepek teszik az egyébként egyhangú hétköznapokat változatossá. Megemlítik az ünnepi előkészületeket, s azt, hogy keresztény emberként hogy kell egy keresztény ünnepet megünnepelni.

Szentmise: 15. A szentmise napjaik, ünnepnapjaik részévé vált. Egyértelműen felfogják — s közvetítik azt a tény, hogy a gyakorló vallásos ember életéhez hozzátartozik a szentmisén való részvétel. („Egyházi ünnepeken, évnyitón és évzárón szentmisén veszünk részt. Ezért a templomban gyakran együtt vannak az iskola tanulói, ilyenkor együtt beszélünk Istenhez és magunkban elmélkedünk cselekedeteinkről.”)

Tanárok: 14. Nagyon sokan kiemelik, hogy megváltozott a viszonyuk tanáraikhoz. Úgy értékelik, hogy több segítséget kapnak itt a

tanáraiktól, s ez a „haszon” főként a mindennapi problémáikkal, gondjaikkal kapcsolatban jelentkezik. („Az előző iskolámhoz képest nemcsak a tanárok és a tanítási módszerek, a nevelés között volt különbség, hanem a tanárok és diákok közti viszony is más.”)

Iskolájuk külső-belső képe: 14. Sokuk számára fontos, hogy a hely, ahova járnak, már külső képével is tükrözze azt, hogy itt vallásos oktatás folyik. Leírják, milyen képek vannak a falon, hol van a kápolna, hol van kereszt, mit is jelentenek ezek az elemek. („Mindden teremben található Jézus életéből modern stílusú kép. Nem szép, de kifejező.”)

Szeret ide járni: 14. Kifejezetten hangsúlyozzák, hogy szeretik iskolájukat, és általában azt is megfogalmazzák, hogy miért. („Mindenesetre nagyon szeretek ebben az iskolában járni. Nyugodtabb és kiegyensúlyozottabb vagyok.”)

Követelményszint (magasabb): 11. Sok esetben azt, hogy teljesíteni kell, képességeiknek megfelelően kell tanulniok, a keresztény ember kötelességeként fogalmazzák meg. („...szeretném becsületes munkával és jó tanulással megköszönni, mert úgy érzem, hogy ezeket az éveket illik megköszönni, hogy itt tanulhattunk.”)

Vallásgyakorlás (általában): 10. Azokat a megfogalmazásokat tekintettük idetartozónak, amelyek kifejezetten arra utalnak, hogy az iskola szellemisége által közelebb kerültek vallásukhoz, gyakorló katolikusokká váltak, illetve válnak.

Viszony a valláshoz: 9. Azokat a kijelentéseket soroltuk ide, amelyek utaltak az illető személyes érzéseire. („Nagyon sokat jelent majd szerintem az életemben, hogy katolikus iskolába járok. Egyrészt hozzászoktam, hogy mindig mindent becsületesen megtanuljak, másrészt örök életemre becsületes, istenhívő, keresztény ember leszek.”)

Ezekon kívül a következő jellemzőket sorolták fel a tanulók. *Jó a közösség:* 9, *sok éneklés:* 8, *családi háttér:* 7, *közös programok fontossága:* 6, *nyelvtanulás:* 6, *későbbi tervek (életben):* 6, *lelkigyakorlat:* 4, *néptánc, népszokások (mint tantárgy):* 4, *ökumené fontossága:* 4, *tanulmányi és sportversenyeken való részvétel:* 4, *cserkészcsapat:* 4, *új napirend:* 2, *elmélkedés:* 1.

2. Gimnáziumi tanulók

Következő csoportunkba kerültek azok az írások, amelyeket gimnazisták és a négy-nél több osztályos gimnáziumban tanulók írtak, hiszen ezek az iskolák már egy egészen más jellegű oktatást képviselnek. Sokkal korábban kezdődik itt az érettségire, felvételire való felkészítés, talán a gyerekeket is felnőttbtként kezeli.

22 pályamunka tartozik ebbe a csoportba, s a bennük található jellemzők nagy része átfedést mutat az általános iskolaiakkal. Ezért csak abban az esetben fűzünk megjegyzést a kategóriákhoz, ha ezek teljesen újként jelentkeznnek, illetőleg olyan nagy arányú az

„Amióta ebbe az iskolába járok, családommal együtt többet járunk szentmisére, jobban gyakoroljuk vallásunkat.”

előfordulásuk, hogy az mindenképp értelmezést követel. Az első négy kategóriát azért emeljük ki, mert ezek voltak azok a szempontok, amelyek szinte mindegyik pályamunkában szerepeltek, így ezek fontosságáról mindenképpen beszélnünk kell.

Közös programok fontossága: 18. A gimnazista korosztály számára fontosabb, hogy ne csak a tanáraival, a felnőttekkel, de társaival is megfelelő kapcsolatokat alakítson ki, ezért emelik ki a legfontosabb kritériumként a közösséget. („Számomra azért fontos ez az iskola, mert a lelki és közösségi élet tartalmas, élménydús.”)

„Én azért választottam ezt a gimnáziumot, mert úgy érzem, tartást ad és megalapozza egész életemet.”

Keresztény emberré válni: 18. Az idősebb gyerekek már sokkal inkább meg tudják fogalmazni azt, hogy életükre, jövőjükre milyen hatással van jelenlegi iskolájuk. A magas szám jelzi, mennyien és mennyire fontosnak tartják.

Jó közösség: 16. Gyakorlatilag az első szempont kiegészítése, más megfogalmazása. („Ez az iskola megtanít közösségben élni, elfogadni a másik embert minden hibájával együtt.”)

Kapcsolat tanáraikkal: 15. Minden esetben a kapcsolat emberi melegségét és a számukra való — többféle — hasznát emelik ki. („A bennünket körülvevő tanárok arcáról szinte sugárzik a szeretet.”)

A továbbiakban a tartalmilag azonos kategóriákat összevonva három fő csoport alakítható ki: a diákoknak tanulmányaikhoz, napirendjükhez és az iskola vallásos jellegéhez kapcsolódó véleménye alapján.

Iskolai tanulmányok:

A műveltség megszerzésének fontossága: 8. („Az intézmény az évek során megőrizte magas tanítási és erkölcsi színvonalát.”)

Szokásostól eltérő tantárgyak: 5 (latin: 3, filozófia: 1, kézművesség: 1).
Nyelvtanulás: 5. *Továbbtanulás:* 2. *Külföldi tanulási lehetőség:* 1. Amint látjuk ezek a kategóriák egyáltalán nem csak az egyházi iskola esetében jellemzőek, s mint ilyeneket, a diákok a megadott téma szempontjából nem is tartják igazán kiemelendőnek.

Napirend, megváltozott iskolai szokások:

Szentmise: 9. („Kápolnánk mindig nyitva áll az Istenhez fordulók előtt s a közös szentmisék, éneklések is szerves részei a hétköznapoknak.”)

Rendszeres ima: 9. („A nap az órák előtti imával kezdődik. Segítségül hívjuk a Szentlelket, hogy ezen a napon is adjon nekünk jó lelket, kedvet, szorgalmat és kitartást ahhoz a munkához, amelyre ma meghívott bennünket; és elindul a nap.”)

Lelkigyakorlat: 9. („Elérkezett a nagyböjt előtti lelkigyakorlat ideje. Beszélgetéssel és előadásokkal telt el.”)

Elmélkedés: 3. *Egyenruha:* 3.

Az iskola vallásos jellege:

Ide azokat a jellemzőket választottuk be, amelyek arra a kérdésre keresnek választ, hogy mi az a többlet, amit nyernek, amit kapnak a diákok a katolikus gimnáziumokban.

Hittanóra: 10. („Első szembetűnő különbség az volt a régi iskolánk és a mostani között, hogy hittant és latint is tanulunk.”)

Megváltozott személyiség (pozitívan): 8. („A csodák mindig gazdagítanak minket lélekben és úgy érzem, megtanítottak arra, hogy az ember naponta köszönje meg Istennek, hogy egészséges, hogy EMBER.”)

Közelség Istenhez, Jézushoz: 8. *Egyházi ünnepek (méltó megünneplésük):* 7. *Vallásának gyakorlása:* 4.

Ökumené fontossága: 4. (Ez olyan diákok esetében jelentkezik, akik evangélikus vagy református vallásúakként járnak a katolikus gimnáziumba.) („Végezetül pedig hadd mondjam el: boldog vagyok, hogy katolikus iskolába járhatok. Már csak azért is, mert reformátusként birtokba vehetem egy másik egyház tanítását anélkül, hogy protestáns életem megsérülne.”)

Egyásra figyelés: 3. *Örök értékek (megkapása):* 3.

S végezetül a beküldött pályázók 50%-a fontosnak tartja megjegyezni azt a tényt, hogy szeret ide járni.

3. Tanárok

Talán ennél a csoportnál van az elemzőnek a legkönnyebb dolga. Hisz a tanárok az igazi végrehajtói ennek a nevelési programnak. Ennek következtében eléggé egységes kép alakult ki ebben a csoportban. Tizenkét tanári pályamunkát értékeltünk. Ebből kilenc általános iskolai, egy szakiskolai és kettő gimnáziumi tanári vélemény. A pályázatokban felsorolt jellemzők három fő témakör köré csoportosíthatók: az iskolaindítással kapcsolatos vélemények; a katolikus iskolában tanító tanár személyisége, a vele szemben támasztott követelmények, melyek nagyon sok esetben belső elvárások; az itt nevelendő gyerekekről, az átadott ismeretekről, ideológiáról kifejtett vélemények. A tanári pályamunkák egy része vallomás jellegű: saját tanítási gyakorlatának, elveinek bemutatásán alapul (8 db), másik része inkább információkat közöl.

Iskolaindítás:

Iskolaindítás (általánosságban): 8.

Negatív társadalmi megítélés (iskolájuké, egyházé): 7. („Az épület akkor kerül kötelező átadásra, ha a katolikus iskolába beírtak létszáma eléri az 51 %-ot. Elképzelhető, hogy mennyire erős a harc, hogy ez ne sikerülhessen.”)

A korábbi tanári kar (a vele kapcsolatos problémák): 4. („Az átszervezés nálunk sem volt zökkenőmentes. Öt kollegámtól meg kellett válnunk, természetesen kaptunk helyettük másokat.”)

A gyerekek létszámváltozása: 2.

A tanár személyisége:

Hívő katolikus: 12. A tanárok saját maguk számára fogalmazták meg azt, hogy ahhoz, hogy katolikus szellemben taníthassanak, nekik is hívőknek kell lenniük.

Új elvárások: 6. („A legnagyobb kérdés az volt, megfelelünk-e, megfelelek-e a katolikus iskola elvárásainak, a velem szemben tá-

masztott követelményeknek. Kell-e, s ha igen, miben kell változnom, hiszen az eddigi munkámon kívül ezután a gyermekeknek az Istenhez vezető utat is mutatnom kell.”)

A tanár mint lelkipásztor: 6. („Úgy tartom, a legnagyobb nevelőerő a szeretet, a példamutatás és a következetesség.”)

Szeretet: 5.

A gyermekek tanítása:

1. *Tantárgyak:* *Hittan:* 8. *Énekóra:* 2. *Erkölcstan:* 2. *Családi életre nevelés:* 1. *Egészségtan:* 1. *Biblia-kör:* 1. *Cserkészet:* 1.

2. *Állandó iskolai szokások, hagyományok:*

Közös ima: 7. („Az étkezést imával kezdjük, ez önmagában is csendet kíván és a csend lassan úrrá vált a hangoskodáson.”)

Szentmise: 6. („Igazgatónőnk bölcs döntése volt, hogy nem tette kötelezővé, hogy csak a mi kápolnánkban lehet részt venni a szentmisén, és bélyegzés sincs. Az eredmény: a gyerekek székei nem maradnak üresen a szentmisén.”)

Lelkigyakorlat: 3.

3. *Közvetítendő értékek:*

Krisztus életének, tanításának követése: 10. („Szeretném elérni, hogy a keresztre feszített Krisztus jelképe szuggesztív erővel hasson magatartásukra, ne csak tudják, hogy van ilyen az osztályban, hanem szívükkel érezzék, értelmükkel felfogják annak parancsoló tekintélyét.”)

Istennel való kapcsolat kialakítása: 10. („Istennek, Istenhez folytatott meghitt beszélgetések remélhetőleg a béke, az egymás iránti tisztelet, a szeretet, a megbocsájtás felemelő érzését alakítják ki a keresztény gyermekekben...”)

Szeretet: 10. *Tisztelet (egymás iránti):* 8.

Egyházi ünnepek megismerése, megünneplése: 7. („A Mindenszentek, az adventi ünnepség, a karácsonyi pásztorjáték, a „Balázsáldás”, Hamvazószerda, almaszentelés... megünneplése, tartalommal való megtöltése megkezdődött.”)

Megbocsájtás: 5. *Békesség:* 4.

A tanárok és a diákok egymáshoz való viszonya a tanintézmény legfontosabb alkotóeleme. Láthattuk, hogy a tanárok világosan megfogalmazták a katolikus oktatásra vonatkozó legfontosabb alapelveiket, s hogy a diákok mit tartanak egy katolikus oktatási intézmény jellemző tulajdonságainak. Megfogalmazták — olykor saját suta szavaikkal, olykor a számukra valószínűleg sokszor ismételt mondatokkal, szófordulatokkal —, mely dolgok, tantárgyak, események, eszmények jelentik számukra a katolikus iskolát. S ha összevetjük a tanári kategóriákat a diákokéival, meg kell állapítanunk, hogy ezek nagymértékben fedik egymást. Az oktatás értelme: a tanár és a diák közti építő párbeszéd létrejötte. Megállapíthatjuk, hogy a katolikus oktatás ezen a téren elkönnyvelhet kezdeti sikereket. Ezek az írások arról szólnak, hogy ez a párbeszéd megindult.

Katolikus iskolák ma

1941-ben született Csornán. 1959 óta a bencés rend tagja. Magyar-orszagos középiskolai tanár. Teológiát Pannonhalmán végzett. 1979-89 között a Pannonhalmi Bencés Gimnázium igazgatója. 1989-91 között perjel Pannonhalmán. A Katolikus Iskolák Főhatóságának ügyvezető elnöke. Miniszteri biztos a Művelődési és Közoktatási Minisztériumban

Részletek A katolikus iskola című dokumentumból, amelyet a Katolikus Nevelés Kongregációja adott ki 1977-ben. Magyarul 1992-ben jelent meg.

„Az egyház a katolikus iskola által sajátos módon részt vállal a kulturális párbeszédben, s ezzel elősegíti a valóságos fejlődést, amely az ember teljes kiformalódásához vezet. Az egyház a katolikus iskolát úgy tekinti, mint az egész emberiségnek nyújtott igen-igen fontos szolgálatot. Ugyanakkor nem veszi hallatlanra azt a sokfajta fenntartást és sokrendű ellenvetést, amely különböző tájakról a katolikus iskolával szemben hangot kap, kétségbe vonva annak létjogosultságát.

Az iskola azzal válik katolikussá, hogy — bár más-más fokon — az iskolai közösség minden tagja osztozik a keresztény világlátásban, és ezt ki is jelentik. Így ebben az iskolában az evangéliumi elvek válnak nevelési eszménnyé, belső ösztönzővé és egyúttal végső céllá. Ha tehát a katolikus iskola, mint minden más iskola, arra a célra van rendelve, hogy kritikusán és módszeresen átadja a műveltséget, és ezáltal a személy teljes kiformalódásán munkálkodjék; ezt a célt a keresztény világlátás szerint igyekszik elérni, ezáltal kapja meg »az emberi kultúra a maga előkelő helyét az ember hivatásának teljes egészében«.

A katolikus iskola feladata, hogy szintézist teremtsen egyfelől a műveltség és a hit, másfelől a hit és az élet pólusai közt. Azzal is szolgálatot tesz a mai pluralista társadalomnak, hogy a műveltség és az oktatás világában intézményes módon biztosítja a keresztény jelenlétet, pusztán létezésével felmutatja a hit gazdagságát, feleletként fölkinálva azt mindazon kérdésekre, amelyek kínozzák az emberiséget. Mégis mindenekfölött arra hivatott, hogy alázatos és szeretetteljes szolgálatára legyen az egyháznak azzal, hogy biztosítja jelenlétét a nevelés és az iskolázás területén az egész emberi nem javára.”

A rendszerváltozás utáni időnek egyik legfontosabb kérdésévé az iskolaügy vált. Minden társadalom életét meghatározza, mit örökölt az előző generációktól, és mit tud továbbadni a következő nemzedéknek. Ezért természetes és érthető, hogy e téma a viták kereszttüzebe került. A konkrét ismeretanyag átadásán kívül meghatározó és emberformáló az a mód, ahogyan az iskola az ismereteket és az értékeket közvetíti. A szülői ház, a család után a gyermek életében a tanári magatartásformák szolgálnak leginkább példával.

Az elmúlt csaknem négy esztendőben az iskolaügyben fontos döntések születtek. Törvényt hoztak a közoktatásról, amely világosan kimondja a szabad iskoláztatás jogát: a szülő szabadon választhatja meg gyermeke számára azt az iskolát, amelyben olyan oktatásban és nevelésben részesülhet a gyermek, amely további élete szempontjából a legmegfelelőbb.

A szabadság, amely osztályrészünk lett, nem csupán annyit jelent tehát, hogy valóban függetlenné és önállóvá válhatott az ország. Azt is jelentette és jelenti, hogy megszűnt a központi utasításos módszerrel vezérelt egységes ideológiai és világnézeti oktatás.

Az egyházak társadalmi szerepvállalása újra lehetségessé vált. A törvények biztosítják ismét, hogy az egyházak intézményeket tartsanak fenn, és szabadon tevékenykedjenek bennük. Az államosítás 1948-ban egy tollvonással megszüntetett egy olyan iskolarendszert, amelyben az iskolák mintegy hatvan százalékát az egyház tartotta fenn.

A restauráció veszélyei

A szabadság évei különleges kihívást jelentenek az egyházak számára, így a katolikus egyház számára is. Annak ellenére, hogy átalakult a hazai társadalom — egyrészt nagymértékű városiasodás ment végbe, másrészt a szekularizáció a vallásos, nem vallásos emberek arányát is megváltoztatta —, nagy a kísértés a restaurációra. Arra, hogy visszaállítsuk a megszüntetett intézményrendszert. Az idősebb generáció számára az 1948 előtti iskolarendszer jelenti a mintát, ebben nevelődtek, ezt ismerik. Közben nem veszik észre, milyen veszélyes zsákutcába kergethet bennünket a restauráció: mert nincs szükség mindenütt iskolára, ahol volt, és sok helyen szükség volna ott is, ahol nem volt. Ugyanakkor a régi iskolák visszaállításával legalább fél évszázaddal ezelőtti állapotot konzerválnánk. Egy másik kísértéssel is meg kell küzdeni: a nyolc katolikus gimnázium „megsokszorozásának” igényével is — a fiatalabb generáció számára ezek az iskolák jelentik a mintát. Ez sem lehetséges: a történelmi kényszer ezeket az iskolákat „elitiskolákká” fejlesztette, amelyekben — a hetvenes évek közepéig — szinte kizárólag szerzetes tanárok végezték a munkát.

Határozottan ki kell mondanunk tehát a „restauráció” és a „reprodukciónak” lehetetlenségét. Bármennyire érthető is a nemritkán elemi erővel feltörő nosztalgia a régi iskolák iránt, a konkrét történelmi kihívásra, az egyházi iskolák iránti mai igényre kell konkrét választ adni az adott lehetőségek között.

Kihívás az iskola lehetősége az egyház számára. Nem kis ellenérzést tapasztalhatunk az egyházi iskolákkal szemben. Ez az ellenérzés sokszor félelemből fakad: nem kevesen vannak, akik egy eddig érvényesült ideológiai „balra át” után most az ideológiai „jobbra át” vezényszavától tartanak. Ezeket a félelmeket csak úgy lehet eloszlatni, ha iskoláink valóban a szabadság iskolái lesznek, amelyek szabadon választhatók tanárnak, szülőnek-diáknak egyaránt, s ahol a keresztény elkötelezettségből fakadó szolgálatban senkinek sem kell félnie semmiféle „ideológiai uralom”-tól.

Nem szabad elfelejtenünk, hogy a negyvenéves üldöztetés, elnyomatás vagy legjobb esetben a megtűrttség állapota után, amikor

„leparancsolták” az egyházat az ifjúsággal való foglalkozás színteréről, könnyen visszájára fordulhat a helyzet: „Eddig nekünk parancsoltak — most majd mi mondjuk meg, hogyan lesz...” Annál is inkább valós ez a kísértés, mert a legtöbb helyen valótlán állítá-
sok, téves információk záporában kell talpra állnia az iskolának: „ott nem tanítanak majd igazi tudományt, hanem állandóan imádkozni kell”; nem járhatnak farmernadrágban a lányok, nem lehet majd bált rendezni, s folytathatnánk hosszan tovább a sort.

Az egyházi iskola tanárai

Az iskolának meghatározó tényezője a pedagógus. Szembe kell néznünk azzal a ténnyel, hogy nincsenek olyan tanárok, akik nem marxista szellemiségű főiskolán vagy egyetemen szereztek volna meg oklevelüket. Természetesen nem azt állítjuk ezzel, hogy ne volnának és ne lettek volna még a legkeményebb üldözés éveiben is hitüket megvalló, egyházukhoz ragaszkodó pedagógusok. De nincsenek olyanok, akik arra készülhettek volna, hogy munkájukat olyan iskolában végezhették, amely hivatalosan is vállalhatja egyházuk hitvallását, erkölcsiségét, szellemiségét. Továbbá hiányoznak a szerzetes tanárok, akik máról holnapra iskolát teremthetnének. Négy szerzetesrend vészeltette át a felozslatás utáni éveket úgy, hogy „csak” zsugorították életterüket és korlátozták az utánpótlás lehetőségét. A bencések, a ferencesek, a piaristák és az iskolanővérek rendje csak annyi növendéket vehetett föl évtizedeken keresztül, amennyi a meghagyott iskoláik tanár-utánpótlására lett volna elegendő. Az illegalitásba kényszerített szerzetesrendek pedig nem voltak abban a helyzetben, hogy a hozzájuk titokban csatlakozó néhány fiatalt főiskolára vagy egyetemre járassák. Elengedhetetlenül fontos, hogy lehetőség nyíljon tanárok továbbképzésére, felkészítésére arra a feladatra, amit az egyházi iskola jelent, mert nem elegendő csak a szakma ismerete. Ugyancsak nem elegendő a hitbéli ismeretekben való jártasság. El kell sajátítani azt a látásmódot, ami sajátos szintézist jelent egyfelől a műveltség és a hit, másfelől a hit és az élet pólusai között. Különleges szolgálat helye a katolikus iskola. „Az iskolának mint nevelő intézménynek kifejezett feladata, hogy feltárja a műveltségnek erkölcsi és vallási dimenzióit, épp azért, hogy megmozgassa az egyén lelki működését, és segítse őt abban, hogy az erkölcsi szabadsághoz eljusson. Ez ráépül a pszichológiai értelemben vett szabadságra, de tökéletesíti is azt.” Sokkal többről van szó a tanári szerepben, mint a tudás továbbadásáról és a keresztény értékrend szerinti életről. Belülről alakítani az embert, segíteni abban, hogy szabadságra érjen, és képes legyen az emberi tudást úgy szemlélni, mint fölfedezni való igazságot: a nevelő és nevelt, a tanító és tanítvány személyes, testvéri kapcsolatát föltételezi.

A tanárok felkészítése

A katolikus iskola
30. pont

Miért létesítsünk egyházi iskolát?

Nem azért kell létrehozni katolikus iskolát, mert léteztek egyházi iskolák, melyeket erőszakkal megszüntettek, hanem mert szükség van rájuk, és mert a legelemibb emberi jogokhoz tartozik, hogy ilyeneket létesíthessünk. A gyermekes családok nem kis gondja, hogy a papíron biztosított szabad iskolaválasztás jogával éljenek. Ugyanígy gondja az egyházaknak, hogy a törvényben biztosított szabad iskolafenntartás jogát érvényesítsék. Egyházi iskolát létrehozni — leegyszerűsítve a képletet — háromféle módon lehet. Vagy alapít és épít az egyház egy egészen újat, vagy átvesz egy régi egyházi épületben működő iskolát az önkormányzattól gyerekekkel, tanárokkal együtt, vagy megszüntetnek egy önkormányzati iskolát, és az adott épületben megkezdí működését az egyházi, olyan tanárokkal és diákokkal, akik szabadon választják ezt az intézményt.

Részletes elemzések foglalkoznak azokkal a feszültségekkel, amelyek az egyházi iskolák indítását kísérik. Nem feladatunk, hogy ebben a témában most elmélyedjünk. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy egy társadalom érettségét vagy éretlenségét mutatja, hogy képes-e helyet, lehetőséget biztosítani az egyes csoportok törvényben biztosított igényeinek, amilyen például az egyházi iskola létesítése is. Önmagának tartozik egy társadalom azzal, hogy orvosolja az erőszakkal elkövetett sérelmeket, mint például az egyházi iskolák megszüntetését. Ugyancsak hozzátartozik egy demokratikus társadalomhoz a napjainkban oly sokat emlegetett „másóság” tiszteletben tartása, elfogadása.

Mi a katolikus iskola?

Jogi szempontból a katolikus iskola olyan intézmény, amelyet az egyház (egyházi jogi személy: egyházközség, egyházmegye, szerzetesrend) tart fenn. A fenntartás joga kötelezettségeket is jelent. A fenntartó vállalja a felelősséget az intézményért (óvodáért, iskoláért, diákotthonért) pénzügyi szempontból, munkajogi tekintetben és a tartalom vonatkozásában is. — Az intézményes nevelés-oktatás sosem magánügy. A katolikus iskoláért a katolikus egyháznak kell felelősséget vállalnia.

Tartalmi szempontból azt az iskolát nevezhetjük katolikusnak, amelynek munkatársai vállalják a katolikus egyház tanítását, erkölcsiségét, szellemiségét. Ha ezek a tényezők megvannak, egy nem az egyház által fenntartott intézményt is „katolikus”-nak nyilváníthat az egyház.

A katolikus iskola megjelölés az elkötelezettségre, az eszményekre utal. Senki sem mondhatja magáról, hogy tökéletes, hogy az eszmények megvalósításában már nincs mit tennie. A vállalt célkitű-

zést jelzi a név. A katolikus iskola lehetőség arra, hogy az iskolai munkát áthassa a világ, a valóság keresztény, katolikus szemlélete. Ugyanakkor a helyesen értelmezett iskola mindig a szabadság helye — a katolikus iskola is —, arra kell törekednie, hogy tanítványait hozzásegítse az érett, szabad döntéshez. Hitet adni egyetlen intézmény sem képes. Csupán előkészíti az erre vezető utat.

Mit tanít az iskola?

Az újjáéledő katolikus iskolarendszerrel kapcsolatban sokféle elvárást fogalmaznak meg. Sokan úgy gondolják: a katolikus iskola mást tanít, mint az állami. A második világháború előtti időkben az egyházak mint iskolafenntartók sajátos autonómiát élveztek, saját tantervet készíthettek, saját tankönyveket használhattak. Érdekes azonban, hogy amikor az 1934. évi XI. törvény szerint mindegyik egyházi hatóság alatt álló középiskola tantervét a vallás- és közoktatásügyi minisztérium jóváhagyásával a fenntartó hatóság állapíthatta meg, s tankönyveiket is a fenntartó hatóság engedélyezte, a Magyar Katolikus Püspöki Kar kiterjesztette az állami iskolák tantervének hatályát az egyházi iskolákra is. 1950-től, az állam és a katolikus egyház közötti megegyezéstől kezdve azonban kötelező volt az egyházi gimnáziumokban marxista szellemiségű állami tantervet, tankönyveket használni. Az egyházi iskolák ennek ellenére meg tudták őrizni saját arculatukat — tehát nem feltétele az egyházi iskolának a külön tananyag vagy a külön tanterv és tankönyv.

Világnézet a katolikus iskolában

Minden iskola a valóság feltárását tekinti egyik fontos célkitűzésének. A keresztény világnézetet magáénak valló iskola világképe nyitottabb, túlmutat a tapasztalható világon. A keresztény iskola világlátását meghatározza Jézus Krisztus személye, aki nem csupán történeti személy, hanem a hívő ember számára tértől és időtől függetlenül élethalakító valóság. Semmiképpen sincs arról szó, hogy a katolikus iskola más dolgokat szemlél a világban, hanem ugyanazokat a dolgokat, ugyanazt a világot másként nézi. A keresztény világszemlélet lényeges eleme, hogy teremtettnek s nem önmagától valónak tekinti a világot. Ez a szemléletmód természetesen jelenik meg az egyes tantárgyak tanításában: a történelem tanításának keresztény szemlélete nem azt jelenti, hogy többet tanítunk a keresztény egyházak történetéről. Ez természetesen lehetséges, de nem ez a lényeges. Sokkal fontosabb, hogy a tanulók a tanítás folyamán rádöbbenjenek: „az ember egész történelmén végigvonul valami élethalálharc a sötétség hatalmai ellen: a történelem hajnalán kezdődött és az Úr tanítása szerint az utolsó napig fog tartani. Az ember benne áll ebben a harcban, szüntelenül küzdenie is kell, hogy kitarthasson a jóban...”

Vö. *Az egyház a mai világban*, 37. pont

Amikor az egész magyar oktatásügy változóban van, nem biztos, hogy a katolikus iskoláknak az a feladatuk, hogy „tantervi kísérletek” színterévé váljanak. A katolikus iskolák fölkínált és senki számára sem kötelező lehetőséget jelentenek. „Nyilvánvaló, hogy egy olyan nevelési tervnek, amely az egész személyt mélyen elkötelezi, minden benne résztvevő szabad csatlakozására kell számítnia. Nem lehet olyasvalami, amit rákényszerítettek az emberekre, inkább felkínált lehetőség, jó hír, s mint ilyent, vissza is lehet utasítani...”

Vö. *A katolikus iskola* 59.

Hogy ezt a feladatot hitelt érdemlően tudják ellátni a pedagógusok, szükség van rendszeres továbbképzésükre. Nem csak lelkigyakorlat jellegű elcsendesedésekre, hanem szaktárgyuk módszeres végiggondolására is, hogy valóban képesek legyenek megteremteni a szintézist hit és kultúra, hit és élet között.

Az iskola egy közösség ügye. Iskolarendszerben kell gondolkodnunk: ennek a rendszernek a működtetése nem merülhet ki a pénzügyi feltételek megteremtésében és a jogi keretek rendezésében. Feltétlenül szükség van arra, hogy létrejöjjön egy katolikus (vagy talán ökumenikus) pedagógiai intézet, amelyben a szakembereknek az a feladatuk, hogy korszerű segédanyaggal lássák el az iskolákat, azonkívül a rendszeres továbbképzés gazdái legyenek, és esetleg szaktanácsadói szerepet is betölthessenek.

Az egyházi iskola és a társadalom

A katolikus iskola semmiképpen sem lehet a „kiválasztottak”, a „tiszták” gyülekezési helye. Természetesen elsősorban azok igénylik, akik gyermekeik számára a családban megkezdett vallásos nevelés folytatását és segítését várják az iskolától, de az iskola nem zárkozhat el senki elől sem, aki ezt a sajátos szolgálatot keresi. Feltétlenül érvényesülni kell minden katolikus iskolában a „minőség” elvének. Ez nem azt jelenti, hogy a kiválókat gyűjti be az iskola, hanem azt, hogy „minőségi szolgálatot” (és nem szolgáltatást) nyújt minden rászorulóknak. A keresztény névhez csak akkor marad hű, ha nem hagyja figyelmen kívül a törődést várók igényeit. Nyitott iskolákra van szükség, amelyek befogadnak mindenkit, és a krisztusi szolgáló szeretettel szólítják meg őket. Érthető az újjászerveződés jelen helyzetében, hogy ez a nyitottság még nehezen tud érvényre jutni: nincs annyi katolikus iskola, amennyi a katolikus szülők gyermekeit be tudná fogadni... Reméljük azonban, hogy a sokszínű társadalomban fölfigyelnek az emberek iskoláink üzenetére, és nem olyan vetélytársat látnak bennük, amelyek a többi iskola létét veszélyeztetik. Reméljük, hogy megerősödő iskoláink valóban olyan erőt, eszközöket, élni tudást, tapasztalatot és erkölcsiiséget képviselnek, ami nélkül szegényebb lenne egy valóban plurális társadalom.

Szószerk és katedra

Az iskola nemcsak nagyszerű lehetőség és feladat az intézményes egyház számára, hanem kihívás is. A hatalom helytelenül olyan egyházképet konzervált a társadalomban, melyben az egyház mint-ha a klérussal volna azonos. Az egyházi iskolák iránti igény közösségformáló erőként tör föl. Az elmúlt három év sajtója sokat foglalkozott az egyházi iskolákkal, de nem került a nyilvánosság elé az a tény, hogy az egyházi iskolák mögött meghúzódó társadalmi igény a legtöbb helyen új életet ad az egyházi közösségeknek. Azt is mondhatnánk, hogy sajátos civil társadalom formálódik és erősödik az intézményes egyházon belül, és ezáltal új karizmákkal gazdagodik az egyház. Szülői közösségek alakulnak, amelyek felelősséget vállalnak az iskola ügyéért, tanári közösségek, amelyek el akarnak mélyedni a hitben. A szószék mellett újra szerepet kap a katedra: a kettő nem cserélhető föl és nem keverhető össze, de kiegészíthetik egymást. A katolikus iskolák tanárainak a száma (kb. 1800) hamarosan megközelíti a magyarországi lelkipásztorkodó papság számát. A katolikus iskolák munkatársaival megjelent egy olyan értelmiségi réteg a magyar egyházban, amely felelős, nagykorú, s amely különleges figyelmet és törődést igényel.

A katolikus iskolák tanárainak nagygyűlésére ez év januárjában felfigyelt a társadalom. Nem demonstráció volt ez az összejövétel, hanem találkozó: főpásztorok és iskolavezetők, pedagógusok és szülők közös tanúságtétele arról, hogy a katolikus iskolák jelen akarnak lenni a társadalomban. A szülők igénylik a katolikus iskola szolgálatát. A pedagógusok közösségben óhajtanak lenni az egyházzal. A főpásztorok szívükön viselik a katolikus nevelés és oktatás ügyét. Az egyházi iskola ügyével visszaél mindenki, aki politikai csaták forrását és lehetőségét látja benne. Az esélyegyenlőség megteremtésére szükség van: a munka, amit végeznek, nem „belső egyházi ügy”, hanem társadalmi szolgálat. A bizonyítvány, amit adnak, nem katolikus bizonyítvány, hanem katolikus intézményben kiállított magyar okmány, amely ugyanolyan értékű, mint bármely más magyar iskola bizonyítványa. A szellemiség azonban, amellyel ezt a munkát végzik, tudatosan vállalt keresztény világlátás. A felelősség, amely bennük él, az élet szolgálatának krisztusi felelőssége.

Üzenet egykori iskolámba I.

ESTERHÁZY PÉTER

Szívesen és hálásan

Szívesen és hálásan gondolok a Piarista Gimnáziumra, és szívesen is beszélek erről mindig (aminek csupán az a hátulütője, hogy többnyire ugyanazt, ugyanazokat mondom — igaz, a „kérdés” is ugyanaz).

Ha fontoskodni akarnék, és az emlékezés műfajához ez majdnem hozzá is tartozik, úgy mondanám, hogy (számomra) három oszlopa volt ama gimnáziumi létnek. Ez a háromféleség három tanárhoz köthető, három tanítás vetőmagjának lehettem (lám, kicsit stílusficamos) kövecses talaja.

Az, hogy én matematikusi diplomát szereztem, inkább volt Pogány tanár úr szenvedélyességének köszönhető, mint az enyémmé. Ez a szenvedély nem volt veszélytelen, aki nem tartott velem, azt legyűrte, nem túlzás talán: megalázta. Az az *égő* viszony, amely tanár és tárgy közt létezett, élmény és példa számomra azóta is. Ekkor tanultam meg a tudást becsülni, s bonyolódtam bele a tanulás kalandosságába is.

Kincs tanár úr elsőre éppen az ellenkezőjének látszott, aki maga volna a szenttelenség. Fokozatosan derült ki, hogy a látszólag hűvös tartózkodás mélyén szintén valami tűz lobog, az igazságosságé. (Áldott kettesek, melyeket osztályelsőként kaszíroztam...) Ezt, diákok, lassan tanultuk meg becsülni, azt hittük, hogy ez magától értetődő. De ahogy múltak az évek, kiderült, hogy ez a legkevésbé sem magától értetődő. És az is kiderült, hogy az igazságosság az személytelen, de Kincs tanár úr hozzánk való viszonya egyáltalán nem az, figyelt ránk, ismert minket, és a maga geometrikus szeretetével terelt. S talán még ma is így van, örök osztályfőnök.

A harmadik féle tanítás Jelenits tanár úr nevéhez köthető. Ha az előző két oszlopot a Tudás és az Igazságosság dicséretének fogjuk föl, akkor e harmadikat az Egész dicséretének nevezhetjük. Jelenits tanár úr akármilyen kicsi dologról szól is, az egészről beszél, arra figyelmeztet. Az Egész dicsérete számomra azonos a hittel. Hogy valamelyest frivolán fogalmazzak: egy egyházi iskola, amely még a hitről is hitelesen tud szólni — ennél kívánni sem lehet többet.

Többszörösen is jólesett akkor oda járnom. A legfontosabbat, a belülről már elmondtam. De kívülről is jó volt, mert az iskola nagy presztízzsel bírt, emlékszem, hogy az egyetemen is elismerőleg bólogattak, látván, honnét jövök. Ez '68-ban történt. Mondjuk, két évvel előbb is bólogathattak volna, és szó nélkül kívágtak volna

(klerikális reakció gyanánt, fölteszem). Azaz ennek az egész vállalkozásnak, egyházi iskolába járni, volt valami enyhe ellenállás jellege. Ez főleg a szüleinket mutatta jó fényben, amire egy kamasznak nagy szüksége van. Furcsa, érdekes volt ez a bátorság, némiképp jellemző a Kádár-korszak kontúrnélküliségére, hogy miközben az egész társadalom belenyugodott ezen időkre (szó szerint: ahogy akit fejbe vertek, arccal a sárba esik bele, úgy nyugodott bele az ország a *van*-ba, lassan bele), mégis jelezte, jelezhette, hogy volna itt más is, mint e belenyugvás.

Az iskola sziget volt, miközben az ország természetszerűleg nem volt az, illetve egyszerre volt kint is, bent is (amiről most szívesen elfelejtkeznénk).

Nagy kár, hogy most az egyházi iskolák kérdése úgy vetődött fel, ahogy felvetődött. Pedig ennél tisztább ügy elvileg nincsen. Jó is, igény is van, lehetőség is van, törvény is van, akarat is van. Aztán mégis. Hibát minden résztvevő találhat — eddig inkább a másokban. Azt már tudjuk, mi a másokban az ijesztő. De mi az ijesztő mibennünk? Mert akárhik vagyunk is, van, aki fél tőlünk. Uram, én félek Öntől. Nem, nem, ellenkezőleg, én félek Öntől. Megbocsát, én előbb szóltam, és így tovább. Tehát gyanakvás is van. Pontatlan azt mondani, hogy itt az egyház és a társadalom párbeszéde folynék, hisz az egyház is része a társadalomnak. (Olyan is.) Azaz a társadalom önmagával folytatott vitájáról van szó. Az önismeret megszerzéséről; megkerülhetetlen, átháríthatatlan.

Az egyháznak mint közösségnek meg kell tanulnia az ellenszenvekkel is együtt élni. (Nem okvetlenül mindenki gazember, aki nem szeret minket — bár kétségkívül nem szép tőle.) Meg kell tanulnia, hogy ő maga politikailag plurális, azaz nem semleges, hanem többféle, áttekinthetetlen, kiszámíthatatlan (és főleg nem kiszámítandó), olyan mint a társadalom maga, összevissza. Meg kell tanulnunk a mában élni, a mába gyökerezni és mégis fölülemelkedni azon, nem időtlennek (idétlennek) lenni, de nem is az idő foglyának. Nem az igazság letéteményesének lenni, hanem az igazság keresőinek. Olyanoknak, aki esetleg *más* szempontokat is tudnak mutatni a társadalomnak, maguknak. A kritika mindig önkritika. Otthon lenni és idegennek lenni. És lenni.

TRINGER LÁSZLÓ

...et in electis meis mitte radices
(Ecc1. 24,13)

Ahogy az évek gyorsuló tempóban szállnak felettem, egyre közelebb került a múlt. A letűnt idő részletei ugyan elhomályosulnak, mindaz azonban, ami lényeges, szinte kézzelfogható közelségbe kerül: a család, a szülőföld, egy-egy barát, azután hivatásbéli meste-reim, de mindenekelőtt: az Iskola.

Ahhoz a legfiatalabb generációhoz tartozom, amelyet még megcsapott — igaz, éretlen fejvel — a fényes szellők talmi hevülete. Az új „általános iskola” első „haszonélvezőiként” lelkesen készültünk Rákosi Mátyás 60. születésnapjára. Vonalas osztályfőnökünk a szükségből erényt kovácsolt: megíratta velünk szülőfalum, Győrszentmárton (ma a község is a Pannonthalma nevet viseli) történetét. Lelkesen dolgoztunk. Így ért véget az általános iskola. Nem akartam a bencésekhez járni gimnáziumba. Szerencsére elég szegények voltunk ahhoz, hogy szüleim kijelentsék: szóba sem jöhet, hogy máshol iskoláztassanak. Mivel jó tanuló voltam, szüleimnek el kellett viselniük azt is, hogy a tanárok sorban jöttek agitálni, ne adják fiukat a papokhoz, sehova nem fogják egyetemre felvenni.

Fanyalogva kezdtem, azután pedig nem nagyon akaródzott eljönnöm. Ma úgy gondolom, hogy jobb lett volna, ha tízéves koromtól oda jártam volna. A négyosztályos gimnáziummal megfosztottak valamitől, ami nyolc év is lehetett volna. Fanyalgásom nem vallási természetű volt, hiszen hívő családban nőttem fel, s kiskorom óta ministráltam. Csak mai, érettebb fejvel s némi szakismerettel tudom megfogalmazni, mi ragadott meg s ragasztott oda: személyes identitásom minden lényeges eleme innét fakad: a szülőföld, fölötte magasodó kolostorával, s benne azok a férfiak, akiket egy-egy előadás során, egy-egy leírt gondolatban vagy tanítványaimmal való beszélgetés során újra meg újra felfedezek magamban. Akik, bár rég átköltöztek a Boldogasszony-kápolnába, valamiképpen bennem is tovább élnek.

Szüleim nem hittek az agitátoroknak: fölvettek az egyetemre. Lélekbúvár orvos-tanár lettem, mint ahogy lelkekkel foglalkozó paptanárok tanítottak. Bizonyára nem véletlen, hogy az évek előrehaladtával egyre többet foglalkozom az oktatás kérdéseivel, már hivatalból is. Életem a hazalátogatások ritmusára fűződik fel. Ezek eleinte személyes találkozások is voltak, egy-egy különösen fontos kapcsolat keretében. Az idő vastörvénye hozza magával, hogy a látogatás egyre inkább a téren és időn túli Helyre való zarándokúttá válik. *Stabilitas loci...* a bencés szellemiség e lényeges elemét itt érzem magamban: vessen bárhova is a végzet, van egy Hely, ahova tartozom, ahol otthon vagyok, nevem a Hely + helyhez tartozó.

A bencés lelkületnek köszönöm a kereszténységnek azt a fajta megélését is, amelyet sokan a (kissé lejáratott) liberális szóval fejeznek ki. (Szívesebben használom a toleráns, elfogadó stb. jelzőket.) Amikor az ortodoxia és a másként való gondolkodás jól megfér egymás mellett. Ahol a törvény szabta „ideális” nem szankciókkal fenyegető kényszer, hanem iránymutatás, vezérfonal...

Stabilitas temporis: ahogy keresztény és bencés diák mivoltom időtlen, divatoktól független adottság, nem takargatni való (ebből régebben némi hátrányom származott), de nem is kirakatba teendő dekoráció (csábító ajánlatokról mondtam le újabban).

Most kapom rajta magam, hogy a címmel ellentétben, nem én üzenek egykori iskolámnak, hanem végső soron egykori iskolám közvetíti továbbra is örök igényű üzenetét.

BALÁS BÉLA

A csapos hozzászól

Ha régi iskolámra kell emlékezmem, Vas István jut eszembe. Felesége, Piroska, amikor annak idején kirakta a padlóra a készülő bajóti keresztút képeit, biztatott bennünket — akik nem értettünk hozzá —, hogy csak bátran bíráljuk. Pista bácsi nézte, nézte, majd így kezdte kritikáját: „a csapos hozzászól...” Most magamat is „csaposnak” érzem. Mentségemre legyen, hogy a piaristák kapcsán is bizonyos értelemben „művészekről” van szó, azok „keresztútjáról” az ötvenes évek közepén.

Kereszt volt a szegénységünk. Az iskolának sem volt semmije, mégsem éreztették, hogy apám mindössze havi 40 forint tandíjat fizetett. Keresztet jelentett a politikai helyzet is. Utólag belátom, hogy abban az időben csak az eszünkkel tudtunk érvényesülni. Ma már értem az akkor kényszernek tűnő szigort. Pogány tanár úrnál a nevemet is megutáltam..., s mégis csodálattal emlékszem rá. Engem, aki az elemi iskolában végig jeles voltam, soha meg nem bukattott, pedig négy év alatt minden dolgozatom elégtelenre „sikerült”. A félév végén, az utolsó órákat a magamhoz hasonlókra pazarolta. Így lettünk „elég”-ségesek. A matekhoz máig sem értek, Hegyi tanár úr oroszórái is ködbe veszttek, de a „belémvert” munkaerkölcs megmaradt.

Hálás vagyok Medvigy tanár úrnak Bartók-elemzéseiért, s hogy '56 tavaszán tőle tanulhattam a megújított nagyheti liturgiát.

A csillagos égre nézve a metafizika részének érzem magam, és érzem, hogy a misztika kapujában állok. Világosan emlékszem, hogy Kovács Mihály fizikaórái nyitották meg ezeket a távlatokat. Ha virágos réten járok, máig hallom Szemenyei tanár úr magyarázatát. Évtizedek múltán válik életté az egykori biológiaóra. Soha semmi problémám nem támadt a tudomány és a vallás összeegyeztethetőségével. Humán tagozatba jelentkeztem, és tévedésből a reálba kerültem. Utólag kiderült, hogy ez volt az én novíciátusom.

Üzenem régi iskolámba, hogy továbbra se keseredjenek el, ha szemtelen a diák. Amikor a még kezdő Jelenits Istvánt elárasztottuk panaszainkkal, azzal védte az Iskolát, hogy ők Budapesten csak annyira képesek, mint a japán piaristák, akik sintoistákat tanítanak. Annyi a reményük, hogy egyszer talán a volt növendékeik elgondolkodnak azon, kitől is tanulták tudományukat. Jelentem, elgondolkodtam. Rájöttem, hogy a valóság vigasztalóbb, mint ahogy akkor láttuk. A tanáraink fejről egy hajsza sem esett le hiába, egy

betűt sem felejtettem a lényegből. Az a régi mag kikelt, nappal-e vagy éjjel, nem tudom... (Mk 4,27)

Van azért kérésem is. Kérjük közösen a Szentlélek Úristent, adjon a rendnek a tanítás karizmája mellé még mást is (1Kor 12, 13). Könnyebb lenne a tanulás és még szebb a visszaemlékezés.

'57 tavaszán és őszén felejthetetlenek voltak történelelemóráink. Gál tanár úrban izzott a hazaszeretet. Élveztük a kémikumban Maklári tanár úr humorát. Aztán mindez elmúlt. Évekkel később, amikor kidobtak a papnevelő intézetből és máról holnapra segédmunkás lettem, valami igazolásért vissza kellett mennem az irodába. Bizony jólesett volna, ha szakszerű rendreutasítás helyett („ilyenkor kell jönni?”), leültettek volna... Amikor a könnyeimmel küszködve be-bekopogtattam valakihez, kétszer is így fogadott: „jaj, de rosszkor jöttél!” Harmadszorra nem mertem zavarni. Belátam, sok a dolga, s én már nem vagyok az ő „dolga”. Viszont hálás vagyok Havas tanár úrnak, aki nem csak azt vette észre, hogy már megint álmodozom, hanem azt is megkérdezte, mi bajom van. Akkor egy éve már a reggeli szentmisém miatt nem reggeliztem és pénz híján nem ebédeltem. Egy almából és egy lekváros kenyérből állt a napi menüm — este 9-ig. Otthon a családuknk szétesett, és én mégis boldog voltam. Készültem papságom szent kalandjára.

Üzenem azoknak, akik értünk végigküzdötték azokat az idegtépő évtizedeket, akiknek kapuját éjjel-nappal figyelte az ÁVÓ, hogy bátran tartsanak ki a legigényesebb szintű hitre nevelés mellett, hiszen nekik is az adott erőt. A mindenkori serdülő nem az ellen lázad. Az ellenállást a vélt vagy valódi igazságtalanság váltja ki, a cinizmus a laposság bomlásterméke.

Üzenem régi iskolámnak, hogy minden magjuk — mondatuk belém épült. Kiegészítette édesapám küszködését, a regnumi atyák életre nevelését. Azóta minden kikelt és százszoros termést hozott (Mt 13, 8). Úgy hálálom, hogy továbbadom.

LAKNER ZOLTÁN

„Kaparjátok csuhások!” A ferencesek nem oly rég megújult szentendrei gimnáziumának falára pingálta illetén önkifejezését a „bátor falfestő” a múlt év őszének egy a Dabas—Sári-ügyhöz közeli éjszakáján. Természetesen vörös festékekkel. Az öles betűk mellé ráadásul némi „graffiti” is jutott.

A csuhások persze kaparták. Mi mást tehet tehetetlenségében az ember: végrehajtja a kaján és ostoba parancsot. Mégiscsak az iskola, a kápolna faláról van szó, az utcai homlokzaton.

Az élet azért megy tovább, háborgás nélkül, belenyugvással. Mint ahogy ment ennél keményebb időkben is, amikor nem hecc-kampány, olcsó lejáratódsdi járta csupán, hanem börtön és összerugdosás. Azért a félelem évtizedeiben is volt valahogy. Kívülről nyomás, számonkérés, behívások az ÁEH-ba. Belülről melegség, báto-

rítás és a szabadságnak valami olyan levegője, amelyet csak a legendás ferences derű teremthetett meg számunkra. Akkor még nem tudtuk, mi ez! A ferences szellem nekünk olybá tűnt, mint a huzat csapkodta padlásajtó. Időbe tellett, amíg megértettük, amíg belsővé vált, amíg ráébredtünk arra, hogy „Isten szegénykéjének” szelleme valóban szétárad közöttünk, és megérint minket. Ettől már nem lehet szabadulni! Egy életre megkötöz és odaláncol ahhoz az Alma Materhez, amelyben emberré nőttünk. Amely esendő is volt olykor — hiszen keserveink is akadtak szép számmal. Amelyben olyan nevelő- és tanáregyéniségek fogták a kezünket, mint Vas tanár úr vagy Szikra atya. Amelyben a máig olyan kedves bölcsek terelgettek bennünket, mint Elek atya vagy mások, akik tudták, hogy az egyetlen „módszer”, amellyel el lehet bennünket vezetni az életre, az a szeretet pedagógiája.

Ide nem csupán eminensek jártak. Sőt nem is volt mindenki válósos. Ez a hely menedéke volt mindazoknak, akiket a család ide-rejtett a gyermeket, szülőt megalázó Isten nélküli világból vagy egyszerűen a futószalagon nevelés állami tanodái elől.

A színvonal változó volt. Hiszen a frankások — ahogyan diákosan mi hívtuk őket — hagyományos tanító rend. Az oktatás minőségét igazán azok érzékelték, akik valamilyen okból idő előtt elhagyták az iskolát. Az új helyen — nyilván az erős követelményekre építkező megalapozás okán — hamar lettek osztályelsők.

Szóval otthon voltunk a „Naphimnuszos” házban. Volt ott pad meg kréta, tábla és minden kellék, ami szükséges. Mégsem mondhattuk nyersen, hogy ez egy oktatási intézmény. Ez ISKOLA volt. Iskola, ahol boldog „kirekesztettségben” élünk. Csuhasok iskolája, ahova még a sportversenyekre is legtöbbször késve jött a meghívó, nehogy odaérjünk. Nekünk sziget, biztos pont. Ráadásul az egyházi iskolák közül az egyetlen koedukált. Szerettük is a lányokat diákszerellemmel, félénken, messziről. Természetes és magától értetődő volt a világ, melyben csuhás atyafiak vezetgettek minket úgy, hogy nem éreztünk semmi felnőttes lekezelést, semmi tolakodó beavatkozást. Tanultunk és vidámak voltunk. Ennyi az egész! Isten közeleiben ilyen egyszerű!

SZTRILICH ÁGNES

1957–61, Patrona Hungariae. A dátum jellemzi a gimnáziumi évek hátterét. Nem félelem, hanem a realitásérzék mondatta édesapámmal: „Ha oda méysz, nem lehetsz tanár!” Kitűnő érettségivel a munkaközvetítő cementlapátolásra közvetített ki, mert egyetemi tanulmányaim útjában állt „idealista világnézetem”. Mégis megérte, mert első pillanattól körülölelt a biztonság: „Otthonom az Isten háza!” S az Isten házában „jónak lenni jó”, itt nem a dac, a lázadás forradalmi mítosza diktált. A legjobb tanulók együtt tanultak és együtt lármáztak, együtt ministráltak és együtt kosaraztak is. S bár

cinikusan játszottuk ki a tanár éberségét, akár hittanórán is, de órákat vitatkoztunk a padok tetején, diákmisék után. Ma is él bennem annak a tavaszi vasárnapnak az emléke, amikor szembesítően vágunk oda egymásnak a kérdést: „De hát kicsoda a Szentlélek? Van nekem, neked Szentleked?” Későbbi „szentlelkes hivatásom” talán a közösen megtalált válaszból indult: „Figyelj, a Szentírásban az van, hogy senki sem mondhatja Úr Jézus, hacsak nem a lélek által... akkor hát nekünk van, ugye?”

Kritikus korban és életkorban éltünk. Volt olyan reggel, amikor az osztály fele álmosan támolygott, mert éjszaka házkutatás volt, és a hallgatás bölcsességével őriztük egymást. Talán a történelem maga tanított minket arra, hogy nem pusztán az információ- és tudásszerzés ezeknek az éveknak a legfontosabb feladata, hanem az emberség, a felnőtt hit megalapozása, az élet értelmének és az Isten keresésének évei ezek.

Így legtöbbet azoknak köszönök, akiknek minden tette, még a hibáik is arról az Istenről tettek tanúságot, akinek életüket szentelték. Keményen kritizáltunk, és jaj volt a remekül előadó tanárnak is, ha úgy ítéltük, igazságtalan vagy szeretetlen. De életre szóló útravaló maradt, amikor az egyik nővér bocsánatot kért az osztálytól, mert aránytalanul nagy büntetéssel sújtotta.

A Magyarok Nagyasszonya oltalmában bontakozott ki a hivatástudatom. Tudást, ismeretet máshol is kaphattam volna, de azt a nevelést és lelkivezetést nem. Volt idő és figyelem annak felismerésére, hogy „lehet, hogy engem is hív az Úr?”

Nem gondolom, hogy nagy pedagógus-egyénségekkel találkoztam volna, de nevelt az Oltáriszentség jelenléte, a takarító- és kapusnővérek örök szelídsege, nekünk-drukkolása, a sekrestyés-nővér, akit kilestünk, hogy akkor is térdet hajt-e az oltár előtt, amikor „senki sem látja”.

Szociális testvérnek is a Patronában jelentkeztem érettségi előtt, s ha aztán tanár nem is, de nevelő mégis lett belőlem. 1973–93 között a Társaság fiataljait nevelhettem arra, hogy az egész világ az „Isten háza”, és a Szentlélek erejében otthon lehetünk benne, s megszentelő szeretettel alakíthatjuk, hogy az Úr örömmel időzzön az emberek fiai között.

CS. VARGA ISTVÁN

Életem szerencséjének tartom, hogy csodaszép kapuvári gyerekkorom után a győri bencés gimnáziumban tanulhattam és jó tanáraink voltak. A szüleim és a feleségem után a legtöbbet nekik köszönhetek. Édesapám a kapuvári állomásról így indított útnak: „Ne tanulj te többet, fiam, Győrben, mint amennyit mi itthon dolgozunk!”

Tanáraink átplántálták a szüleimtől örökölt munkamorált a tanulás területére.

A bencés rend és szellemiség másfél ezer éve a békesség jelszavával, a kereszttel és az ekével hódít. Az *ora et labora* jegyében rendet teremtettek önmagukban és maguk körül. A magaslatokat szertették. A Monte Cassino hegyén és Pannonhalmán egyaránt érezhető nagy szellemi, történelmi örökség tanulója, részese lehettem gimnazistaként, az internátusi közösség tagjaként.

A Mons Sacer Pannoniae ellenállt a tatároknak, végvárként tett szolgálatot a török időkben. A Szent István kézjegyével hitelesített alapítólevél tanúsága szerint „pro stabilitate regni”, vagyis az ország erősítése, „hazánk épségének” szolgálata volt a szent király célja. Az ő rendelkezése értelmében imádkoznak ma is Pannonhalmán naponta Magyarorszáért, hazánk sérthetatlenségéért. Katolikus, vagyis egyetemes szellemiség, lelkiesség ez, amelyen át utak vezettek Európába.

Tanáraim személyes példaadását döntőnek tartom pályaválasztásom, tanári eszményképem kialakításában. Nádasi Alfonz tanár úr számomra a bencés szellemiség egyik megtestesítője, aki szigorú következetességgel tanított. A tanulást munkának, nagy erőfeszítést, nemritkán szenvedést igénylő kemény munkának tartotta. Hangsúlyozta, hogy a magyar *munka* szó szláv eredetű. Benne van a *muka*, a kín, fájdalom, szenvedés jelentése is. A tanítás és tanulás a tanár és a diák közös erőfeszítése a tananyag elsajátításáért. Kemény munka, melyből az élet egyik legszebb, legtisztább öröme fakad: a szellem emberének méltó öröme.

Kodály Zoltán munkatársa volt Alfonz tanár úr. Egy csodálatos emléket idéz fel. Hajdan Kodály Zoltánnal együtt nézte egy magas hegyről a naplementét. Kodály szótlánul figyelte a természet nagy szertartását. A hegyről lefelé menet megszólalt: „Micsoda harmóniák! Így imádkozik a természet!”

LIPCSEY ATTILA

A ciszterci budapesti Szent Imre Gimnáziumba 1944-ben vettek fel, és az iskolák államosításáig, 1948-ig jártam oda. Ez az iskola mindenekelőtt tartást adott számunkra. A 20. század emberének egyik legnagyobb problémája a tartásnélküliség a biztonság és a fogódzók hiánya miatt. A ciszter gimnázium biztos bázist jelentett egy életre szellemi, lelki, de testi, fizikai vonatkozásban is. A szervezés is mintaszerű volt. Az igen jól képzett paptanárok európai kitekintést adtak, s meghatározták helyünket a világban. Egyidejűleg tudatosították bennünk, hogy aránylag kis országban élünk, s ezt csak az ország állampolgárai tehetik szellemi és lelki vonatkozásban nagyobbá. Bőséges táplálékot kaptunk a magyar szellemi élet minden vonatkozásában. Énektanárunk Rajeczky Benjamin volt, akiről csak később tudtuk meg, hogy voltaképpen Kodály Zoltán egyik legmarkánsabb munkatársa és nemzetközi hírű szakember

volt. A zene feszültséget oldó, kreativitásra ösztönző sugárzását tőle tanultam meg egy életre.

A biológiai tanulmányok iránti érdeklődésemet és szeretetemet osztályfőnökömnek, Molnár Nivártnak köszönhetem, aki összefoglalóiban az élővilág sok-sok rejtelmét tárta elénk objektívan, s ugyanakkor megvilágította az univerzum szépségét, logikáját és fejlődését. Karizmatikus egyéniség volt az igazgatónk, Brisits Frigyes, akinek lendületét, korát meghazudtoló frissességét és nagy-szerű prédikációit máig is őrzöm.

A gimnázium a kor színvonalának megfelelő felszereltségű volt, s a későbbiek során kongresszusokon, konferenciákon szinte az egész világot bejárva tapasztaltam, hogy alapképzésünk minden tekintetben világszínvonalú volt. Hivatásomhoz szorosan hozzátartozó latin nyelvtudásomat is e gimnáziumnak köszönhetem, megtanulván a ciszter atyáktól azt az alapvető elvet, hogy „könnyebb az ígét hirdetni, mint ragozni”. A ciszter gimnázium a klasszikus évezredek tapasztalatát: „Mens sana in corpore sano” — a gyakorlatba ültette át. A testi egészség biztosításával kinyílt számunkra a világ. S ez megmutatkozott a diákok pszichéjében is: jókedvű, munkabíró közösségben éltünk.

Idegorvosi pályafutásom során az itt tanult és gyakorolt életmódot, szemléletet igen sokszor fel tudtam használni betegeink javára. Így — indirekt módon — nagyon sok ember részesült a cisztercita szellem életet szebbé tevő és az életet értelmesen élni tudó szemléletből. Biztos vagyok benne, hogy az ezredforduló sokszor megoldatlan problémáiban az ilyen szemlélet alapvető segítséget tud adni mindenkinek.

NAGY GÁSPÁR

Nem tudom, mikor változtatta a találékony diáknyelv Pannonhalmát, Kazinczy áhitattal ejtett szép szavát Kupacra, de bizonyára az öszönként érkező megilletődött kisdiakoknak akart kedvezni ez a *kicsinyítő*, argós fordulat is, hogy lám: itt, Szent Márton hegyén, a komor monostor tövében azért majd valahogy ki lehet bírni az elkövetkező négy esztendő.

Már éppen *harminc* Veni Sancte és tanévkezdetet jelző csengőszó hangzott el azóta, hogy *büszke kupaci gimnazistának* szegődtem Pannonhalmára. S talán azért is e *büszkeség* említése, mert sikerrel vettem a drága emlékü Faggyas Edvin igazgatóhelyettes úr által „kifundált” felvételi akadályokat; teszteket, villámkérdéseket vagy éppen logikai fejtörőket, amelyek az általános iskola „szelíden betartó”, és így túlságosan pozitíva rajzolt jellemzését voltak hivatva semlegesíteni. Szent Benedek fiainak nyitottságával és a *Regulából* következő feltétlen vendégszeretetével már első diák-perceimben találkoztam, hogy azóta is mondogathassam: *a hatvanas évtized középső négy esztendejében nagy tudású bencés atyák vendége voltam.*

De akkor még ott álltam egy osztálynyi diákkal együtt a hatalmas kovácsoltvas kapu előtt, s nem ismertem a legfontosabb *benedeki kérdést*, hogy föltehettem volna magamnak, a remegő szívű jövevénynek: „*Amice, ad quid venisti?*” Erre majd valamivel később tudok szabatosan válaszolni, amikor prefektusom, Forray Botond atya megajándékoz Szunyogh Xavér csodálatos, a bencés szellemiségről szóló könyvével. (Azóta is ezt az 1926-ban Pannonhalmán kiadott könyvecskét, elmélkedések gyűjteményét forgatom, ha Istennek adott válaszaimban elakadok, ha a „*Miért jöttél?*” kérdésre újabb kérdések — persze sokkal lényegtelenebbek! — rakódnak.) S bizony megtapasztalhattam: „... olyan a benedeki szellem, mint az őskeresztény bazilikák stílusa: az Istenben való nyugalom, nagystíluság, harmónia, »pax« uralkodik benne és a jó felé való törekvés és a rossz ellen való harc sem lesz soha nyugtalan, lázas, az emberi erőket megfeszítő törtetéssé...”

Mindezekén túl nekem Pannonhalma a *külső és belső látványt* és a Történelmet, a *nagybetűs magyar történelmet* jelenti. A látvány plasztikus szépségét a széphalmi Mester 1831-ben így jegyezte fel útikönyvében, midőn Guzmics Izidort, „a keresztény egység apostolát” látogatta: „Pannonhalma mintegy királyi széken lebeg az alatta ellapult sík felett...” De esti órákban láthatjuk százablakú kivilágított tengerjárónak, amint a monostor és a gimnázium együttesen kibukkan a felhők sötétlő vizéből... és Felségjel(zés)-ként nem zászló leng vagy kürt harsan, de tovahullámzó békés harangszó üzen. S mondtam már bárkának is, amely a magyarság szerencséjére — immár 1000 esztendeje! — fennakadt ezen a szilárd löszhalmon, hogy Kelet és Nyugat határán kultúrát, lelkiséget menekítsen és közvetítsen. Igen: *Iskola a határon/hegyen!* A legrégebb magyar iskola; két év múlva ünnepli ezeréves fennállását. Itt lehettem én is „*puer scholasticus*”, ahogy írta volt az első magyarhoni író, Pannonhalmi Boldog Mór (1050-ben), kinek kézjegye ott szerepel a Tihanyi Alapítólevelén. És sorolhatnám az *ora et labora!*, valamint a *docete!* imperativusait maradéktalanul megvalósító nagy tudósokat, tanárokat és főapátokat. Akik, amikor kellett és lehetett, építettek. De harcoltak is, és bátran szembeszálltak. A mi időnkben Legányi Norbert főapát úr volt az, aki a történelem nagy kihívásával *hajlít-hatatlanul* találkozott...

Az időben csöppet visszaugorva nem tanulság nélkül való az első vallás- és közoktatási minisztert, Eötvös Józsefet idézni: „... a világ, a lutheránusok, a kálomisták is a kárhozat alól mindig kiviszik a bencéseket, mert az historikus szerzet és a nemzettel egybeforrott, mert tanult szerzet, mert a világnak bajt nem szerzett.” Őszintén remélem, ez a jellemzés ma is helytálló!

A jó közösség épülését és megszilárdulását gimnáziumi osztályom a *négy kupaci esztendő* alatt talán a megszokottnál érettebben „teljesítette”. Hiszen a boldog diáklétből három társunkat szólította el a Mindenható, hogy közelebbi munkatársai legyenek. Még ha

hitünk szerint képesek is voltunk elfogadni Isten titkos ösvényeit, saját épülésünkre feldolgozni mindezt, csak egy még nagyobb köhéziót mutató közösségben tudtuk. Az osztály maradt, bár elfújtuk a felejthetetlen ballagó nótát: „*Pannonhalma régi vára, a szívünket visszavárja...*” S valóban évente mindig találkoznak, együtt vagyunk *öregdiák-bencés-közösségként*. Értékben és kincsben, Isten kegyelméből, ennél nagyobbat nem ismerek.

ANDORKA RUDOLF

1941-től 1948-ig, a gimnázium államosításáig jártam a Piarista Gimnáziumba, 1949-ben annak utódintézményében, az Ady Endre Gimnáziumban érettségiztem. Talán nem érdektelen, hogy noha evangélikus vallású vagyok, a bombázások miatt szüleim jobbnak látták, ha a lakásunk közelében lévő piarista iskolába járok, mert két anyai nagybátyám odajárt, és ezt a Fasori Gimnáziumhoz hasonló színvonalú iskolának tartották.

A legnagyobb pozitívumnak azt látom, hogy a piarista tanárok megtanítottak tanulni. Voltak olyan tanévek, amikor rendszeresen napi 3-4 órát tanultam otthon. A piaristák igazi meritokratikus szellemet érvényesítettek: a tanulókat csak teljesítményük alapján értékelték, és nagyon sokat követeltek. Ez nem csak azért volt nagy előny, mert valóban nagy tudásanyagot sajátítottunk el, hanem azért is, mert megtanultunk kemény intellektuális munkát végezni. A gimnáziumban a tudományt tisztelték. Leginkább a természettudományi tárgyakat és a nyelveket tanították magas színvonalon. Egész sor kiváló matematika-fizika tanárom volt, megemlíteném közülük a később országos hírű Öveges Józsefet és a nem kevésbé kitűnő Kovács Mihályt, aki tulajdonképpen korszerű politéchnikai oktatást is végzett a gimnázium jól felszerelt műhelyében azok számára, akik ott valamilyen formában tevékenykedni akartak, (például a cserkészcsapat csónakjait javították, építették.) A tudomány tiszteléséhez kapcsolódik, hogy erős kritikai szellemre neveltek, távol állt tőlük a kritikátlan tekintélytisztelet — akár tudósról, akár íróról, vagy politikusról volt szó. A humán tárgyak oktatása volt a leginkább egyenetlen. Például magas színvonalon tanultuk a középkori, barokk és reformkori irodalmat, de Ady Endréről már alig volt szó, azt pedig, hogy József Attila milyen nagy költő volt, csak az államosítás után tudtam meg, igaz, hogy Rónay György egy előadásából. Kiemelném azt is, hogy a gimnáziumban nem érvényesültek szélsőjobboldali ideológiák. Franciatanárom Egyed András volt, aki aktívan részt vett az ellenállásban. Számomra ez különösen fontos volt, hiszen apámat a német megszállás után a mauthauseni koncentrációs táborba hurcolta a GESTA-PO. Utoljára, de nem utolsósorban említem a cserkészcsapatot. Az utóbbi egy-két évben sok téves állítást írtak le a cserkészetről. Szeretném hangsúlyozni, hogy legelőször a piarista cserkészcsapat ke-

retében hallottam a magyarországi szociális problémákról, ott adták kezembe a falukutatók műveit. A cserkészletben tanultam meg a természetet szeretni, a fizikai megerőltetést nem csak kibírni, hanem élvezni, a fizikai munkát megbecsülni.

Emlékeim hitelét növeli, ha az árnyoldalakat sem hallgatom el. Voltak a gimnáziumban olyan megnyilvánulások, amelyek kimondottan ellentétesek voltak azzal, amit ma ökumenikus szellemnek nevezünk. Egyesek a katolikus írókat, tudósokat, történelmi személyeket hajlamosak voltak a protestánsokkal szemben előnyben részesíteni. Elhangzott például — igaz, önképzőkori előadáson —, hogy Mécs László legalább olyan nagy költő, mint Ady Endre. Ugyanakkor nagyfokú tolerancia érvényesült a nem katolikusokkal szemben. Személy szerint semmi hátrányom sem származott abból, hogy protestáns voltam, de a piarista atyák eltűrték osztálytársaimnak és mai napig barátomnak, Tőkei Ferencnek — a későbbi kiemelkedő marxista filozófusnak — már akkor sem éppen katolikus-konform nézeteit és viselkedését. A katolikus hittanoktatásban, amelyen természetesen nem kellett részt vennem, de amelynek tartalmáról osztálytársaimtól mindig értesültem, uralkodott a tradicionális szemlélet. Igaz, Simon Sándor, aki magát „kun filozófusnak” nevezte, időnként nagyon modern teológiai előadásokat tartott az érdeklődőknek. Nagy általánosságban is érvényesült bizonyos antimodernista szemlélet, a kor eszméinek, irodalmi és tudományos irányzatainak elutasítása, legalábbis a tőlük való távolságtartás. Ezt persze magyarázza, hogy 1946-tól kezdve a gimnáziumot egyre élesebb támadások érték a magyar politikai és kulturális élet legkülönbözőbb csoportjai részéről. Végül visszatekintve úgy látom, hogy túlzott elit-öntudatot neveltek belénk. Persze ennél még sokkal erősebb volt a rivális népi kollégisták és a kommunista ifjúság elit-tudata. Nem volt azonban jó, hogy úgy képzeltük, hogy mi mindenképpen az ország „elitje” leszünk, mint ahogyan a sokat idézett „piarista diák = közéleti nagyság” mondás sugallta. Én azal sem dicsekedtem volna, hogy Magyarországon minden politikai rendszer hatalmi elitjében (még Rákosi „csapatában” is) voltak piarista diákok. Az elit-tudat akadályozta azt, hogy a nem egyházi iskolák diákjaival és még inkább munkásokkal és parasztokkal kapcsolatokat építsünk ki, őket megértsük. Összefoglalóan mégis azt kell mondanom, hogy a piarista gimnázium pozitívumai sokszorosan fontosabbak voltak, mint az árnyoldalak. Ez utóbbiak különben a nagyon szomorú korszak szellemiségéből származtak, amely alól a piaristák sem tudták magukat teljesen kivonni.

Befejezésül szeretném azt a mára vonatkozó véleményemet elmondani, hogy egyházi iskolákat akkor érdemes fenntartani, létesíteni, újraindítani, ha megvannak a feltételek a hajdani piarista gimnázium leírt pozitívumaihoz, és ha el lehet kerülni az említett negatívumokat.

(Következő számunkban folytatjuk)

Másodszor esik el

*Majd! Földnek milliom keresztjén csüggök én
de most — e kískereszt a nagy a földi kín*

*melynek éle-súlya rogyó vállamba vág
s centúrió korbácsa szól: tovább tovább*

*ma végtelenség mi máskor futamat
de földreverte bár — megjárom utamat*

*Jeruzsálem derül meggyötretésemen
kavicsra koppanó kivérző térdemen*

*de lennem példa lennem élő intelem:
aláfeszülöm és megemelintennem*

*kolonc keresztemet ki vélem billegett
bogárnyi emberállamon s viszem legott*

*tűrnöm holott vonom-s keresztet elhalad
leköpjének-s hogy vélem gyalázkodjanak*

*de ő-bűnökért Váltság: én-elvétetem
s ezért az ütlegek is üdvözlégy legyen*

*Majd! Földnek milliom keresztjén csüggök én
de most — e kískereszt a nagy a földi kín*

A húsvéti asztal

1926-ban született Kelet-Poroszországban. Német író, a Gruppe 47 tagja. Művészetére a Mazur-vidéken töltött gyermekkori emlékek nyomták rá bélyegüket. Húsvéti elbeszélését a *Das Frühlingslesebuch* (1987, München) című antológiájából választottuk.

Alec Puch, egy szép, egészséges apa ivadékainak egy uszályon készített szállást, amelyet nagybátyja egy Manoaah nevű, jól megtermett ember hagyott rá. Ivadékai: ez Alec Puch három zsenge fiát jelenti, akiket kedvelt kifejezése szerint, becsületes úton szerzett. Hogy becsületesen-e vagy sem — a három zsenge gyermek mindhárom a kellem és a nevelés csodája, más-más anyától származott, ami olyan körülmény, amelyet csak azzal lehet magyarázni, hogy Alec Puch egykor egy vándorköszörús segédje volt. És miután különböző okokból szerette a gyerekeket, magához vette őket. Mindazonáltal nem feledkezett el megemlékezni az anyákról sem, és minden fiát arról a helységről nevezte el, ahol meglátták a mazúri eget. E helységek nevei: Sybba, Schissomir és Quaken.

Egy ideje tehát, amint mondtuk, a három fiú szép, egészséges apjukkal, Alec Puchhal együtt egy uszályon élt. Ez az uszály úgy nézett ki — na, hogy is nézhetett ki: mint egy fekete facipő teli bolhával, így nézett ki. Emitt nyüzsgött valami, amott megmozdult egy tárgy, kellemetlen büdös terjengett, megint máshol csipogó hang volt hallható: mindenütt valami érdekes, mindenütt újdonság és kaland. A lakók ételüket kényelmesen költötték el, néha megmosakodtak, és a folyó hullámainak lágy csobbanásai mellett késő délelőttig aludtak — a paradicsom sosem volt közelebb.

Egy napon, mindjárt megmondom melyiken, mielőtt fölszállt volna a köd a mezőről, sosem hallott üvöltés harsant a hajó orra felől. Aki üvöltött, Alec Puch volt személyesen. Akár ha fájdalmában, a három zsenge fiú nevét kiáltotta, és mivel üvöltése hangerőben semmivel sem maradt el a jerikói trombitákétól, ivadékai kiugrottak az örökölt függőágyakból és szemüket dörzsölgetve a fedélzetre rohantak. A fiúk azon helységek sorrendjében, ahol apjuk járt, felsorakoztak a hajófarban és egy kicsit didergősen várakoztak arra, aki elrabolta álmukat. Akkor hirtelen megjelent ő, egy szép, egészséges arc, kipirulva, fekete hajjal, egy kellemetes úr úgymond, ha volt is valami ennek az úrnak az ábrázatán, ami fiait mélységes ijedtséggel töltötte el. Alec Puch arcán ugyanis olyan rettenetes szenvedés tükröződött, mintha minden lábujját odacsukták volna. Nos, odalépett a didergő fiúk elé, a komor szeretet pillantásával tekintett végig a soron, és akkor hirtelen, mi történt akkor? Alec Puch sírva fakadt. Először csak pityergett, aztán feltartóztathatatlanul záporoztak a könnyei, és megbékült gyengédséggel pillantott fiaira, miközben így szólt:

— Ama nap, fiaim, már közel. Jaj nektek, ha semmit sem hallotatok még a bárányról: a húsvétról. Aki közületek semmit sem halott még a bárányról, azt addig verem, amíg tudni fogja, és még tovább. Mert a bárány, ti kis dögvészkeim: kicsi, egészen kicsi, és tiszta. És kialudt. És teljesen fehér. Becsületszóra. És a fehér, kedves

kis bárány nem mond semmit. Egy hópihe, megértettük! Ilyen a bárány. Húsvét: Jaj annak, aki nem ismeri a bárányt. A kicsi, lecsutakolt kedves bárányt. Ő más, mint ti.

Egyszer csak azonban — a fiúk nem voltak erre fölkészülve, és eszegették, amit a zsebükben találtak — visszaszökkent, nevetett, kitárt karral közeledett a dögvészkek felé, hevesen megcsókolta őket, és miután valami ehetőt kért tőlük, így szólt:

— Épp eleget éltünk, szutykos banda, társadalmi érintkezés nélkül. Ez, minek is szépítem, nem jó. Ezért fiaim, holnap valami olyat készítünk, amit húsvéti asztalnak szoktak nevezni. Talán közvetlenül a hajó előtt. Olyan húsvéti asztalt, hogy aki egyszer letelepedett mellé, sosem tudja elfeledni. Halra és sonkára van szükségünk, és ahogy illik, kell néhány üveg ital is. Csak, ha kérem szabad, ne túl keveset.

— Asztalunk, — mondta a Quaken nevű helység, — asztalunk már van.

— És vannak, — fűzte hozzá Sybba, — vannak padjaink is. Hiszen hever itt, forduljatok csak meg, elég deszka.

— Ezzel — szólt Alec Puch, — rátérhetünk a kevésbé fontos dolgokra: amit úgy kell értenetek, a halra, a sonkára és az italtra, amiből, ha kérem szabad, ne túl keveset hozzatok.

— Mindent előteremtünk, — mondta a Schissomirról elnevezett fiú, — hogy örömed telik benne. A húsvéti asztal olyan boldog lesz és szép, mint a bárány. Jól beszéltem?

— Jól, — mondták a testvérei. És bólintottak.

Alec Puch ezután végigcsókolta a fiait, majd egyenként mindnyájan elindultak a falu felé, ahol, mint húsvét előtt rendszeren, most is Mazúria egyik legizgalmasabb és legbámulatatosabb piaca zajlott. És itt, ami alkalmasint kíváncsiságra tarthat számot, a következők történtek az elhatározott húsvéti asztal érdekében: Alec Puch, egy, amint már említettük, kipirult arcú, finom úr, rövid ideig csak úgy sétálgatott, aztán meglehetősen kíváncsisággal odalépett egy halárus asztalához, húzogatta az orrát, és tapogatta a halakat — így játszotta kedve szerint a dölyfös vevőt. A szolgálatkész halárusnő, aki egy kicsit meg volt szeppenve, csak bámult, néha szólt is valamit, de az uraság nem zavartatta magát. Hát, amint ott az uraság, szokatlanul kritikusan nyomogatta, kopogtatta, szaglászta a halakat, némelyikbe még bele is hallgatott, ki jött arra? Jó, mondjuk meg: a Quaken nevű falu volt, aki megérkezett. Természetesen úgy tett, mintha sose lett volna dolga az urasággal, egyszerűen nem ismerték egymást. És amíg a halárusnő a határozatlan urat bámulta, Quaken, aki maga volt a határozottság, szaglászás és kopogtatás nélkül belenyúlt a ládába, megragadta a két Jónást — amin a két legnagyobb hal értendő — és kereket oldott. Végigfutott a piacon, és levegőt is alig véve kiáltozott: Helyet! Félre! Vigyázat! — és mivel a vad kiáltozás közepette a „Jónások” nyálkás farkát hol erre csapkodta, hol arra, senki sem mert a közelében maradni, majdnem föllökték egymást.

Majdnem föllökték, igen, miközben a finom úr, még mindig a halárusnő asztalánál, indítatva érezte magát, hogy így szóljon:

— Úgy tűnik föl előttem, kisasszony, mintha az utolsó vevője még tartozna kegyednek némi pénzzel. De én becsületszavamra üldözőbe veszem a fickót, és lehet, hogy kisvártatva el is fogom, de az is lehet, hogy egy kicsit később. Mindenesetre, kisasszony, csak ne csüggedjen, utolérem. Megtalálom.

A halárusnő erre így válaszolt: — Csak gyorsan, uram, csak gyorsan! A legnagyobbakat vitte el.

— Annál jobb —, mondta Alec Puch, azzal megfordult és a tolvaj falu, Quaken után eredt.

Az uszályon találkoztak, biztonságba helyezték a halakat, egy pillanatig a húsvéti asztalra gondoltak — szinte már látták finom ételekkel megterítve —, majd ismét útnak indultak. Ismét, hogy teljesüljön második kívánságuk, amely szerint a húsvéti asztalon díszelegnie, vagy mondjuk inkább: virágoznia kell egy illően kolosszális sonkának, lehetőleg friss vágásból.

A húst, ha szabad mondani, minden húsok virágát, már régen fölfedezték, egy füstölőpadláson illatozott némi nedvet eresztve. Így, létra hiányában egy kicsit magasan, és egy borús kedvű ember tulajdonában volt, akit Bondziónak hívtak. Ez a Bondzio mégis udvarias volt, komor magányosságában maradt benne belátás, és eltávozott hazulról, amikor a húsvéti asztal remekéhez halaszthatatlan szükség lett a sonkára.

Ezúttal a Sybba nevű helységről elnevezett fiú lépett színre, egy bájos szikárságú ifjú, vagy ha így valakinek jobban tetszik, egy cérnalábú fiú. Létrát már szereztek, odatámasztották Bondzio házához, a jótékony sötétség leple alatt a cérnalábú felkapaszkodott a párkányra, átlendült, simán bejutott a füstölőbe, ahogy közülünk bárki átmegy egy ajtón, leakasztotta a sonkavirágot a horogról, leszedte, ahogy ő egy virágot le szokott szedni, aztán zihálva magával cipelte, ismét föl a párkányra. De alighogy felért, ki jött arra? Maga a szerencsétlenség, méghozzá egyenruhában. A szerencsétlenséget Schneppatnak hívták, hülyén és fontoskodva nevetett, és foglalkozása szerint csendőr volt. Na, rögtön bele is ütötte törött orrát az ügybe, és körülbelül így kezdte:

— Mi folyik itt, Alec Puch?

Alec Puch — ki ne érezne vele együtt — remegett, addig remegett, amíg ki nem remegte magát, és akkor aztán így szólt:

— Az ördög vigye, mégis csak húsvét van. A bárány tiszta, kedves és kicsiny, egészen kicsiny hópihe. És tudod! Húsvét alkalmából, ó Istenem, akartunk Bondziónak egy sonkát hozni. Ő elhatározta magát, micsoda jóság, hogy segít nekünk, mi pedig egy kis örömet akartunk neki szerezni, be akartunk dobni egy sonkát a házba. Éppen a kéményen át.

— Ez — szólt Schneppat hosszas és megterhelő gondolkodás után — tilos. Könnyen lehet, Alec Puch, hogy a kémény alatt van

valami törékeny, tojás vagy ilyesmi. Tényleg, le kell hoznotok a sonkát, és máskor, mondjuk később, újra megpróbálnotok.

— Mi, Max Schneppat, még sosem vétettünk a törvény ellen — mondta Alec. — A törvény nekünk, nos, a törvény nekünk, mondjuk csak ki: a törvény nekünk mindenkinek fölött való. — Azzal oda-fütyült a tetőgerincen álló cérnaszálnak, elkapta a sonkát, utána a cérnaszálat, boldog húsvétot kívántak a csendörnek és ajánlották magukat. A húsvéti asztalról, ahogy számolták, már csak néhány flaska hiányzott, aminek beszerzésével a Schissomir nevű helységet bízták meg — a következő okból: ez a melankolikus, mutáló hangú fiú rendelkezett egy igen ritka adománnyal, azzal ugyanis, hogy bárhol és bármikor el tudta veszíteni az eszméletét. Egyszerűen egy pillanatra visszatartotta a lélegzetét, elzöldült, tragikus sápadtságot varázsolt az arcára, és befordult szemekkel összeesett. Így.

Ezúttal egy Ludwig Karnickel nevű ember kocsmája előtt jött rá az ájulhatnék, aminek következtében azonnal csődület támadt. Ludwig Karnickel kisietett a kocsmájából. Ő is ott pipiskedett, hogy lásson valamit a szerencsétlenségből, és így néhány üveggel szolgált a húsvéti asztalhoz, nem túl kevéssel. Hisz amíg megszemlélte, mi történt odakint, a jóképű Alec két fiával megszemlélte a polcait, és ezzel a húsvéti asztalhoz minden megvolt.

Így ültek, békés ábrázattal, az uszály fedélzetén, és a kedves kis báránnyra gondoltak, amikor Alec Puch újabb üvöltést hallatott, éppen úgy, amint azt korábban leírtuk. Ivadékai a hajó farába rohantak, egyetlen remegő sort alkotva megálltak, miközben Alec, szép fejét lehorgasztva szinte kizuhant és elbődült:

— Így az egész csupa mocsok. Az egész húsvét, én mondom nektek, nem ér semmit. Hiszen megfeledeztünk a legfontosabbról. És, kérdem, mi a legfontosabb? Természetesen a vendégek! Elfelejtettük a vendégeket. Honnan tudtok ilyenkor, ilyen kései órán vendégeket szerezni? Lopjunk talán?

— Arra sosem késő — mondta Quaken —, aminek meg kell lennie. Jól beszéltem?

— Jól — nyugtatták meg testvérei és bólintottak.

Akkor sietve mindnyájan elhagyták a kis hajót, ehhez futottak, ahhoz futottak — kérdés, sajnálkozás, fejcsóválás, egyszóval: sok veszélyesség volt a vendégekkel, mert ahogy várható volt, már majdnem mindenki elígérkezett valahova. Csak hárman — senki nem merhet kételkedni ebben a húsvéti csodában — csak három vendég volt még szabad. Ezek: a halárusnő, a komor Bondzio és a már szintén ismerős Ludwig Karnickel. Meghívták őket — és ők eljöttek.

Lejöttek, mégpedig már korán reggel a folyócskához, ahol az uszály partra vetve elterült, bejárták a környéket, udvarias bókokat váltottak, és végül megterítették a húsvéti asztalt. Akkor aztán késő estig ettek, ittak, kellemesen elbeszélgettek a kedves kis báránnyról, újabb bókokkal múltatták az időt, és biztosították egymást kölcsönös rokonszenükről.

Egészen addig — igen, amíg a sonka egyszer úgy nem feküdt, hogy Bondzio felismerhette a bemetszést, amit a sonkába vágott. Akkor aztán kitört a botrány, amelyből, ahogy az ilyenkor már lenni szokott, a halárusnő is kivette a részét, aki pedig a kidülledt szemű halakban felismerte az ő Jónásait, és persze Ludwig Karnickel sem maradhatott ki. Föl-alá rohangáltak a mezőn, kergették egymást, husángokat lóbáltak és fenyegetőztek, mígnem Alec Puch egyszercsak elüvöltötte magát, és szája a következőket harsogta a levegőbe: — A bárány!

És csakugyan, mi lépdelt arra ott a folyó mentén? Egy bárány, kicsiny és fehér, akár egy hópihe. A társaság odafutott hozzá, elfeledtek minden vitát és fenyegetést, a bokrokról a legfinomabb leveleket tépkedték az állatnak, simogatták, szóval, majd összetörték érte magukat.

— Ez — szólt a szép Alec — valódi csoda. Becsületszavamra.

A vendégek kényszerítve érezték magukat, hogy kinyilvánítsák, mennyire osztják véleményét, egymás kezét rázogatták, ölelgették egymást, a levegő megtelt füttentyésekkel és örömkurjantásokkal és amikor elváltak, a komor Bondzio így szólt: — Testvérkéim, mindent összevéve, ínyemre volt ez a húsvét. Különösen azért, mert mindenkinek a saját ínye szerinti volt. Ez pedig, be kell vallanunk, nem könnyű.

Schein Gábor fordítása

JOSÉ-MARIA
DE HÉRÉDIA

Rózsablak

*Látott ez az ablak bárókat, hercegnéket,
Villogtak az azúr, láng, gyöngy, arany színek,
S meghajlott gögösen drága fejék, süveg
A Szentegyház áldást osztó jobbkezének.*

*Kürt szólt, s a harsona, csoportjuk lassan lépett,
Sólyom az öklükön, markukban fegyverek,
Szentföld, Bizánc, vagy a mezők felé menet,
Keresztshadba vagy gémvadászat végett.*

*A főrendek ma már hölgyeik oldalán
Kopókkal, s lábukon hegyesorrú topán,
A fehér-fekete kövön hevernek végig.*

*Ott fekszenek, se hang, se hallás, mozdulat
S nem látó, fénytelen kő-szemekkel nézik
Az örökké nyíló friss rózsaszirmokat.*

Lackfi János fordítása

Egy ismeretlen Kosztolányi- nyilatkozat margójára

RÓNAY LÁSZLÓ

Hamis volna az az állításunk, hogy századunk egyik legjelentősebb s manapság igen népszerű írója, Kosztolányi Dezső hívő katolikus volt. Gyermekkori hitét hamar elveszítette, büszke volt felvilágosult racionalizmusára. Élete végén döbönt csak rá, hogy egy ismeretlen Úrnak vendége volt, de a *Hajnali részegség*, melyben gyönyörű vallomását megfogalmazta, nem nevezhető vallásos költeménynek.

Hogy az itt következő, az *Édes Anna* megjelenésekor vele készített interjú — pontosabban: önvallomás — szövegét mégis e rovatunkban közöljük, annak az a magyarázata, hogy olyan életigazságokat fogalmaz meg, amelyek mélyen és elkötelezetten keresztényiek. A Nemzeti Újság névtelenségben maradt tudósítójának (minden valószínűség szerint Kállay Miklósnak) regényéről, írói hitvallásáról, az irodalomban működő kegyelmi ösztönzésekről megkapóan hiteles szavakat szolt, melyeknek nemcsak az kölcsönöz különös érdekességet, hogy közismert regénye keletkezéséről ismeretlen adatokat tudhatunk meg, hanem talán még inkább az, hogy lelkeségének szemérmesen rejtegetett mélyrétegeibe enged bepillantást.

Az *Édes Annát* némelyik kritikusa döbbenettel fogadta. Volt, aki sehogy sem tudott napirendre térni afölött, hogy a kis cselédlány látszólag minden ok nélkül meggyilkolta kenyéradó gazdáit, „a nagyságos urat és asszonyt”. Bizonyára őket is meggondolkodtatta volna, amit Kosztolányi megejtő hitellel mond el a lelkek közösségéről, az igazi jóságról és a szeretetről s ezek hétköznapi gyakorlatáról. (Közlésünk alapja a Nemzeti Újság 1926. augusztus 1-jei számában megjelent írás. Felfedezéséért dr. Mezey Lászlónak mondunk köszönetet.)

Kosztolányi Dezső nyilatkozik

az irányirodalomról, a l'art pour l'art-ról és legújabb regénye tartalmáról: az igazi emberi jószágról

Langyos, nyári eső áztatja a kis virágos kertet. A várbaszökő, csendes utcában nem hallik a száguldó villamosok csörömpölő lármája. Elvont, nyugodalmas hangulat pihentet a Kosztolányi Dezső komoly dolgozószobájában. Rengeteg válogatott kötésű könyv foglalja el a falakat. A nyitott ajtón át behallatszik az oszlopos biedermeier-óra halkszavú ütése.

Most legújabb művéről: a most megjelenő Édes Annáról beszélgetünk. A Krisztinavárosban szolgáló kis cselédleány tragédiájáról, aki csupa elragadtató jóság és szelídség. És azután egy fekete éjszaka tébolyító sötét-ségében meggyilkolja kenyéradó gazdáit.

— Ön azt kérdezi tőlem — mondja Kosztolányi Dezső —, hogy az érzelmek ambivalenciája foglalkoztatott-e, amikor Édes Anna történetét megírtam. Ön az érzelmek kétértékűségére vagy kétjelűségére gondol. A kémiai igazságot, hogy bizonyos elemek lehetnek pozitív vagy negatív töltésűek is: a modern lélekkutató tudomány átvitte az érzelmekre. Amelyek egymással szemben állanak. Ismerem ezt a teóriát. De én amikor írtam, nem törődtem vele. Az író épp ellenkező módszerrel dolgozik, mint a tudomány. A regényem főhősnője életből merített alak. Egy itt, a Krisztinavárosban szolgált cselédleány adta az első impulzust a regényemhez. De ez nem az a lány volt, aki tényleg megölte a kommún bukása után a gazdáit. Csak most, amikor már befejeztem a regényemet, tudtam meg, hogy csakugyan megtörtént ez az eset. A leány is egészen olyan jellemű volt: ahogy én megírtam. A hivatalból kirendelt védőügyvédje írt nekem. Elmondta a részleteket. A leány, a fogságban is folyton elragadtatóan mosolygott. Olyan volt, mint az alvajáró. Amikor halálra ítélték, eszméletlenül esett össze a bírák előtt. Az ítéletet később hétévi fegyházra változtatták. Ezt a leányt tényleg Annának hívták. Ugye különös. Amikor a regényemet írtam, sokáig haboztam, hogy miként nevezzem el a cselédleányt. Azután egyszerre elhatároztam, hogy csakis Annának nevezhetem. Nem, én semmit sem törődtem írás közben a pszichoanalitikus eljárásokkal. A művészet naiv. Az ember belemélyül az előtte lepergő életbe és látás közben tudja meg, hogy mit akar mondani. Sem regénynél, sem versnél nem szabad előzetes programot alkotni. A programszerű irányirodalom silány és megvetendő.

Ön azt kérdezi, hogy a jelen nehéz viszonyok között lehet és szabad-e tisztára „l'art pour l'art” irodalmat csinálni. De hiszen

nincsen is tiszta „l'art pour l'art” irodalom. Nem is lehet, mert függünk saját konstitúciónktól, születésünk ezer körülményétől. Az ember determinált, tehát akarnia kell valamit. De én nem akarok programszerűen hatni az emberekre. Ma nagyon nehéz még akarni is, amikor az egész világon zűrzavaros bizonytalanságban gomolyog minden. Épp ezért nem is lehet igazi drámát írni ma. Az emberek világnézete kaotikus; nem teljedhetik drámai cselekménnyé. A nemrégiben oly divatos fantasztikus irodalom pedig nem egyéb, mint gimnazista játék. A határtalanba való elrugaszkodott csapongás. Ott kezdődik az érdekesség, ahol emberi korlátokról és határokról van szó. A realizmus az örök ugródeszka marad, melyről az írónak indulnia kell. Hogy mik az igazi írói feladatok? Amit a pszichoanalitikus nem tud kioldani: azt érdemes csak megírni. Az igazi művészet az, ami a vallás. Ahol imádkozni kezdünk, ott kezdjünk csak írni. Az igazi művészet Isten kezéből való és hivatása: a megoldhatatlan problémák, az emberek között lévő bonyolult viszonyok észleltetése.

Én az embereket úgy igyekszem bemutatni, ahogy egymásban tükröződnek és magukban tulajdonképpen nincsenek is. Az egyén annyiféle alakban létezik, ahányszor látjuk. Írás közben alakok jelentkeznek. Ezek mennek maguktól megmásíthatatlan sorsuk felé. Írás közben ismerem meg őket. A filozófiát a kész munkából szűröm le. Hogy mi a regényemben megnyilvánuló gondolat? Hiszek az áhítatban és a szeretetben. Nincs kollektív élet. Csak egyéni élet van. Az embereket úgy lehet megmenteni és boldoggá tenni, ha szeretjük őket. A regény szereplői jó emberek a társadalmi rend szempontjából nézve. De nem a krisztusi gondolat értelmében véve jók. Ezért kell bűnhődniük. Regényemben őskeresztény kicsengés van. A mottója a katolikus halotti ima: a Circumdederunt. Írás közben folyton ezeket a latin verssorokat mondogattam és a *Rituale Romanum*ot olvastam. A lelkek közösségéről van itt szó, amit hirdet maga az egyház is: Hogy minden ember, aki a földön él, vagy élt, nagy közösséget alkot. És aki ez ellen a közösség ellen vét: az már itt, e földön, pokolba jut. Csak ebben a keresztényi közösségben látom a kollektív probléma megoldását, nem pedig intézményes vagy gazdasági reformokban. Bármily nagy összeget adtunk valamely árvaház javára: nem tettünk oly igaz, Krisztusnak tetsző jót, mintha egy árvát magunkhoz fogadunk és szeretetben felnevelünk.

Milyen vigasztaló, az emberiség jövőjébe vetett hitet visszaadó tudat, hogy a harcos, gyűlölködő, kegyetlen idők a jóság után való sóvárgást váltják ki az alkotó elmékből. Hogy ez az imperator-fejű művész az igazi krisztusi szeretetet és irgalmas jóságát vallja meggyőződésül és ítéli legfőbb, legtisztább művészi mondanivalójának.

LUKÁCS LÁSZLÓ

Cserháti Józseffel

Püspök Úr idén ünnepli püspökké szentelésének harmincadik évfordulóját. 1961-ben lett pécsi káptalani helynök. Hogyan történt ez?

Köztudott, hogy Róma először Belon Gellértet nevezte ki megyéspüspöknek, csak az állam az ő fölszenteléséhez és működéséhez nem járult hozzá.

Hogyan tudta a hivatalos egyházat ennyire kezében tartani az Állami Egyházügyi Hivatal?

Kényszer-áthelyezésekkel?

Helynökké a káptalan választott meg, bár ez akkor csupán négy emberből állt. De kezdettől fogva teljes tekintéllyel átvettem az ügyek irányítását. Közben Róma sokfelé tájékozódott, többek között megkérdezték régi kollégiumtársamat a Collegium Germanico-Hungaricumban, König bíborost is. Meggyőződhetek róla, hogy az egyház javát akarom. Már egy fél év múlva megkaptam a bérmlási engedélyt, három év múlva pedig a püspöki kinevezést.

Belon Gellérttel mindig jóban voltam. Nagyon kedves, mélylelkű ember volt, sokan szerették, én is. A beszédeire s az írásaira az egész ország fölfigyelt, főleg a fiatalok. Amikor Rogács Ferenc püspök meghalt, Róma másnap távirati úton közölte, hogy őt nevezi ki pécsi megyéspüspökké. Mindszenty már régebben ajánlotta őt püspökségre, s 56 után, a lengyeleken keresztül, az ÁEH megkerülésével nevezték ki püspöknek. Ezt aztán halálos vétéknek tartották állami részről: ettől kezdve üldözött ember lett, nem engedték a fölszentelését, s nem járultak hozzá ahhoz sem, hogy átvegye a pécsi egyházmegye irányítását. Amikor, csaknem két évtizedre rá, a Szentszék küldötte, Poggi érsek mégis el tudta érni, hogy járuljon hozzá a fölszenteléséhez, Belon Gellért már súlyos beteg volt. Ez akkor már inkább csak erkölcsi elégtételnek számíthatott.

Az ÁEH-nak nem kellett mást tennie, csak a püspöki kart kezben tartania, és akkor már uralkodhatott az egyházon. Voltak sokan papok, akik mertek egy kicsit mozogni, azokat a püspökkel intették le.

Ha egy pap mert mozogni, akkor a püspöknek szóltak, s vagy el kellett helyeznie vagy másképpen megbüntetnie. A legnagyobb veszély az volt, hogy az ötvenes évek elején sikerült a békepapságot létrehozni. Ez katasztrofálisan megosztotta a papságot. Bekövetkezett a kölcsönös gyanakvás állapota: nem mertünk egymás előtt megnyilatkozni, mert hátha a másik besúgja. Egymástól majdnem jobban féltünk mi, papok, mint a civilektől. Ez volt a békepapság szörnyű átká, ami ránk telepedett. A kommunisták jól tudták azt, hogy az erkölcsösebb, jobb papokat kell megnyerni, meg is nyertek egypárat. És ezeken keresztül manipulálták az egyházat,

főleg a püspököket. A céljuk ezáltal az volt, hogy Rómát rákényszerítsék arra, hogy engedékeny és beletörődő legyen.

1964-ben aztán Róma beletörődött abba, hogy a püspököknek itt az államhoz hűeknek kell lenniük. Amikor a magyar püspöki kar lement Rómába, a pápa azt mondta: mi nem kívánunk mást, mint hogy az egyház szabadon működhessék. Miklós Imréék azt mondták, az állam nem kíván egyebet, mint hogy az egyház fogadja el, dicsérje a szocializmust. Annak, hogy az egyház szabadon tudjon működni, az volt az ára, hogy el kellett ismerni a kommunizmust, a szocializmust mint társadalomalakító rendszert. VI. Pál pápa ezt tudomásul vette, s fogadta Kádárt. Mi pedig megmagyaráztuk, hogy a Magyarországon folyó társadalmi átalakulástól az egyház sem maradhat távol. Az államnak viszont biztosítania kell az egyház szabadságát, a vallás szabad gyakorlását. Az egyháznak ez elegendő volt. Kádárék örültek, hogy az egyházat erre a közreműködésre megnyerhették: az egyház tartsa meg a maga törvényeit, de azokat a törvényeket is, amelyek minden állampolgárra kötelezőek.

Csak hogy a kompromisszum következtében alapvető dolgok maradtak ki a pasztorációból.

Sok, igen lényeges dolog kimaradt. Nem lehetett az ifjúsággal foglalkozni, a hitoktatást a minimálisra szorították. Ezek voltak a bajok.

Önéletrajzi visszaemlékezésében Püspök Úr többször idézi VI. Pál szavait: „abban felelősök, amiben szabadok”.

Mi 60 %-ban nem voltunk szabadok, 40 %-ban viszont igen. S vallásüldözés idején ez óriási dolog. Megmaradt nekünk a szószék, ott beszélhettünk, taníthattuk a híveket, s ez hihetetlen erőt adott. Megmaradt a szentségek kiszolgáltatása. Elvágták viszont az ifjúság felé vezető utat. Lehetetlenné tették az egyház társadalmi szereplését: nem mehettünk ki az utcára. Ők ugye azt mondták, hogy az ember szabad. Otthon persze az volt. De a saját lakásától a templomig menő úton már nem volt szabad. Az már ellenőrzés alatt állt.

Hogyan tárgyaltak a püspöki karral?

A püspökkari konferenciák előtt a négytagú Állandó Bizottságot hívták be az Egyházügyi Hivatalba. Négyen ültek le velünk szemben. A helyzet igen megalázó volt: el kellett mondanunk, miről akarunk tárgyalni, s ők szabták meg, hogy a konferencián miről eshet szó, milyen döntés születhet. De a konferenciákon kívül az ügyek többségét Lékai bíborosnak, előtte pedig Ijjas József kalocsai érseknek egyedül kellett megtárgyalnia Miklós Imrével. Tőle kapták meg az utasításokat, hogy mit lehet csinálni, meddig lehet elmenni. Eleinte minősíthetetlenül durva hangon beszéltek velünk. Rónay György aztán egyszer megmondta Miklós Imrének: ha az egyház és az állam közti jó viszonyt hirdetik, akkor nem bánhatnak gorombán, lekezelően a püspökökkel, mert mindenki elfordul tőlük.

Sokunknak emlékezetes a hitoktatással kapcsolatos rendelkezés 1975-ből. Látszólag nagyobb szabadságot kapott az egyház, valójában még inkább korlátok közé szorították.

Az egyház „szabad működése” szabadabbá vált-e?

Hogyan látja ma „a kis lépések politikáját”?

A felszint békésnek tüntették fel. Mi történt a mélyben?

Ez nagyon ravasz dolog volt. Már a tárgyalások közben gyanakodtunk, hogy itt még jobban elfojtják a hitoktatást, s ebbe belemerenni öngyilkosság lesz. De olyan szövevényesen adták elő, hogy eleinte azt gondoltuk, most felszabadulunk egy kicsit. Csak a végén ismertük fel, mennyire becsapnak bennünket. Akkor azonban már annyira erőszakolták, hogy el kellett fogadni. A civilek számára végképpen lehetetlenné tették a hitoktatást, listákat kértek minden tanulócsoporthól. Ekkor fojtották meg végleg a hitoktatást.

Az egyház szabad működése semmivel sem jelentett többet, mint korábban. A templomok nyitva voltak, ami én szerintem örösi dolog volt, hiszen egyes országokban azoknak jó részét is bezárták. Az egyház hitoktatással is tudott foglalkozni, igaz, rendkívül sok nehézség közepette. Az iskolai hittan is megmaradhatott, bár folytonos zaklatásnak kitéve. S folyhatott a plébániai hittan is, bár igen sokáig csupán a templomban, télen, hidegben is. Nagy eredménynek számított, amikor megengedték, hogy a plébánia épületében tartsák a hittanórákat.

Az volt a baj, hogy részünkről egyetlen kritikus szó sem hangzott el. Ki kellett volna fejezni fájdalomunkat az egyházat ért jogsértések miatt — de hát ez abban a légkörben lehetetlennek látszott. Különösen bántó volt, hogy a televízióban az egyház és a kormányzat jó kapcsolatát illusztráló híreket közöltek, a valóságban, a „terepeken” számtalanszor kénytelenek voltunk megtapasztalni, hányféleképpen és milyen rafináltan akadályozzák a szabad hitéletet. Sokszor még a legelemibb jogokat is elvonták, főleg a hitoktatásban. Amikor Kádár Rómába látogatott és a hírt hozták a magyar újságok, Komlón egy markos bányász bement a pártközpontba, és a párttitkárt úgy fölpofozta, hogy na. A maga főnöke, mondta, egyezkedik a pápával, nekem meg elvették az állásomat, mert a gyereket hitoktatásra járattam.

A „kis lépések politikája” szellemes ötlet volt, de szemfényvesztés. Minden kis engedmény fejében dicshimnuszokat kellett zengeni az állam és az egyház jó viszonyáról. A Kathpress akkori főszerkesztője, König bíboros barátja, Richard Barta ezt mondta róla: „Kleine Schritte, keine Schritte” — a kis lépés nem lépés. Amikor az egy helyben topogás mindenki előtt nyilvánvaló lett, le is járatta a püspöki kar tekintélyét.

Sok hűhó semmiért. A legkisebb engedmény nyomán is nagy zenebonát kellett csapni, holott lényegében semmi sem történt. Én is sokat szenvedtem a kis lépésektől, mert nem lehetett semmi új kezdeményezést előhozni, alapvető szabadságjogainkra hivatkozni.

A hitélet szabadságát észrevétlenül kötötték gúzsba. A hazugság vitrioljával volt leöntve minden. Az embert kifordították a személyiségéből. A békepapokkal is ez történt.

Csupán egyetlen példát mondanék. Nagy botrány kerekedett a máriagyúdi találkozóból is, amikor nagy méretekben elkezdtek, 1981 pünkösdjén. A titkárommal, Bíró Lászlóval márciusban összehívtuk a fiatalokkal foglalkozó papokat, s megbeszéltük, hogyan lehetne az ifjúságot összeszedni, legalább egyházmegyei szinten. Megegyeztünk a pünkösd-i találkozóban Gyűdön. Korábban is voltak itt már találkozók, de nagyon csöndesen. Most nyíltan akartunk kilépni. Aláírtam a meghívót, s a titkárommal megbeszéltük: csak akkor küldje szét, áprilisban, amikor én nem leszek idehaza. Japánba utaztam. Amikor hazajöttem, egy találkozó után nálam vacsorázott az Egyházügyi Hivatal elnöke és a helyettese. Nagyobb társaság volt együtt, s az elnökhelyettes egyszer csak elkezdett kiabálni a titkárommal: milyen összeesküvés készülődik itt? Hirtelen azt sem tudtam, miről van szó. Nem sokkal rá négyünket behívtak az Egyházügyi Hivatalba, s Miklós Imre ott úgy lekapott, mint egy taknyos gyereket. Kénytelen voltam hazatáviratozni, hogy a program elmarad. Idehaza meg a szervezők úgy döntöttek, hogy a programot elhagyják, de a találkozót megtartják. Fáklyás körmenetet terveztek volna, de a hatóságok a lengyel példára hivatkozva tüntető felvonulástól tartottak.

*Az imént a békepap-
ságra utalt Püspök Úr.*

A legveszedelmesebb az volt, hogy bizonyos békepapi csoportok külön klikkekben álltak össze és tevékenykedtek. Nevesebb személyiségek maguk köré vonták a hatásosabb embereket, és a püspökre is nyomást kívántak gyakorolni diszpozíciók alkalmával. Klikszerű láncolatban érték el azt, hogy elvű barátaitak jobb helyekre vagy a városokba juttatták. Ennek ugyanakkor értékes velejárója is volt: hatásos és eredményes emberek a falvakba kerültek, ahol igen áldásos munkát tudtak kifejtetni.

Mi történt 1990 után?

A békepapok ügye megnyugtatóbban és gyorsabban rendeződött volna, ha nyíltan és őszintén megvallották volna, például a püspöküknek írt levélben, hogy tudjuk: hibát követtünk el, külső kényszer alatt álltunk, de bocsánatot kérünk a püspöktől, a papoktól, a hívektől. Ennek meg kellett volna történnie. Sommás ítéletet ugyanis szinte lehetetlen mondani fölöttük, annyiféle foka és formája volt az államhatalommal való együttműködésnek, s annyiféle motívum vezette azokat, akik erre vállalkoztak. Nehéz utólag eldönteni, melyiküket indított naiv jószándék, kit mivel kényszerítettek, ki került a hatóságok hálójába kényszer hatása alatt. Ezeknek a tisztázása mindmáig nem történt meg. Igen fájdalmas, hogy a magyar katolikus papság létszáma alig kétezer, s belső békére és egyetértésre még mindig nem lehetett eljutni.

A régi súlyos vétkek és foltok eltüntetéséhez szerintem a püspöki kar is hozzájárulhatott volna avval, hogy közös nyilatkozatban kinyilvánítja, hogy tudomása van a régi visszaélésekről, de mivel megbánták tetteiket, az egyház eltekint attól, hogy büntetéssel sújtja azokat, akiket rossz útra vezettek.

Ezzeláttértünkajelenre. Püspök Úr a II. Vatikáni zsinat idején került a magyar egyház vezetői közé. A harmadik ülésosztól kezdve személyesen is részt vehetett a zsinaton, s aztán sok külső-belső nehézség közepette küzdött annak érvényre jutásáért hazánkban. Többször leírta, hogy a zsinati szellem még mindig nem járta át egyházunkat. Ma hogyan látja ezt?

Mit kell tennie az egyháznak, a keresztényeknek?

Mi a szerepe a laikusoknak a mai magyar egyházban?

A zsinat egy dologban hozott átütő változásokat: a liturgiában. Nem valósult viszont meg a belmisszióban. Abban, hogy egymás felé nyitottak legyünk, közös célok felé törekedjünk, együtt, egymásért. A zsinat világtörténelmi jelentősége az, hogy új társadalmat, új emberi közösséget álmodott meg. A reneszánsz óta érlelődik Európában az egyetemes testvériség eszméje, csakhogy mindmáig nem valósult meg. Ez a folyamat időközben elszakadt az egyháztól. A zsinat rámutatott a humánus keresztény gyökereire, s határozottan kinyilvánította, hogy az egyház minden erejével részt vesz egy humánusabb társadalom felépítésében. Ez a társadalom azonban mindmáig nem született meg.

Miért nem? Mert nem fedeztük fel azt az embert, aki a huszadik századot túlélheti. Nem fedeztük fel azt, hogy egymásért vagyunk. Az erkölcsiség ott kezdődik, hogy a másik embert ugyanolyannak tekintem, mint magamat; vagyis a másik ember érdekét a magam érdekévé tudom tenni, a magam érdekét pedig a másik ember érdekévé. Ezt nem látom megvalósítva még az egyházban sem. Majdnem úgy mondanám, hogy ott vagyunk a templomban, közösen énekelünk és imádkozunk. De ha már kijöttünk, nem ismerjük meg egymást, még csak nem is köszönünk egymásnak. Tehát ez nem közösség.

Nem vagyunk tisztában az egyház hivatásával. Ez a nagy baj. Az egyház hivatása az, hogy olyan új társadalmat létesítsen, amely erkölcsös akar lenni. Amelyben egyik ember a másikért akar tenni. A harmadik évezredet ezzel kell kezdeni — a pápa is folyton ezt sürgeti. Valóban új embernek kell születnie: olyan új emberközösségnek, amelyben az emberek képesek egymásra figyelni, egymást tisztelni, egymásnak megbocsátani. Ez csak a keresztény erények gyakorlása által lehetséges. Sajnos, az egyházon belül sem gyakoroljuk ezeket eléggé. S itt a papságot még nagyobb felelősség terheli, mint a laikusokat.

Ha visszatekintünk az elmúlt negyven évre, bizony, a laikusok közül sokan többet tettek és tesznek az egyházért, az egyház jövőjéért, mint sok pap. Tudom jól, persze, milyen nehezen vészelte át a papság is ezt az időszakot. Szinte semmit sem lehetett csinálni. A fiatalok mégsem hagyták magukat. Gondolok itt a máriagyúdi ifjúsági találkozókra, a sok száz fiatalra, akik akkor is eljöttek sátrakkal, együtt elmélkedtek, imádkoztak, amikor ezt tilalmazták, vagy legalábbis akadályozták. Ezek a fiatalok a másokban olyan értéket találtak, hogy azt semmiért oda nem adták. Gondolok a felnőttekre, elsősorban a magyar asszonyokra, édesanyákra: össze-összejöttek, imádkozták a rózsafüzért, elmentek búcsújárásra.

A papságban akadnak, akik félnek attól, hogy át kell adni a hatalmat, vagyis meg kell engedni, hogy a laikusok beleszóljanak a dolgokba. Szörnyű állapotot kényszerítettek ránk a múltban: negy-

ven éven keresztül a derék laikusok nem juthattak szóhoz. Nem fordulhatott elő, hogy terveiket, ötleteiket a papokkal megbeszéljék. Pedig a laikusok gondolkodtak; tudták, hogy az ő egyházukról van szó, és sok mindent csináltak önállóan, néhány bátor és buzgó pap közreműködésével. Nagyon érdekes az, hogyan alakultak ki az egyházközösségekben a vallási közösségek. Mindig úgy, hogy az egyik család vonzotta a másikat. A családokon, a barátokon keresztül találkoztak. Így alakult ki egy elkötelezett réteg, amely a saját felismeréséből, erejéből, nem a papok biztatásából tudott közösséget produkálni. És ez a közösség ma is itt van, s ez lehet a magja az egyház megújulásának.

Mit üzen Püspök Úr a mai egyháznak?

A jövő reménységével, a fiatalokkal kezdeném. Aggasztó a magyar ifjúság erkölcsi süllyedése. A vallás nélküli nevelés tönkretette az emberekben az erkölcsi felelősséget. Különösen a fiatalok helyzete sivár. Sokan közülük alkoholisták, drogosok, lézengők lettek, a tudományok, a művészetek többségüket nem érdeklik. Némelyek csoportokba verődve fosztogatnak, rabolnak, fenyegetnek másokat.

Hitelesen és meggyőzően meg kell szólítanunk a fiatalokat. Meg kell nyernünk a szívüket, hogy rátaláljanak az igazi értékekre, az élet valódi szépségeire, a másik ember megbecsülésének és szeretetének örömére. Hadat kell üzeni a közömbösségnek és a felületességnek, még az egyházon belül is.

A régi Európa értékeit veszítve csődbe jutott. Vissza kellene állítanunk régi arculatát. Ebben legkiemelkedőbb a helyesen értelmezett szabadság. Az elmúlt évtizedekben nem voltunk szabadok. Erre vágyódtunk, s ha ezt elérjük, akkor már jó úton járunk. Az igazi szabadság a belső szabadság, amikor saját belső szenvedélyeinktől, rabságunktól, az önzéstől, az élvezethajhásztól tesszük magunkat szabaddá. Az egyház a lelkiismeret szabadságát hirdeti a fiataloknak, de szüleiknek is. Gyermekeiket gondosan nevelő szülőkre, a jövő nemzedékért dolgozó lelkiismeretes pedagógusokra van szükség — a jövő társadalmáról van szó!

Ez a belső szabadság szorosan kapcsolódik a „másság” elismeréséhez. A másik embert is úgy kell szeretni és becsülni, mint önmagunkat: az ő érdekeit úgy tekintem, mint saját magam kívánságait, sőt érdekét a sajátom elé tudom helyezni. A sportban „fair” játékról beszélnek. Saját életünket csak úgy bontakoztathatjuk ki, ha másokkal közösségre lépünk. Amilyen mértékben közösséget tudunk teremteni, olyan mértékben lesz Európa újból a régivé, ahol a nemzetek szerettek egymást, a nemzetiségeket megbecsülték, tiszteletben tartották.

Hogyan segítheti a kereszténység a régi-új Európa felépülését?

A keresztények életének középpontjában Jézus Krisztus áll, aki az Isten és ember szeretetének legmagasabb fokát hirdette és valószínűleg meg. Az ő lelkiületére törekvő keresztény közösségek lehetnek az embertestvériség kovászai világunkban. Nem mindenki val-

lások, s a II. Vatikáni zsinat szerint tiszteletben kell tartanunk a nem vallásos embereket is. A vallásos ember azonban könnyebben oldja meg saját nehézségeit, és veszi magára felebarátja gondjait is. Ha újból Európát akarunk, akkor újra embertestvérekké kell lennünk. Vannak, akik ma is félnek a vallástól, s keresztény kurzust emlegetnek, amiből mindnyájunknak elege volt. Reméljük, hogy napjainkban nem éled újra semmilyen, vallásos mázzal bekent politikai kurzus, amely valójában nem a másikat szolgálja, hanem önmagát. Szent Ágoston a rossz pásztorokról beszél, akik őrzik ugyan a nyáját, de maguknak tartják meg a juhok tejét és gyapját. Ilyen vezetőkre nincs szükségünk.

Mi a szolgálat szellemét szeretnénk elterjeszteni. Anyit érünk, amennyit a másikért teszünk, mert másokért kell élnünk: a szülő a gyermekéért, a gyermek a szüleiért, a férfi a feleségéért, az asszony a férjéért és mindketten gyermekeikért. Szolgálunk kell a népet, fel kell karolni a szegényeket, vigasztalni kell az elhagyottakat, meg kell szólítanunk a sebzett lelkű bűnösöket, a válságban szenvedőket.

Választások előtt áll az ország.

Az egyháznak bátran, építően, az emberi személy, az élet, a közjó védelmében bele kell kapcsolódnia az egész társadalmat érintő kérdések megvitatásába. Elsősorban az egymásért és a jövőért való felelősségvállalást kell sürgetnünk. Ilyen szétesetten nem élhetünk tovább. Az egyház elsősorban arra szólít fel, hogy mindenki tartsa kötelességének a választásokon való részvételt. Sem lekicsinylés, sem tunyaság, sem érdektelenség nem tarthat bennünket távol az urnáktól. Nem nézhetjük passzívan hazánk ügyeinek alakulását, hanem keresztény felelősségtudattal kell küzdeni a jobb, a tökéletesebb emberért. Az egyház nem áll ki egyik párt mellett sem, hanem arra buzdít, hogy azokra szavazzunk, akik erkölcsösök, felelősen és öntudatosan vállalják a magyar jövő építését.

Bármilyen párthoz tartozzék is valaki, vagy pedig legyen párttonkízüli, egyvalamiért mindannyian felelősek vagyunk, s ez a közkerkölc. Közjó és közös felelősségvállalás nélkül nem lehetséges társadalmi élet, nem szülehetnek törvények, mindenkit kötelező jogrend. A kommunizmus bukása utáni újjárendeződésben az a nagy kérdés, miben is áll a közjó. Hol található az a kötelező erő, amely a közösség érdekében közös cselekvésre indít. A gazdasági és társadalmi szétesés mellett az erkölcsi összeroppanás sújtotta legjobban az országot. Ennek gyógyítása nélkül nem orvosolható a másik két baj sem. Az egyház az erkölcsöt erősíteni akaró gyülekezéshelye, s erre törekszik az egész társadalomban is. Ahogyan a pápa fogalmazta legújabb enciklikájában: „Csak a mindenkor és mindenki számára kivétel nélkül érvényes törvényeket elismerő erkölcsstan képes arra, hogy a társadalmi élet etikai alapjává legyen nemzeti és nemzetközi síkon egyaránt.”

Fenomenológia és teológia

MARTIN HEIDEGGER

II. rész

a) A teológia pozitivitása

A tanulmány I. részét
1994. 3. számunkban
közöltük.

A teológia pozituma a kereszténység?

A pozitív tudomány egy adott és már valamiképpen feltárt létezőnek a megalapozó feltárása. A következő kérdés adódik: mi ez az adott a teológia számára. Azt mondhatnánk, hogy a keresztény teológia számára az adott a kereszténység [Chirstentum] mint történelmi esemény, amelyről tanúskodik a vallás- és szellemtörténet, és amely a jelenben is megtalálható általános világtörténelmi jelenségként a maga intézményeivel, a vallásgyakorlataival, szervezeteivel és csoportosulásaival. Kereszténység — ez az adott pozitum, tehát a teológia az a tudomány, amely ezzel foglalkozik. Ez nyilvánvalóan helytelen meghatározása lenne a teológiának, hiszen a teológia maga is a kereszténységhez tartozik. A teológia maga is olyasvalami, ami a kereszténység egészével való benső összefüggésben világtörténelmileg és általánosan történetileg mutatkozik meg. Nyilvánvaló tehát, hogy a teológia nem lehet tudománya a kereszténységnek mint világtörténelmi eseménynek, hanem inkább olyan tudomány, amely maga is hozzátartozik a kereszténység történelméhez; ez a történelem hordozza és szüntelenül meg is határozza. A teológia tehát egy olyan tudomány, amely maga is a kereszténység történelmébe tartozik? Valahogy úgy, ahogy minden történelmi diszciplína maga is történelmi jelenség, mégpedig úgy, hogy a történelem történelmileg változó öntudatát fejezi ki? Így az a lehetőség adódna, hogy a teológiát a kereszténység világtörténelmi megjelenésének öntudataként jellemezzük. Csakhogy a teológia nemcsak annyiban tartozik a kereszténységhez, amennyiben a kereszténység mint történelmi tényező kapcsolatba lép a kultúra általános jelenségeivel, hanem a teológia annak megismerését jelenti, ami mindenekelőtt lehetővé teszi, hogy egyáltalán létezhesék kereszténység mint világtörténelmi esemény. A teológia fogalmi tudás arról, ami eleve eredendő történelmi eseménnyé teszi a kereszténységet, tudás arról, amit mi egyáltalán krisztusiságnak (Christlichkeit) nevezünk. Azt állítjuk tehát, hogy az *adott (pozitum) a teo-*

A teológia pozituma
a krisztusiség

A krisztusiség lényege
a hit

A hívő a krisztusi
kinyilatkoztatás
eseményének részese

A hit: újjászületés

lógia számára a krisztusiség. Ez határozza meg a teológiának mint a róla szóló pozitív tudománynak lehetséges formáját. Most pedig az a kérdés: mit jelent a krisztusiség?

Krisztusinak (christlich) a hitet nevezzük. Lényegét így lehetne formálisan körülhatárolni: a hit az emberi ittlét létmódja, amely önnön tanúbizonysága szerint — amely ehhez a létmódhoz lényegileg hozzátartozik — *nem az ittlétből és nem az ittlét által* magától érlelődik meg, hanem abból, ami ebben a létmódban és ezzel a létmóddal nyilvánvalóvá válik: a *hittből* (Geglaubt). Az a létező, amely elsődlegesen a hit számára és csak a hit számára nyilvánul meg, és amely mint kinyilatkoztatás a hitet egyáltalán megérleli, a „krisztusi” hit számára Krisztus, a megfeszített Isten. A hitnek ezt a Krisztus révén így meghatározott viszonyát a kereszthez krisztusinak mondjuk. A keresztre feszítés azonban, és minden, ami hozzá kapcsolódik, történelmi esemény, amelyről mint ilyenről a maga sajátos történelmiségében csak az Írásba vetett hit tanúskodik. Erről a tényről csak a *hit* „tudhat”. Annak, ami ilyesformán kinyilvánul a maga sajátos „áldozat”-jellegének megfelelően, határozott közlési iránya van a ténylegesen történelmileg — egyidejűleg vagy nem egyidejűleg — létező emberre, illetve az egyes emberek közösségére mint gyülekezetre. Ez a kinyilatkoztatás mint közlés nem ismereteket ad át tényleges, illetve már lejárt vagy még bekövetkező történésekről, hanem „részt-vevő”-vé tesz abban az eseményben, ami a kinyilatkoztatás, azaz abban, ami benne kinyilvánul. Ez a csak az egzisztálásán megvalósuló *rész-vétel* azonban mint ilyen mindig csak mint hit *adott* a hit által. A keresztre feszítés eseményében való „részvétel” és „részesedés” által kerül az egész ittlét mint krisztusi, azaz a keresztre vonatkozó, Isten elé, és az ettől a kinyilatkoztatástól megérintett egzisztencia lesz önmaga számára nyilvánvaló istenfelejtésében. És így az Isten elé állíttóság, értelme szerint — mindig csak az eszmének ideális konstrukciójáról beszélek — az egzisztenciának átállítódása Istennek hitben megragadott irgalmasságába és irgalmassága által. A hit tehát mindig csak hívő módon értelmezi önmagát. A hívő tehát soha semmit sem tud — például belső élmények teoretikus tudomásulvétele alapján — sajátos egzisztenciájáról, inkább csak „hinni” tudja ezt az egzisztencialehetőséget mint egy olyan egzisztencialehetőséget, amelyen a megérintett ittlétnek magától már nincs hatalma, amelyben az ittlét szolgává lett, Isten elé állíttatott és ezáltal *újjászületett*. A hit sajátosan egzisztens értelme eszerint: *hit = újjászületés*. Újjászületés, és pedig nem valamiféle minőséggel való pillanatnyi fölruházás értelmében, hanem a ténylegesen hívő ittlét történelmi létezésének modulusza *abban* a történelemben, amely a kinyilatkoztatás eseményével kezdődik, *s amelynek* a kinyilatkoztatás értelme szerint már meg van határozva a legvége. A kinyilatkoztatás eseménye, amely a hit számára hagyományozódik át, és ennek megfelelően magában a hívésben történik, csak a hit számára tárul föl. Luther azt mondja:

„A hit önmagunk megadása azokban a dolgokban, amelyeket nem látunk.” (Erl. Ausg. WW. 46, 287.) Csakhogy a hit nem olyasvalami, ami által s amiben az üdvösség eseménye csupán mint történés válik nyilvánvalóvá, tehát nem egyfajta, bizonyos tekintetben módosított megismerési mód, hanem a hit mint a kinyilatkoztatás befogadása maga is részt vesz a krisztusi esemény létrejöttében, vagyis az a létmód, amely a tényleges ittlétet krisztusiságában mint egyfajta specifikus sorsot határozza meg. *A hit hitben megértő létezés a megfeszített által kinyilvánuló, azaz történő történelemben.*

Azt a pozitivitást, amire a teológia rátalál, azon létező egésze képezi, amelyet a hit tár fel, mégpedig oly módon, hogy a hit maga is ezen hívő módon feltárt létező esemény-összefüggésébe tartozik. *Feltéve*, hogy a teológia a hitből, a hitnek és a hit javára adatik, a tudomány pedig *szabadon* megvalósuló, fogalmilag feltáró objektíválás, a teológia úgy konstituálódik, mint a hitnek és a benne feltártnak, azaz az itt „kinyilvánulónak” a tematizálása. Figyelembe kell vennünk, hogy a hit nemcsak feltáró elővezetése annak a pozitumnak, amelyet a teológia objektívál, hanem maga a hit is téma. Sőt! Amennyiben a teológia a hit számára adatik, csak magában a hitben lehet meg kielégítő motívuma.

Ha a hit természeténél fogva ellenállna a fogalmi kifejtésnek, akkor a teológia a tárgyához (a hithez) egyáltalán *nem illő* megragadás lenne. Egy olyan lényegi momentuma hiányozna, amely nélkül sohasem válhatna tudománnyá. Ebből kifolyólag a teológia szükségessége sohasem vezethető le a tudomány tisztán racionális módon felvázolt rendszeréből. Még tovább menve: a hit nemcsak egy a krisztusiságot kifejtő tudományok fellépését motiválja, hanem a hit mint újjászületés egyúttal az *a* történet, amelynek megtörténéséhez a teológiának a maga részéről hozzá kell járulnia. A teológia pedig csak a hitnek mint az imént leírt történelmi eseménynek ingredienciájaként értelmes és jogos.

Miközben megkíséreljük megmagyarázni ezt az összefüggést, megmutatjuk, hogy a teológia sajátos pozitivitása által, azaz a hitben hitként feltárt krisztusi esemény által hogyan körvonalazódik a hit tudományának tudományossága.

(Folytatjuk)

Tózsér Endre fordítása

Magánoktatás az Európai Közösség országában

Aligha kétséges, hogy a hazai oktatásszervezés, oktatásirányítás átmeneti állapotban van. Az európai „tizenketteknek” — bár a társadalmi és nevelésügyi struktúrák és azok működése tekintetében a különbség közöttük is több, mint az azonosság — számos hasonló problémával kellett szembenéznük, hasonló helyzetekben kellett megoldásokat keresniük az iskolarendszer működtetésére, mint nekünk. A legjelentősebb nevelésügyi összehasonlító kutatási központok egyike a párizsi székhelyű OECD-CERI-centrum.

A nevezett régióban a magániskola kifejezés több, de legalábbis két jelentésben használatos. Szigorú értelemben ez az a forma, amelyet magánjogi személyek és társulások szerveznek, működtetnek (pénzelnek) és ellenőriznek. Ez a struktúra létezik ugyan, de jelentősége elenyésző. Ezzel párhuzamosan működik egy másik „magán”-intézményrendszer, amely nem nevezetük „nyilvánosnak” azaz nem állami szervezet, (non-public) de többnyire erős kapcsolatot tart fenn az állammal, amely pénzeszközökkel látja el és ellenőrzést gyakorol felette.

A magániskolák számát tekintve nagy különbségek találhatók az EK-országokban. Hollandiában az iskolák (elemi és középfo) 63–73%-a, Belgiumban 45–75%-a tartozik a magánszektorba. Németországban 2–10%, Görögországban 2–9% az arányuk.

A törvényi keretéről, az iskola típusokról

Összességében kijelenthetjük, hogy az EK-országokban állampolgári jog vallási, filozófiai, világnézeti meggyőződést képviselő iskolát alapítani, s szülői jogokhoz tartozik a gyermek számára a nyilvános (állami) iskolától eltérő szervezetszerű intézményt választani. Az államnak feladata biztosítani ezt a szülői joggyakorlást, függetlenül az érdekeltek anyagi forrásaitól, szociális helyzetétől. Ez adott esetben az iskolák anyagi ellátását jelenti, máskor a független oktatási szektor önálló fejlődésének tiszteletben tartását, ha működése nem von maga után állami megterhelést.

A támogatott magánoktatás ilyenforma elismerése valójában annak beillesztését jelenti a nyilvános rendszerbe.

Belgiumban „hivatalos” és „szabad” oktatásról beszélnek. Az előbbiek a vallon és a flamand közösség iskolái vagy tartományi és községi iskolák. Az utóbbiaknak három kategóriája ismert: *egyházi*, amely nagyrészt katolikus, kisebb részt protestáns, izraelita és muzulmán; *nem egyházi*, amely a szabad vizsgáztatás elvén szerveződik; *független*, azaz saját és sajátos pedagógiai elveket követő (Decroly-, Steiner-, Freinet- stb. intézménycsoport). A támogatott szabad iskolákkal szemben követelményeket akkor lehet támasztani, amikor az alapításról és a működési, fenntartási költségek folyósításáról van szó.

Németországban természetes személy és jogi személy is alapíthat magániskolákat, amennyiben állami hasznosságot képviselnek vagy a szervezőknek jövedelemforrásként szolgálnak, vallási, filozófiai nézeteken alapulnak vagy lehetnek függetlenek ezektől. Mindazonáltal a követelmények igen magasak. A magániskola nevelési céljaiban, felszereltségében, személyzetének tudományos felkészültségében nem maradhat el a nyilvános iskola mögött, semmilyen módon nem zárhat ki tanulókat, még a szülők rossz anyagi helyzetének esetében sem. Elemi iskola például akkor kaphat „jogosítványt”, ha különös pedagógiai érdeket vagy egyházi, esetleg valamilyen más filozófiai, világnézeti arculatot testesít meg, s ilyenfajta intézmény nincs a településen.

Spanyolországban az oktatási törvény (1985, 1990) az állami és az elfogadott (engedélyezett) magániskolák hálózataként írja le a közoktatási rendszert. Kétfajta létezik: az engedéllyel és közalapokból működtetettek és a semmilyen tekintetben nem állami közreműködéssel funkcionálók. Az integráltakal szemben követelmény az ingyenesség, mindenféle felvételi megkülönböztetés mellőzése, az iskolafelügyeletre vonatkozó rendelkezések elfogadása, a szavatolt minőségi oktatás és mindezek egyezményben való vállalása.

Franciaországban az oktatás szabadsága a magán- és az állami szektor együttélését jelenti. A törvényi feltételeknek eleget tevő magániskoláknak lehetőségük van egyszerű szerződést vagy társulási szerződést kötni az állammal. Az előbbivel kevesebb kötelezett-

ség, állami működési hitel jár, mely 3 éves időszakra vonatkozik, az utóbbival az állami tananyag figyelembevételre, a viszonylag teljes anyagi biztonság és a kötetlen szerződési időtartam.

Olaszországban természetes és jogi személy alapíthat magániskolát, így többek között egyházak, szerzetesrendek, szövetségek, nem nyereség-orientált társaságok. Ha az így alapított iskolák elfogadják az állami programokat, joguk van a hivatalos elnevezések (klasszikus gimnázium, technikai középiskola...) használatára. Ezek az intézmények lehetnek „teljesen” magániskolák (csak a közrendre és az egészségügyi feltételekre vonatkoznak kötelezettségeik), „szándéknyilatkozattal működők” (a helyet, a tanári képzettséget, a jogi helyzetet, a tanulói létszámot veszik figyelembe), „törvényesen elismertek” (kötöttségek az oktatási programban) és „egyenértékűek” (az államiakhoz hasonló követelményekkel).

Hollandiában 1848 óta természetes és jogi személyek közhatalmi hozzájárulás nélkül is alapíthatnak iskolát. Az adott iskola vezetői határozzák meg az intézmény vallási, filozófiai, pedagógiai arculatát. A magániskolák lehetnek semlegesek (humanista, szabad, Waldorf-, Montessori-, Dalton-iskolák), egyháziak (katolikus, protestáns és néhány hinduista és muzulmán). Magániskola alapításakor igazodni kell a kötelezően fogadandó tanulói létszámhoz.

Nagy-Britanniában (pontosabban Angliában és Walesben) három, államilag támogatott magániskola-típus található: a „segített” (segélyezett), az „ellenőrzött” és a „speciális szerződéssel működő”. Mellettük még két független kategória létezik: a független iskolák és college-ok és mintegy húsz technikai, technológiai college. Ezek csak tandíjjal és adományokból működő középiskolák. Ez utóbbiakat is számon tartja az oktatási minisztérium, s évenként jelentésekben kell beszámolniuk, hogy megfelelnek-e a függetlenekre vonatkozó oktatási szabályzatoknak.

A pénzeszközök biztosítása, a képzési és működési követelmények

A magánoktatás állami anyagi ellátása változatos a „tizenkettek” országaiban. Történhet ez

— az iskola által művelt és államilag elismert funkció szerint,

— közvetlenül az iskolaintézménnyel egyeztetett módon,

— olyan formában, hogy a támogatást a tanuló vagy a szülő kapja.

Az állami támogatás feltételei rendszerint a következők: a program, a tartalmak, az órakeretek, az óratervek, a tanulói létszám, a vizsgaszervezettség, az oklevélkiadás, az ellenőrzéseknek való megfelelés.

Belgiumban minden hivatalos követelménynek megfelelő iskolát — legyen az tartományi vagy ún. szabad (magán) iskola — az állam tart el. A működési feltételek biztosítása (működtetés, ingyenes tankönyvek, berendezések, beruházások) mellett ez a személyzet javadalmozását is magába foglalja. Mértéke ugyanolyan, mint az állami intézményben. A minimumprogram és az óraterv elfogadásán kívül csak az iskola megfelelő oktatásmódszertani és berendezésbeli ellátottsága a kívánalom.

Németországban az állami támogatás egy része a személyi és iskolavezetési kiadások fedezésére szolgál, mértékét többnyire az intézményi típus és a betöltött funkció szabja meg. Ezt a tanulói létszám alapján kiszámított átalány egészíti ki. Az ellátás másik része az adott körülményektől függ: építési, tatarozási, tankönyvvásárlási költségeket, nyugdíjazási kiegészítéseket, szülőket terhelő iskoláztatási, közlekedési kiadásokat ellensúlyoz.

Spanyolországban az „elfogadott” magániskola alapellátása — biztosítandó a kötelező oktatásban való részvételt — 100%-osan állami erőforrásból történik. Ebbe beleértendő a személyzet fizetése, és adminisztrációs kiadások, a működtetési és rekonstrukciós költségek, a különböző pótlékok. Szülői hozzájárulás — kiegészítő szolgáltatásra, iskolai étkezésre, iskolabuszra és hasonlókra — csak hatósági engedéllyel kérhető az „elfogadott” magániskolákban. Az intézmény minimális kötelezettsége, hogy tartsa magát az alapprogramhoz és az óratervhez. Autonómiája a kiegészítő anyagok, a fakultációk, a képzési módszerek megválasztásában, a belső és a községi, kerületi viszonyok között szervezett kulturális tevékenységben nyilvánul meg.

Franciaországban az állam a pedagógusképzésen túl az egyszerű és a társulási szerződésben lévő magániskolák esetében vállalja a továbbképzés költségeit. Ugyanebben a körben fedezi a pedagógusok fizetését. Ennek az „egyszerűeknél” éreztetnie kell a hatását a szülői hozzájárulások mérséklésében. A „társulatoknál” gyakorlatilag a teljesen ingyenes oktatás körülményei teremtnének meg. Itt a működési kiadások fedezése sem különbözik

a publikus iskolákban tapasztalhatóktól, így a helyi, megyei és regionális önkormányzati támogatás is vonatkozik rájuk. Az állami oktatási program végrehajtása, az órakeretek tiszteletben tartása szigorú alapkövetelmény.

Olaszországban a magániskolák közalapból való pénzelése szerény mértékű és nem gyakori. Viszont mindazokat a juttatásokat, amelyek önkormányzati forrásból járnak a hivatalos iskoláknak (közlekedés, tankönyvbonok stb.), a magánszektor is megkapja. A körülmények következtében a magániskola beíratási díjat szed, amely tetemes összeg, viszont adott esetben kérhet állami hozzájárulást elemisták oktatásának ingyenessé tételéhez, középiskolások ösztöndíjas tanítatásához.

A szigorú értelemben vett magániskolák az oktatási program kialakításában és alkalmazásában szabadok, viszont a legálisan elismertek nem különböznek ebben az államiaktól.

Hollandiában az állami és a magánoktatás ingyenes. Mindkét struktúra ugyanazt a támogatást kapja. A magániskolák elfogadhatnak szülői hozzájárulást is, ez azonban nem fordítható kiegészítő oktatói és segédszemélyzet alkalmazására, de fizetésemelésre sem.

Angliában és Walesben a fizetések, a működési és fenntartási költségek a támogatott magánszféra esetében is az államot terhelik, az építési, rekonstrukciós költségek 85%-át is ő biztosítja. A függetleneket a szülők és más jövedők tartják el, de ezekben az intézményekben az állam ingyenes helyeket tart fenn az arra rászoruló növendékeknek.

A pedagógus-státus és a felügyelet

Hollandiában a „rendes” iskolában a kinevezés után közalkalmazott a pedagógus, a magánintézményben viszont magánjogi munkaszerződésben foglalkoztatott. A képesítési és erkölcsi követelmények azonban nem különböznek egymástól.

Franciaországban a szerződésen kívüli magániskolában a tanár helyzetét a magánjog szabja meg. Viszont ha a társult magániskolába a tankerületi hatóságtól — az intézményvezetővel egyetértésben — kinevezést kap, akkor közalkalmazott a minősítése.

Németországban a helyettesítő privát iskolában az anyagi biztonság mellett a teljes jogi biztonság is kijár a pedagógusnak, s beosztása a legtöbb tartományban állami szolgáltatnak felel meg, ha pályájának előző szakaszában állami intézményben tanított. A magániskolák szabadon választhatnak pedagógust,

de a tanári végzettséggel szembeni állami követelmények itt is érvényesek.

Olaszországban az ún. egyenértékű magániskolába tanári állást csak pályázat útján lehet elnyerni. Kellő képesítés esetén is csak akkor tehetnek kivételt, ha a jelöltnek volt már sikeres állami pályázata.

Spanyolországban a magánszektorban is a pályázati rendszer az érvényes. Állami alkalmazás keresése esetén a pályázati folyamatban elismert előzmény a magániskolai praxis.

A béreket tekintve általában azonos helyzetben vannak az állami és a magánszektorban tanítók. Spanyolországban viszont az utóbbiban általában alacsonyabbak a jövedelmek, az óraszám pedig nagyobb.

Belgiumban mindegyik iskolahálózatnak saját felügyelete van, így természetesen az egyháziaknak is. De létezik egy tartományi (vallón és flamand) szintű oktatási inspekció is, amely azt hivatott nyomon követni, hogy a támogatott iskolák teljesítik-e az előírt feltételeket, követelményeket.

Spanyolországban az oktatási minisztériumi szolgálat látja el a nyilvános és magániskolai hálózat felügyeletét.

Franciaországban is állami felügyelet alatt állnak a szerződéses iskolák. A programkövetelmények, az óraterv teljesítése és a tanulói lelkiismereti szabadság respektálása az ellenőrzés és értékelés elsődleges célpontja. A pedagógus személyesen is megítélés tárgya, amit az iskolavezető végez. A minősítés a tankerületi hatósághoz kerül, s végigkíséri a tanárt pályáján. Az állam ellenőrzi az iskolavezetők gazdasági és adminisztrációs tevékenységét is. Mindez a nem szerződéses iskolákra is vonatkozik.

Olaszországban a „törvényes” magánszektorba tartozó iskolák fölött is a minisztérium és a tankerületi szervezet gyakorolja az oktatástartalomra vonatkozó felügyeletet. A tankerületeknél különös gondot fordítanak a beíratkozások szabályosságára és a vizsgafolyamatok korrektségére. A törvényes oklevél kiadására nem felhatalmazott magániskoláknál igazán csak az egészségmegővés és a közrend megtartásának követelményeit ellenőrzi az állami felügyelet.

Angliában és Walesben az oktatáspolitikai centrum (irányítótanács) és a helyi oktatásügyi hatóság dolga a szabad-támogatott iskolák felügyelete és a normától eltérő műveletek, teljesítmények újraszabályoztatása.

KOVÁCS SÁNDOR

Boros László: Megváltott lét

A legnehezebb, legsúlyosabb kérdéseket veti föl ez a könyv, azokat a kérdéseket, melyekkel minden hívő ember szembekerül s amelyek — valljuk meg — sokaknak szereznek gyötrő órákat. Miért van szenvedés, miért van betegség, miért van halál, s ha mindez létezik, nevezhetjük-e Istent jónak? Ezek azok a kérdések, melyek sok emberben megingatják a hitet, melyek kétségeket támasztanak a hit erejével szemben az élet nehéz, keserves pillanataiban. Alapkérdések ezek.

A könyv gondolatmenete abból indul ki, amit Jézus mond: „Én vagyok az első és az utolsó, és az élő. Meghaltam, s lám mégis élek, örökké. Nálam van a halálnak és az alvilágnak a kulcsa” (Jel 1,18). A gyötrő, hiteztető kérdésektől a keresztény „öröm” megértéséig vezet el a vallás iránt nyitott olvasóját e kis kötet gondolatmenete. „Az 'öröm' szóval azt a belső beállítódást fejezzük ki, amellyel egy kereszténynek élete kérdéseivel — különösen szenvedéseivel — szemben viseltetnie kell. A keresztény létben az öröm a legfontosabb mérce. Ha valami nemcsak a felszínen, hanem létünk legmélyén nyomaszt minket, az nem keresztényi, ellentmond az Úr szellemének. Ha az emberi lét sötét oldalairól — betegségről, szenvedésről, halálról — gondolkodunk, el kell jutnunk az örömig, különben gondolataink nem keresztényiek.” Természetesen nem fenyegetésként vagy kitagadásként írja ezt a könyv, hanem ellenkezőleg: tiszta, egyszerű szavaival elvezeti hívő olvasóját a keresztény öröm tartalmának beletásához és teljes lélekkel való átérzéséhez.

Boros László 1981-ben alig ötvennégy éves korában húnyt el, vallástörténetet tanított az innsbrucki egyetemen, halála előtt néhány évvel kilépett a Jézustársaságból, melynek 1945-től tagja volt, s utolsó éveit — már súlyos betegséggel küzdve — teológiai munkáinak szentelte. Az újabkori magyar teológiai gondolkodásnak ahhoz a nagy vonalához tartozott, melynek Schütz Antal, Horváth Sándor volt kiemelkedő tagja. A *XX. századi keresztény gondolkodók* című könyvsorozat keretében megjelent kötet nem teológiai szakmunka, hanem a hívők széles közössége számára világosan, érthetően és rendkívül szuggesztíven megírt okfejtés.

A hat fejezet — melyek a teremtésről, az Istenben való létről, a betegségről, a szenvedésről, a halálról, az örök életről szólnak —

végző summázataként jut el a befejező mondatokig: „Minden beletorkollott az isteni örömbe. Ezt a csendes, átható örömet kell kiárasztani a kereszténynek a világba, amely oly kevés jót és oly sok szenvedést ismer. Nem szabad megijednie saját szíve ürességétől. Urunk megígérte, hogy élő vizek forrása leszünk. Ha megkísérreljük, hogy gyűlölet és önző kérlelhetetlenség nélkül, egyszerűen és Istenben bízva készen álljunk a világban és hivatásunkban Isten visszahozhatatlan ajándékának befogadására, akkor öntudatlanul akaratlanul az isteni öröm forrásaivá válunk.” A könyvet német eredetiből Ambrus Gabriella fordította magyarra. (*Vigilia Kiadó*)

KENYERES ZOLTÁN

Thomka Beáta: Áttetsző könyvtár

Mai (ön)értelmezési térbe belépő olvasó, akinek be kell számolnia a műhöz és önmagához vezető útjáról, a hermeneutikus szemléletmód alapján, csak nagyon nehezen találhat útközben olyan helyet, ahol lábát megvetve elgondolkozhatna magáról az útról, az út irányáról és a lépésekről külön-külön. Pedig csak így állíthatjuk vissza szemléletünk középpontjába — az alkottás fenomenológiai természete szerint — a művek igazságigényét, amint Gadamer javasolja, és csak így válhat az értelmezés (ön)kritikává.

Thomka Beáta is ezzel kísérletezik az újabb magyar irodalomról szóló kisesszéinek gyűjteményében, melyeket a korábbiakhoz hasonló érzékenység és pontosság jellemez. Bizonyos részproblémák felfedésekor jól alkalmazza a strukturalizmus módszereit, miközben mindvégig ragaszkodik státusához: egy olvasó beszél, aki ezt vagy azt a könyvet leveszi magánkönyvtárának polcáról, és elfogadja, ami gondolkodnivalót azok adnak neki. Így az a teljesség, ami e gyűjteményben kirajzolódik, semmiképpen sem a kortárs magyar irodalomé — ezt nem is lehet elvárni —, hanem az olvasóé, aki azonban néha belefeledkezik az olvasásba. Ezért a könyv a fenti igénynek csak részben tesz eleget, mert az értelmező meghívásának és közeledésének módját mintegy eleve igazoltnak tartja. Az itt lehetségesnél hosszabban kellene szólni a kötetben található műfajelméleti írásokról. Ezek remélhetőleg kidolgozottabb formájukban is

napvilágot látnak majd, egyelőre inkább értékes és ígéretes vázlatoknak tekinthetők, mint kimerítő esztétikai tanulmányoknak.

Így, amint van, fontos kötete ez alig létező kritikai esszéirodalmunknak. (Jelenkor)

SCHNEIN GÁBOR

Kertész Imre: Jegyzőkönyv — Esterházy Péter: Élet és irodalom

Ez nem két könyv, hanem egy, és annak sem túl hosszú, mindössze hetven oldal. Kertész Imrét leszállítják Hegyeshalomnál a vonatról, mivel az engedélyezettnél több valuta van nála, Esterházy Pétert hagyják továbbutazni ugyanott, pedig több forint lapul a táskájában, mint szabad lenne. Nagyjából erről szól az ebben a kis kötetben egymáshoz kapcsolt két írás. Erről meg sok egyébről. Pontosabban szólva, nem erről, hanem valami egészen másról, de hogy miről, azt elmondják sorban, hetven oldalon, el kell olvasni. E rövid recenzió legfeljebb a kérdéseket vázolhatja, amelyeket a két írás elbeszélő-filozófáló szerkezetének mélyebb rétegeiben fölvet vagy velünk, olvasókkal fölvetet. Lehet-e végre Európának ebben a szegletében gerincroppanás nélkül élni? Meddig tart a fogolylét és mikor kezdődik a szabadság? Hogyan működnek a félelem titkos rugói? Hol tűnik fel végre, feltűnik-e egyáltalán a méltósággal vállalható élethez szükséges szeretet?

Esterházy Péter mint ismeretes a „Péterek” közé tartozik, azok közé az akkor fiatal prózaírók közé, akik a hetvenes évek közepe táján átrajzolták a modern magyar regény és elbeszélés értékrendjét. Akkor indult a náluk jó két évtizeddel idősebb Kertész Imre is. *Sorstalanság* című regényével szinte észrevétlen, mondhatni nyomtalanul lépett legjobb íróink sorába. A „Péterektől” hangos volt a kritika, őt csend övezte, alig keltett visszhangot: regényének jelentőségét jó évtizeddel később kezdték felismerni.

A *Jegyzőkönyv* és az *Élet és irodalom* most hasonlóan vélekedik a század-söt ezredvégehez közeledő ember sorsáról, de más hangon szólal meg. Kertész Imre írása novellaszerűbb. Előtérrejege egyszerűbb és áttekinthetőbb: olyan mint egy egyvonalas ferenczy Béni rajz, amiben nem az volt a csoda, hogy jobboldalán megbénulva megtanult balkézze rajzolni, hanem az, hogy az egyetlen vonallal fölrajzolt alakban ott volt mindaz, amit korábbi évtizedek lázas kísérletei megteremtettek. Ebben a látszólag egyszerű eszközökkel élő próbázan is föllelhető a modern narráció

szinte minden szköztechnikai vívmánya: s a világos egyszerűség az elmondhatatlanul bonyolultat zárja magába. Esterházy-nál komplikáltabb a nyelvi előtér, a mondatok asszociációs kiágazásai, a nyelvre való állandó reflexálás lazább szövésűvé és mégis — az ábrázolt tárgyiasságot tekintve — zsúfoltabbá teszi szövegét. Mint amikor a kubisták alakzatokkal telefestett vásznain a tárgyak fölismerhetetlen és súlyos sokaságából egyszercsak előtűnt egy gitározó leány légius figurája. Persze Esterházy prózájában sem arról van szó, hogy a bonyolult felől az egyszerűbb felé haladna, ilyen haladás nem is létezik a komoly irodalomban, hanem arról, hogy azt, ami a világban irracionálisnak mutatkozik (kicsit kevésbé derűlátóan fogalmazva: magát a világot) az értelem sugarával próbálja a nyelvi érzékelés fénykörébe vonni. Az ebben az alig harminc oldalnyi írásában is föl-föltörő nagyszerű humora tulajdonképpen arra szolgál, hogy ennek a már-már reménytelen erőfeszítésnek a pátosát észrevétlenné tegye. (Magvető — Századvég)

KENYERES ZOLTÁN

Herceg János: Régi dolgaink

Bácsországnak legendája van. Ezt most, amikor észrevehetően napról napra vesztí el régi, sajátos jellegét, amikor a szó legrosszabb értelmében balkanizálódik, egyre piszkosabb, hangosabb, modortalanabb, nyersebb, kulturálatlanabb, különösképpen látjuk, érezzük és fájlaljuk. Ezért is fontos, fontosabb, mint bármikor előtte, hogy megismerkedjünk a Bácska múltjával, szellemi hagyományával, jeles embereivel, a bácskai világgal és népével. És ezt senki sem ismeri jobban Herceg Jánosnál (1909), a jugoszláviai magyar irodalom doyenjénél, aki több, mint húsz év alatt immár hetedik bácskai kötetét jelenteti meg, hol visszaemlékezés, hol regény vagy helytörténeti esszé formájában, kivétel nélkül szépírói színességgel, olvasmányosan idézve fel régi dolgainkat.

Herceg János bácskai kilátótornya szülővárosa: Zombor, az egykori vármegye-székhely. Breviáriuma azonban nem csak helyi, hanem bácskai, sőt vajdasági jellegű is. S nem is kizárólag magyar vonatkozású, hanem mint a bácskai élet s kultúra, szerb is, bunyevác és sokác is, német s zsidó is. Ez a „sokszor csak utcák által elválasztva” létező vegyes lakosú Zombor (vagy Bácska) úgy egyseges, hogy „benne minden nép külön világ”. S az utóbbi évek cudar változásai mintha éppen ezen a sajátosságon gázolnának át sáros lábbal, fület sértő hangos szóval.

A régmúlt idöket, az egykori Zombort, a bácskai csatornát említő, a táj és irodalom sajtós összefonódását példázó könyv — noha nem csak magyar — most különösképpen a két háború közötti kisebbségi lét vonatkozásait idézi, ezeket figyelünk éberebben, érzékenyebben, s kevésbé Gozdsu Elek, Papp Dániel, a színháztörténész Bayer József, a Tolsztojjal barátkozó Schmitt Jenő, a festők vagy a nábobok meg csodabogarak viselt dolgaira. A magyar iskolák bezárása, a tanítók, tanárok elbocsátása, az államnyelv dominanciája érinti meg a mai olvasót, aki egyebek között hasznos tapasztalatokat is gyűjthet Herceg emlékező sorából: „...élénken élt egyféle belső ellenállás és ragaszkodás nyelv és származás attribútumaihoz. Igények jutottak kifejezésre (...), habár a hatóság különféle akadályokat gördített elébe, a színjátszás virágozott, s a legutolsó műkedvelő előadást is telt ház tapsolta végig. A magyar könyv is megkülönböztetett tiszteletben részesült (...), a csak kicsit tehetősebb parasztházban ott volt a mesztergerendán a biblián és a kalendáriumon kívül Petöfi verseinek gyűjteménye, amely aztán öröklődött a családban”. (*Forum*, 1993)

GEROLD LÁSZLÓ

Spiró György: Csirkefej

A Magyar Kultúra Napjára hozta el Budapestre a Szatmárnémeti Északi Színház Spiró György *Csirkefej* című darabjának színpadi feldolgozását. Ez a tény is erősíteni látszik, hogy a kevesebb, mint egy évtizede született dráma, a maga tragikusan realista, önsanyargatóan őszinte, árnyaltan összetett világképével — annak ellenére, hogy a kortárs művek kategóriájába tartozik — már most kezdi közelíteni a megítélésnek azt a formáját, amely olyasfajta jelzőket szokott használni, hogy „nagy” és, hogy „nemzeti”. (Lesz idő, mikor már nem csupán közelíti, de el is éri.)

A szatmárnémetiek Kövesdy István főiskolai hallgató rendezte tehetséges előadása a darabot elsőként bemutató Katona József Színház produkcióját vette mintául. Még az is nyilvánvaló, hogy nem az első — Gobbi Hilda főszereplésével játszott — változatot, hanem a Törőcsik Marival készült másodikát. A párhuzamok, gyakori reminiscenciák mégsem gyöngítettek el a produkciót, sőt az épp ezek miatt hangsúlyozódó, szükségszerű és szándékos eltérések révén az előadás még inkább megerősítette a dráma tragikus örökérvényűségének a képzetét.

A Spiró-mű, mint a világot a maga teljességében, jóllehet tendenciózusan figyelő mű-

egész, számtalan aspektusból értelmezhető. A macskaöléssel kezdődő és az öregasszony meggyilkolásával végződő városi történetet, mely egy szanálásra váró tanácsi bérház omlatag falai közt kap helyet, a szatmárnémeti produkció, egyéb rétegei mellett, hangsúlyosan az istenkeresés drámájaként fogja föl. Istennel való kapcsolat úgy válik alapvető jelentőségűvé az egymást indukáló események sorában, hogy a megléte — a Vénasszony és a Tanár más más alaphelyzetből fakadó, de egyformán kétségbeesett erőfeszítései a hit megtalálásáért és kiteljesítéséért — és a hiánya — az Apa és a Srác szétroncsolódott világképében Isten csak a káromkodás szükségét veti föl. Ezzel összefüggésben — újszerű módon — az előadás kissé eltereli a figyelmet az áldozatról, de — talán Czintos József revelatív apafigurájának köszönhetően — annál erélyesebben szól a látszólagos ártatlanságba burkolózó közönről, mint a legmélyebb bűnök forrásáról.

KÁLLAI KATALIN

Sinka István: Nagy utakról hazatérve

Furcsa tud lenni a költők sorsa, s nemcsak életükben, hanem halálukban is. Sinka István (1897–1969) szinte soha nem mondhatta el magáról, hogy elkényeztette őt a sors, hacsak arra nem gondolt, hogy mekkora tehetséget kapott, s arra is módja nyílt, hogy ezt érvényesítse, ki is teljesítse. Sanyarú helyzetű, nyomorgó alkotó volt jó néhány irodalmunk történetében, de talán senki se jött a nincstelenségnek és kisemmizettségnek olyan bugyraiból, mint ő, akinek még arra is csak deresedő fővel nyílt módja, hogy autodidakta módon rendszeresen művelhesse magát. Sokszoros csoda, hogy művésszé tudott válni, hogy írásai nem egy pajtában vagy padláson enyésztek el. Ha nincs a harmincas évek népi mozgalma, alighanem az ismeretlenség maradt volna osztályrésze.

Korántsem volt tévedhetetlen e bonyodalmas században, de a legnehezebben rátalált a leghelyesebb útra: kiismerte művészetének ideális megnyilvánulási módjait. Ha csak szociológiai értelemben lett volna hiteles lírai híradás életműve a legelesettebb néprétegekről, akkor is maradandót alkotott volna. Ő azonban egy nép tudatás, lelkiségét örököltette meg elsősorban, olyan szemlélettel, amelyet népi mitologizmusnak, népi szürrealizmusnak szoktunk nevezni, de amelytől a tárgyiaság sem idegen. Ha versének tárgyköre a jelenben mozog, gyakorta az indulat irányítja, ám ha a múlt a meghatározó, az emlékidé-

zést rezignált elégkusság hatja át. A pálya 1945 utáni szakaszában mindinkább ez a döntő. Félreszorítva, betegesen alkotja meg a két nagyszabású művét, a *Mesterek uccáját* és a *Szigetek könyvét*, amelyek maig csak néhány költő tudatában foglalhatta el méltó helyét.

Ezért is olyan fontos, hogy végre kezünkbe vehetjük Sinka István összegyűjtött verseinek két kötetét. Medvigy Endre sok éves kutatómunkájának eredményeként nagyon sok ismeretlen, elfelejtett művet tár az olvasóközönség elé, s csak néhány írást hagy az utókorra. Reménykedjünk, hogy Sinka István végre igazán hazaérkezhet, s a tiltás, a megtűrttség, a félreismertség évtizedei után vitathatatlanná teszi, hogy általa is rangosabb a magyar költészet. (Püski)

VASY GÉZA

Fenyvesi Ottó: A káosz angyala

Rilke és Nemes Nagy Ágnes verseiben minden angyal iszonyú. Hiszen azért angyal, hogy ropant erővel létezzék a mi törekeny embervoltunkhoz képest. Fenyvesi Ottó, a Vajdaságból menekült költő sem látta és látta a másnak e lényt. Az egy háborúval előbb élt (-halt) klasszikusunk, Radnóti Miklós szintén „félelmetes”-nek nevezte az angyalt, s tán Fenyvesi Ottó Bácskájától, e mostanától, térben nem is olyan messze élte át, írta le a szerb című Razglednicákban, hogy az angyal pusztulást csodál...

Fenyvesi Ottó angyala csak ámul, „nem hisz a szemének”; hogyan rántható ki költő és civil polgár lába alól szőnyegként a szülőföld. A versek mintha ebbe a pillanatba — mozzanatba akarnák sűríteni a datálások által összeadható (kiszámíthatatlan) esztendőket és azok (valószínűtlen) rossz álomba illő eseményeit. Jelen és múlt, választott haza (Groningen s Tapolca között Veszprém) és elveszített otthon (Bácskatopolyától) mondjuk az Adriáig egy ismét aktualitását veszített szellemi térképen) relativizálódik verssorról verssorra. Az értelmes létezés után Dürer angyalának gyógyíthatatlan szomorúságával nézhetne a lírikus, ha nem használná még a filmes társművészet irgalomtalan pontosságát is, mintha kamerák objektívein keresztül látná mindazokat, amikből elkészíthető a veszteségek inventáriuma. Viziók dokumentaristája itt a lírai főhős. A végítéletkori zürzavarhoz esik közelebb a költő létezésének tere, maga a káosz, semmint a teremtelőtti lehetőségek végeláthatatlanságához. Szerettei és tárgyai apokaliptikus fényben állnak. Az

angyalok holtakat vezetnek, meneteltetik a barátot, Sziveri Jánost is. e világvégi tájban az apa ingje szárad egy kerítésen.

Fenyvesi Ottó hangja „poszt-ginsbergi”, inkább Danilo Kiš és Nagy Gáspár dél-kelet-közép-európai szabadverseivel rokon, profánabb hasonlattal: mintha egy lemezlovas beszélné, aki a dallamok fölött mondja, mondja, mert fél, ha pillanatra is abbahagyná, örökre némulna el. Így szakadnak fel belőle a „fél-hosszú”-hosszabb versek arról a valóságról, ami „nem akar tudomást venni rólunk”, s ami éppen ezért pontosan olyan *iszonyú*, akár az angyal. Viviszekciós őszinteséggel találkozik, aki kezébe veszi ezeket a rémületükben is szabatos versbeszédeket; Fenyvesi Ottó harmadik kötetét. A Szócs Géza és Zalán Tibor nevével fémjelzett nemzedék tagja kétségbeesett és fegyvelmezett szép összeállítást készített szövegeiből és kollázsaiból...

S még sornyi remény nélkül sem hagy minket, a hatvanvalahány oldalon: „mert semmi nem megy egyszerűen, tisztán, őszintén / csak reggel iskolába a gyerekek”. (*Szi- várvány Könyvek* 21. Chicago/Budapest 1993.)

NÉMETH ISTVÁN PÉTER

„Búcsú a szonátától” — Dalmay Miklós lemeze

Az egyre színvonalasabb produkciókkal jelentkező budai magánkiadó, a Preludio gondozásában jelent meg a fiatal zongorista-generációhoz tartozó Dalmay Miklós szólólemeze, amelyen a művész Beethoven-szonátákat és bagatelleket játszik. Dalmay a Zeneakadémián Falvai Sándor irányításával fejezte be tanulmányait, és 1987-ben diplomázott, közben részt vett Vásáry Tamás, Sebők György, és Cziffra György mesterkurzusán. Később a Stockholmi Zeneakadémia művészosztályában Simon László professzor asszisztense volt, koncertezett a Svéd Rádió Szimfonikus Zenekarával, majd elnyerte a Svéd Királyi Akadémia ösztöndíját.

Igényes kivitelő CD-jének nyitószáma az op. 13 jelzésű *Pathétique*-szonáta. A lassú bevezetés súlyos drámaisága és az első tétel kiborbanó virtuozitása Dalmay előadásában egyaránt maximálisan érvényesül. A szép hangszínnel megszólaló lassútétel bensőséges harmóniája, és a záró rondó sodró lendülete, folyamatossága is maradéktalan élményt jelentett. Az op. 33-as *Hét bagatell* tolmácsolásakor Dalmay igazolta sokoldalúságát: mind a hét tételben sikerült kialakítania a mű ideális hangulatát, alapkarakterét, és gondosan megvalósított

ta a kínálkozó érzelmi-dinamikai kontrasztokat. Ugyanakkor megőrizte szerves egységét.

Lemeze „jelmondatául” Dalmay Thomas Mann *Doctor Faustus*ának az op. 111-es c-moll szonáta Arietta tételére vonatkozó idézetét választotta: „Búcsú a Szonátától”. Beethoven utolsó zongoraszonátája valóban kivételes pillanatot jelöl a műfaj történetében, hiszen végleg lezár egy korszakot, a szonáta fénykorát, a bécsi klasszikát, ugyanakkor nyitánya és előfutára a 19. század szerzteagazó, romantikus szonátairodalomának. Dalmay kitűnően ragadta meg a kompozíció sejtelmes, meditatív alapkarakterét, de játékából a virtuozitás, a túlfútótt érzelmesség sem hiányzik.

RETKES ATTILA

A jugoszláviai magyar irodalom 1988. (és 1989.) évi bibliográfiája

Az 1969-ben alakult Újvidéki Hungarológiai Intézet (1976-tól a Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékkal fuzionálva: A Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete) egyik legrégebbi, az alapítás évétől évente megjelenő sorozatának újabb két füzeté is a jugoszláviai magyar lapok, folyóiratok, évkönyvek, naptárak, mellékletek (számszerint 23 kiadvány) tárgykörök szerinti könyvészeti, sajtó, nyelv- és irodalomtudományi, valamint előadóművészeti (színház, film, televízió, rádió) anyagának adatait tartalmazza, teszi hozzáférhetővé. A részletes, területek és szerzők szerinti lebontású, mutatókkal kísért, jól áttekinthető, könnyen használható kiadvány (19 számot Pastyik László, 2 számot Pohárkovic Elvira, újabban Csapó Julianna bibliográfus gyűjti és rendszerezi) nélkülözhetetlen segédkönyv mindazok számára, akik a Jugoszláviában megjelenő magyar nyelvű publikációk figyelembe vételével kívánnak foglalkozni a jelzett tudományterületek rész-kérdéseivel. A bibliográfiai füzetek — az Intézet más sorozataival és kiadványaival együtt — egyúttal egy, egyre nehezebb körülmények között működő (az utóbbi két füzet megjelenését többek között a magyar Művelődési és Köznevelési Minisztérium is támogatta) határon túli magyar tudományos műhely munkájának is figyelmet érdemlő, ékes bizonyítéka. Jó és hasznos kiadvány, amely a fontosabb magyarországi könyvtárakban is hozzáférhető. (*A Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete — Forum, 1993*)

GEROLD LÁSZLÓ

Simone Weil: Jegyzetfüzet

Bármennyire is szeretnénk, nem tudunk csak a szövegre figyelni. A műalkotásokat szinte ösztönösen a szerző életének kontextusába helyezzük (modernebb esztétáink szégyenkezve és titokban ugyanezt teszik). Mű és sors kölcsönösen értelmezik egymást, s akkor vagyunk maradéktalanul elégedettek, ha a művészi és az emberi — mondhatnánk: erkölcsi — teljesítmény azonos nagyságrendű, hasonló minőségű. Magyarárn, ha a művet egy élet hitelesíti.

Simone Weil életműve ilyen felbonthatatlan egységet képez. Cselekedeteinek, gondolatainak — s amiket azokból papírra vetett — ugyanabban a kérlelhetetlen elszántságban találjuk meg az eredetét. *Jegyzetfüzetének* hihetetlenül „sűrű” aforizmáit vagy inkább *apoftegma*it olvasva egy pillanatra sem tudjuk elfelejteni, hogy ez a francia zsidó filozófusnő azért halt meg a második világháború idején, mert az erkölcsös és vallásos cselekvés lehetőségeinek legradikálisabb formáját választotta. Az önkéntes lemondást a szenvedőkkel való szolidaritásból — egészen az éhhalálig. S ahogyan nemet mondott, amikor a megszállt Franciaországban kaphatónál nagyobb élelemadagot kínáltak neki a biztonságos Londonban, ugyanúgy mondott nemet minden gondolati kísértésre, mely világértésének fájdalmas következetességét „enyhítette” volna.

Minden vallásos örökséget elutasító környezetben nőtt fel, sőt, szinte kérkedett azzal, hogy sohasem kereste Istent, „mégis szinte a misztikusok sorába jutott” — írja róla a rövidke előszóban *Jelenüts István*, aki *Bárdos László*val közösen készítette a gördülékeny és érzékeny fordítást.

Simone Weil nem is úgy vallásos, ahogyan a keresztény kegyesség mindennapi formáiban megszokhattuk. Számára Isten nem csupán távoli és imádandó lény, hanem titkosan jelenlévő hatalom, aki ott van „minden gondolat alján”, s a természeti törvények következetességével nyilvánul meg a világban. Misztikája furcsa, mechanikus misztika: „Szükség-szerűségek és törvények vannak a kegyelem világában is” — mondja, és gondolkodásában újra és újra felfedezzük a struktúrákat felvázoló filozófus észjárását. Ő azonban túljutott a metafizikán. A tiszta figyelem visszavezető a bűn nehézkedése miatt egyre süllyedő világba, melyből csak a szenvedésben megnyilvánuló kegyelem emelhet fel bennünket. (*Emberhalász Könyvek, Új Mandátum Könyvkiadó*)

KÜNSZABÓ ZOLTÁN

SOMMAIRE

Tamás Kozma:	Église et instruction publique
Jenő Szigeti:	Les écoles en première ligne
Péter Drahos:	Les modèles politiques de la remise des écoles
■	Documentation sur les écoles primaires catholiques
Oszkár Nikowitz:	L'expérience d'une année
Richárd Korzenszky:	Les écoles catholiques aujourd'hui
■	Message à ma vieille école (<i>Confessions des anciens élèves catholiques</i>)
Siegfried Lenz:	La table pascale
Martin Heidegger:	Phénoménologie et théologie

INHALT

Tamás Kozma:	Kirche und Unterrichtswesen
Jenő Szigeti:	Schulen der vordersten Front
Péter Drahos:	Politische Modelle der Schulübergabe
■	Daten der katholischen Volksschulen
Oszkár Nikowitz:	Die Lehren aus einem Jahr
Richárd Korzenszky:	Katholische Schulen heute
■	Botschaft an meine frühere Schule (<i>Bekenntnisse katholischer Altschüler</i>)
Siegfried Lenz:	Der Ostertisch
Martin Heidegger:	Phänomenologie und Theologie

CONTENTS

Tamás Kozma:	The church and the public school-system
Jenő Szigeti:	Schools in the front-line
Péter Drahos:	Political models for the returning of schools
■	Data about Catholic primary schools
Oszkár Nikowitz:	The experiences for one year
Richárd Korzenszky:	Catholic schools today
■	A message to my former school (<i>Memories of Catholic exalumni</i>)
Siegfried Lenz:	The Easter table
Martin Heidegger:	Phenomenology and Theology

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ; Szerkesztőbizottság: HORÁNYI ÖZSÉB, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN, KISS SZEMÁN RÓBERT, PARANCS JÁNOS, POMOGÁTS BÉLA, RÓNAY LÁSZLÓ, SZÖRÉNYI LÁSZLÓ;
A szerkesztőség munkatársai: CZ. BALASSA MÁRIA, JUTH LENKE

Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042—6024; Nyomás: VESZPRÉMI NYOMDA RT. ; Felelős vezető: Fekete István igazgató

Lapunk kiadását a Művelődési és Közoktatási Minisztérium támogatja.

Szerkesztőség: Budapest, V., Kossuth Lajos u. 1. III. lh. II. em. telefon: 117-7246; 117-3933; telefax: 117-3471. Kiadóhivatal: Budapest, V., Kossuth Lajos u. 1. I. lh. I. em. Tel.: 117-3661. Postacím: 1364 Budapest, Pf. 111. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadóhivatala. Utcán át árusítja a Magyar Posta. A Vigilia csekkszámalszáma: OTP. VII. ker. 218-98316512-037343-8. Előfizetési díj: 1 évre 540,— Ft, fél évre 270,— Ft, negyed évre 135,— Ft egyes szám ára 48,— Ft. — Külföldön terjeszti a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat. H-1300 Budapest, Pf. 149. Előfizethető külföldön a KKV-nál (H-1389 Budapest, POB 149.) vagy a Magyar Hitelbanknál (H-1133 Budapest) vezetett 202-10995 sz. számláján. Ára: 35,— US dollár, vagy ennek megfelelő más pénznem. SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10—14 ÓRA KÖZÖTT. KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.

Ára: 48 Ft

VIGILIA

SZEMLE

BOROS LÁSZLÓ	Megváltott lét
THOMKA BEÁTA	Áttetsző könyvtár
KERTÉSZ IMRE	Jegyzőkönyv;
- ESTERHÁZY PÉTER	Élet és irodalom
HERCEG JÁNOS	Régi dolgaink
SPIRÓ GYÖRGY	Csirkefej (A Szatmárnémeti Északi Színház előadásában)
SINKA ISTVÁN	Nagy utakról hazatérve
FENYVESI OTTÓ	A káosz angyala
■	„Búcsú a szonátától” – Dalmay Miklós lemeze
■	A jugoszláviai magyar irodalom bibliográfiája
SIMONE WEIL	Jegyzetfüzet
A SZEMLÉKET ÍRTÁK	Gerold László, Kállai Katalin, Kenyeres Zoltán, Kunszabó Zoltán, Németh István Péter, Retkes Attila, Schein Gábor és Vasy Géza

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

- Az egészségügy hazánkban
- A sajtó és az egyház
- Az ökumenizmus mai állása
- Bálint Sándor emlékezete
- Az egyházmegyei zsinatokról